

رشد امور فرهنگی

مجلس شورای اسلامی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

- نمره‌ای برای فعالیت‌های خارج از کلاس
- یک شهر، یک رصدخانه
- جشنواره‌ای برای دندنی کردن کتاب‌های درسی
- نحلی آموزه‌های قرآنی در فرایند آموزش

- ۱- سوارکار شاهسون
- ۲- دختر روستایی آذربایجان شرقی
- ۳- زن روستایی آذربایجان غربی
- ۴- توتونکار اشوبیه
- ۵- زن کرد اطراف سنبلج
- ۶- مرد کرد جوانرود
- ۷- زن کرد اطراف باختران
- ۸- تهیه کننده ی خاویار بندر انزلی
- ۹- چیدن برگ چای توسط دختر لاهیجانی
- ۱۰- نشای شمالی (برنج) گیلان
- ۱۱- صید ماهی دریای خزر
- ۱۲- لباس محلی دختران شمال
- ۱۳- قالی بافی زنان ترکمن (طوایف بموت)
- ۱۴- آماده کردن پشم به وسیله ی دختر ترکمن
- ۱۵- آلابیق ترکمنی
- ۱۶- دوشیدن شیر (چوپان اطراف سرخس)
- ۱۷- کودکان مناطق مرکزی
- ۱۸- دختر شهری (تهران)
- ۱۹- تهیه پارچه قلمکار (اصفهان)
- ۲۰- قلمزنی روی فلز (اصفهان)
- ۲۱- دختر و پسر بچه ی روستاهای مرکزی
- ۲۲- جمع آوری گل سرخ برای تهیه گلاب (قصر کاشان)
- ۲۳- لباس محلی زنان سنگسر و شهیرزاد
- ۲۴- حمل گاه به طریقه ی سنتی
- ۲۵- لباس محلی مردان شمال خراسان
- ۲۶- لباس محلی طوایف بربرویموری (شرق خراسان)
- ۲۷- قالی فروش دوره گرد (جنوب خراسان)
- ۲۸- پینه دوزی از جنوب خراسان
- ۲۹- لباس محلی زنان لر (اطراف حرم آباد)
- ۳۰- حمل گهوآره نوزاد به وسیله ی مادر بختیاری
- ۳۱- پخت نان (دختر روستایی اطراف شوشتر)
- ۳۲- بانوی خوزستانی
- ۳۳- مرد روستایی اطراف اصفهان (پشم رسی با وسیله ی دستی)
- ۳۴- حمل خامه قالی به وسیله ی کودک روستایی (اطراف اصفهان)
- ۳۵- دختر قالی باف (اطراف اصفهان)
- ۳۶- پشم رسی با چرخ دستی (اطراف یزد)
- ۳۷- زنی از روستاهای حاشیه کویر
- ۳۸- پشم رسی زن بلوچ با چرخ دستی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

● یادداشت سردبیر

● مسابقه / ۲

● کوجه های آگاهی

● نمره ای برای فعالیت های خارج از کلاس / علاء نوری / ۳

● الگوی تدریس طرح شبکه ای / زهرا حریرفر و ش - مهرناز صادقی / ۶

● نظارت و بازبینی / علی توکلی بیبا / ۸

● محتوای برنامه و سازمان دهی آن / حسین الوندی / ۱۰

● ۵۰۱ نکته برای معلمان / وحیدرضا نعیمی - مرتضی مجدفر / ۱۳

● مشاهده کردن / احمد شریفان - امین شریفان / ۱۷

● راهی نشانم بده

● شاخه ی کاردانش / سید محمود صموتی / ۲۰

● کوجه های بلوغ

● بعد اجتماعی / سیدعلی محمودی / ۲۲

● آمادگی برای کسب استقلال / ابراهیم اصلانی / ۲۴

● گفت و گو

● جشنواره ای برای دیدنی کردن کتاب های درسی / انیس خوش لپچه / ۲۶

● فرصت دانایی

● حق دارم؟ / محمد حسن مکارم - محمدعلی سامانی / ۲۹

● از هم یاد بگیریم

● یک شهر، یک رصدخانه / انسیبه صدق / ۳۲

● گفت و گو / منصور ملک عباسی / ۳۴

● با قرآن یاد بگیریم / فاطمه واحدیان / ۳۶

● گوناگون

● مجلات رشد / زهره پندی / ۳۹

● یاد یار مهربان / جعفر ربانی / ۴۰

● انگیزه و یادگیری / فاطمه محمودیان / ۴۲

● با خاطر دوست

● نامه های رسیده / ۴۳

● افقی، عمودی / فاطمه کردیان بروجنی / ۴۴

● تجلی آموزه های قرآنی در فرایند آموزش / طاهره جهانیان / ۴۶

آموزش - تعلیم - اصلاح رسالت
برای دبیران، دانشجوین و کارشناسان آموزش و پرورش

● دوره ی سیزدهم

● اسفند ۱۳۸۶

● شماره ی بی در بی ۶۴

● ISSN: 1606-9226

● مدیرمسئول: علیرضا حاجیان زاده

● سردبیر: خسرو داودی

● مدیر داخلی: فاطمه محمودیان

● ویراستار: لعبا عروجی

● طراح گرافیک: پریماسندسی

(زیر نظر شورای برنامه ریزی)

● چاپ: شرکت افست (سهامی عام)

● شمارگان: ۳۰۰۰۰

● نشانی پستی مجله:

● تهران - صندوق پستی ۱۷۹-۱۶۵۹۵

● تلفن دفتر مجله: ۸۸۲۴۴۷۵۵

● پیام گیر نشریات رشد:

● ۸۸۲۸۲۰۱۴ - ۸۸۸۳۹۲۳۲

● مدیر مسئول: ۱۰۲

● امور مشترکین: ۱۱۴

● نشانی پستی امور مشترکین:

● تهران - صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۲۳۳۱

● Email: rahnamayi@roshdmag.ir

● رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، از

● تمامی دبیران محترم و مدیران مدارس

● راهنمایی دعوت به همکاری می کند.

● مجله در حکم و اصلاح مقالات آزاد است.

● مقالات رسیده بازگردانده نمی شود.

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی

مسابقات

در یکی از جلسات شورای برنامه‌ریزی، پیشنهاد شد با توجه به محتوای مجله که می‌تواند برای عموم معلمان دوره‌ی راهنمایی مفید باشد، خوب است مسابقه‌ای از مطالب مجله ترتیب دهیم تا به این ترتیب انگیزه‌ی مخاطبان برای مطالعه‌ی دقیق مقاله‌ها بیشتر شود.

قرار شد تعدادی از عنوان‌های مقاله‌ها، از شماره‌های ۱ تا ۸ سال تحصیلی جاری انتخاب شوند و در کنار یک مسابقه‌ی کتبی، تعدادی فعالیت عملی نیز مورد نظر قرار گیرد. به این ترتیب، هر کس می‌تواند با پاسخ دادن به سؤالات مسابقه‌ی کتبی که در شماره‌ی ۸ مجله چاپ خواهد شد و انجام فعالیت‌های مورد نظر، در این مسابقه شرکت کند. ان شاء الله جوایزی هم برای برندگان در نظر گرفته خواهد شد.

در مورد نوع فعالیت‌های مورد نظر و هم چنین جوایز و تعداد برندگان، در شماره‌ی بعد توضیحات بیشتری خواهیم داد. در حال حاضر، اگر مجله‌های رشد آموزش راهنمایی تحصیلی مربوط به سال جاری را ندارید، به فکر تهیه‌ی آن‌ها باشید. البته می‌توانید برای دست‌رسی به مقالات، به سایت مجله‌های رشد به آدرس www.roshdmag.ir نیز مراجعه کنید و مطالب مورد نظر خود را ببینید.

***

در شماره‌های ۴ و ۵ و در قسمت یادداشت سردبیر، کمی در مورد انتقال تجربه‌های معلمی و چگونگی ثبت و ضبط آن‌ها توضیح داده شد. امیدوارم تاکنون برای این کار اقدام کرده باشید.

در مطالب شماره‌ی ۵ مجله، یکی از این تجربه‌ها چاپ شده است (مراجعه کنید به قسمت با خاطر دوست، مقاله‌ی یک تجربه)، قصد نداریم این مطلب را به عنوان الگو به شما معرفی کنیم، اما چاپ آن در مجله، نشان‌دهنده‌ی سادگی و سهل‌الوصول بودن ثبت و ضبط تجربه‌ها و خاطره‌هاست. به همین سادگی می‌توانید اقدامات مفیدی را که در کلاس‌های درس خود انجام داده‌اید، به دیگران معرفی کنید. لازم نیست با کلمات بازی کنید و یا برای علمی شدن مطلب خود، به آن چیزی بیفزایید. به مرور زمان می‌توانید این کار را دقیق‌تر و حساب‌شده‌تر انجام دهید. برای مثال می‌توانید به مجموعه مقاله‌های راهنمایی برقراری ارتباط مؤثر توجه کنید که چگونه مؤلف تجربه‌ها و خاطره‌های علمی خود را به رشته‌ی تحریر درآورده است. شما هم دست به کار شوید و شروع کنید. امیدوارم تجربیات بیشتری از شما در مجله ببینیم.

نمره‌ای برای فعالیت‌های خارج از کلاس

چه نمره‌ای می‌گیریم؟

علاء نوری

سلام!

مهم نیست چه درسی را تدریس می‌کنید؛ ادبیات فارسی، زبان انگلیسی، علوم تجربی، ریاضیات، مطالعات اجتماعی یا هر درس دیگر! حتماً دانش و اطلاعات بسنده در ارتباط با آن موضوع را دارید، اما این مقدار کافی نیست. هنر معلمی شرط لازم و ضروری است. هنر معلمی رفتار مؤثر و کارآمد معلم در فرایند آموزش است. این هنر همیشه «ذاتی» نیست، بلکه می‌تواند «آموختنی» هم باشد. فعالیت‌هایی که معلم برای ارتباط بیشتر درس با زندگی و علاقه‌ی فراگیرندگان تدارک می‌بیند، بخش از هنر معلمی است: فعالیت‌هایی که فراگیرندگان را در خارج از کلاس درس نیز با شور و علاقه درگیر یادگیری می‌کند.

سرآغاز

فعالیت‌های خارج از کلاس فرصتی فراهم می‌کنند تا فراگیرندگان، خلافت‌آموخته‌های خود را به کار گیرند و هر یک بر اساس نیاز، موقعیت، امکانات و علاقه‌ی خود، در مسیر تقویت و پایداری آموخته‌ها بکوشند، و کلاس درس را به زندگی واقعی خود گسترش دهند.

با توجه به تعریف فوق، روشن است که هر گونه عملی که نوعی دشواری و تکلیف مثبت بار تصور شود و یا نتواند علاقه‌ی دانش‌آموزان را برانگیزد، نمی‌تواند در چارچوب فعالیت‌های خارج از کلاس جای گیرد. با توجه به آیین‌نامه‌ی آزمون‌های دو نوبتی، حداقل پنج نمره از نمره‌ی ارزش‌یابی مستمر در هر نوبت لازم است، به فعالیت‌های خارج از کلاس اختصاص یابد. فعالیت‌های خارج از کلاس ممکن است، از کتاب درسی و یا از موضوع‌های دیگر متناسب با برنامه‌ی درسی با رعایت توانایی‌های فراگیرندگان برگزیده شوند. حتماً شما هم در برنامه‌ی تدریس خود، انجام فعالیت‌هایی را از دانش‌آموزان خود انتظار داشته‌اید. بدنیست، بی‌تید، فعالیت‌هایی که پیشنهاد کرده‌اید، چه مقدار شایسته و مناسب بوده‌اند. می‌توانید با توجه به فهرست ارزش‌یابی این شماره، آن‌ها را بسنجید.

روش کار

در فهرست ارزش‌یابی که در ادامه خواهد آمد، ده ملاک ذکر شده است که در جلوی آن‌ها چهار ستون وجود دارد. مجموعه‌ی فعالیت‌هایی را که برای برنامه‌ی درسی خود تدارک دیده‌اید، بر اساس هر یک از این ملاک‌ها، مورد قضاوت قرار دهید و بر این اساس، در یکی از چهار ستون، جلوی آن ملاک علامت ✓ بگذارید. در پایان، تعداد علامت‌زاد در هر ستون جمع‌بندی و با توجه به فرمول زیر، نمره‌ی خود را محاسبه کنید.

برای مثال، اگر مجموعه‌ی فعالیت‌های شما، پنج مورد از ملاک‌ها را

به‌طور کامل داشته باشد و برای این پنج مورد در ستون «به‌طور کامل»، در سه ملاک در ستون «قابل قبول»، برای یک ملاک در ستون «نیازمند بازنگری»، و در یک ملاک نیز ستون «غیر قابل قبول» علامت خورده باشد، نمره‌ی شما چنین محاسبه می‌شود:

$$(5 \times 2) + (3 \times 1) + (1 \times 1) = 14$$

همان‌طور که توجه کرده‌اید، برای علامت‌هایی که در ستون «غیر قابل قبول» وجود دارد، هیچ امتیازی در نظر گرفته نمی‌شود. تذکر: مجموعه‌ی فعالیت‌ها باید در همه‌ی ملاک‌ها حداقل «قابل قبول» باشند. به بیان دیگر، یک امتیاز کسب کرده باشند تا فعالیت‌های تدارک دیده شده «قابل قبول» به شمار روند.

● توضیح بعضی ملاک‌ها

ملاک ۲: هر چند فعالیت‌های ویژه و دارای پیچیدگی می‌توانند روح تشنه‌ی فراگیرندگان علاقه‌مند به پیچیدگی‌ها و تلاش برای به دست آوردن امکانات را سیراب می‌کند، اما نمی‌تواند برای عموم فراگیرندگان توصیه شود. در ارتباط با عموم بهتر است بر فعالیت‌های «ارزان با ارزش» تأکید شود. فعالیت‌هایی که تهیه‌ی ابزار و وسایل انجام آن گران نیست و در عین حال نتیجه‌ی حاصل نیز ارزش دارد و در جهت هدف‌های آموزشی مفید و مؤثر است.

ملاک ۴: عبارت‌های کلی و مبهم مانند «تحقیق کنید»، «مقاله بنویسید»، «بررسی کنید»، «گزارش دهید»... درین فعالیت‌هایی که معلمان برای فراگیرندگان تدارک دیده‌اند، زیاد به چشم می‌خورد. بدیهی است که قبل از آموزش، روش تحقیق، مقاله‌نویسی، تهیه‌ی گزارش و... انتظار انجام چنین فعالیت‌هایی مناسب نیست و بهتر است در هر مورد، عملکردهای روشن و رفتارهای معینی را به عنوان فعالیت ذکر کنیم؛ برای مثال:

$$\text{نمره‌ی من} = (5/0 \times \text{تعداد علامت در ستون نیازمند بازنگری}) + (1 \times \text{تعداد علامت در ستون قابل قبول}) + (2 \times \text{تعداد علامت در ستون به‌طور کامل})$$

● فهرست ارزش‌یابی فعالیت‌های خارج از کلاس

ردیف	ملاک	به‌طور کامل	قابل قبول	نیازمند بازنگری	غیر قابل قبول
	هر یک از فعالیت‌ها را بر اساس این ملاک‌ها ارزیابی کنید				
۱	فعالیت مناسب شرایط فراگیرندگان است. فراگیرندگان توانایی جسمی و ذهنی لازم برای انجام این فعالیت را دارا هستند.				
۲	امکانات، وسایل و منابع لازم برای انجام فعالیت به راحتی در دست‌رس عموم فراگیرندگان قرار دارد.				
۳	عنوان فعالیت با جمله‌بندی درست و کامل بیان شده است.				
۴	موضوع فعالیت به‌طور دقیق و روشن بیان شده است. از به‌کارگیری عبارت‌های کلی و مبهم مانند «تحقیق کنید» و ... اجتناب شده است. موضوع تحقیق توضیح داده شده و روش کار و یا منابع لازم معرفی شده است.				
۵	توضیح مناسب (در صورت لزوم) برای تبیین فعالیت وجود دارد.				
۶	فرستی را برای به‌کارگیری مفاهیم آموخته شده و رشد اندیشه‌های دانش‌آموزان در ارتباط با هدف‌های درس فراهم می‌کند. فعالیت باعث تثبیت یا تعمیق یادگیری می‌شود.				
۷	موجب دست‌یابی به حداقل یکی از هدف‌های زیر می‌شود: ۷-۱. کاربرد و توسعه‌ی مهارت‌های فرآیندی مورد توجه در واحد درسی. ۷-۲. تقویت نگرش‌های مربوط به واحد درسی. ۷-۳. تعامل و ارتباط با دیگران و محیط زندگی با محور هدف‌های واحد درسی.				
۸	رغبت برانگیز است و باعث علاقه‌مندی بیشتر دانش‌آموزان به درس می‌شود.				
۹	در مجموعه‌ای از فعالیت‌های پیشنهاد شده برای یک واحد درسی معین قرار دارد. این فعالیت، فعالیتی منحصر به فرد (یگانه) برای یک واحد درسی نیست.				
۱۰	دارای زمینه‌ی متفاوتی نسبت به دیگر فعالیت‌های ارائه شده برای این واحد درسی است. از فعالیت‌های یکسان اجتناب شده و به زمینه‌ی گوناگون هوشی‌گازدن توجه شده است.				
	تعداد علامت در هر ستون				

هنگامی که انتظار می‌رود فعالیت‌هایی دقیق و قابل ارزش‌گذاری ارائه شده معمولاً توضیح‌هایی مرتبط و مناسبی ارائه می‌گردد. پس بدیهی است که برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی ضرورت این توجه دوچندان می‌شود. معمولاً برای به‌پیش‌تحقیق یکی از المپادهای زیست‌شناسی که در تعلق دارد. توضیح‌های مناسب و بجای امون موضوع این پرسش می‌باید انگیزه خوبی برای تهیه فعالیت‌های شایسته (به‌ویژه تحقیق و تهیه مقاله) باشد.

نانو تکنولوژی چیست؟

- کاربرد نانو تکنولوژی در بیوتکنولوژی و پزشکی چیست؟
- پیشرفت‌های حاصل در نانو تکنولوژی چیست؟
- چه کسانی سرمداران نانو تکنولوژی هستند؟

● مقاله‌ی کوتاهی در مورد... از دایرةالمعارف... پیدا کنید.

- این کتاب‌ها را بخواند (نام کتاب‌ها که در اختیار دانش‌آموزان است و یا در کتاب‌خانه‌ی مدرسه وجود دارد ذکر می‌شود). آن‌گاه در ارتباط با موضوع... که در این کتاب‌ها به آن پرداخته شده است، برداشت خود را در یک صفحه بنویسید.
- پدیده‌ی... را خوب مشاهده کنید. آن‌چه در جریان این پدیده روی می‌دهد، به ترتیب بنویسید.

ملاک ۵: توضیح مناسب می‌تواند شامل معرفی منابع برای هر فعالیت، اهمیت آن فعالیت، پرسش‌هایی که لازم است به آن‌ها پاسخ داده شوند و... باشند. پرسش‌های مطرح شده نیز باید به جنبه‌های گوناگون (مفهوم، تاریخچه، کاربردها، تحولات و...) بپردازند. در المپادهای و برنامه‌های ویژه‌ی سطوح بالاتر آموزشی و تحقیقاتی نیز،

اقتباس از: هوش های چندگانه در کلاس درس، ص ۶۲

علاقه های خود، در مسیر دست یابی به اهداف آموزشی تلاش کند. شکل زیر هوش های هشت گانه ای که توسط گاردنر معرفی شده است، نشان می دهد.

● فعالیت هایی مناسب برای هر یک از زمینه های هوش های چندگانه

۱. هوش کلامی / زبانی (لفوی): کنفرانس - بحث گروهی - کتاب خوانی - نوشتن مقاله - تهیه ی نوار - تنظیم مصاحبه - روزنامه ی دیواری.
۲. هوش ریاضی / منطقی (منطق گرا): پرسش های سقراط گونه - تمرین های منطقی - طبقه بندی و رده بندی - بازی و معماهای منطقی، محاسبه - حل مسائل (پرسش های) نیازمند تجزیه و تحلیل.
۳. هوش بصری / فضایی (تصویر گرا یا مکان گرا): تهیه نقشه، نمودار، جدول، و... - عکاسی - معماهای بصری - ساختن کیت - داستان تخیلی - خیال پردازی خلاق - طراحی، کولاژ و سایر هنرهای بصری - طراحی رایانه ای.
۴. هوش بدنی / جنبشی (حرکت گرا): ایفای نقش - نمایش کلامی - بازی های گروهی - استفاده از زبان اندام و حرکات دست و بدن برای صحبت کردن (پانتومیم) - گردش های علمی.
۵. هوش موسیقایی / موزون (موسیقی گرا): آواز خواندن - ریتم و سرود - آهنگ دادن به مفاهیم.
۶. هوش میان فردی (دیگر گرا): گروه های همکار - آموزش به هم سالان - فعالیت های اجتماعی - انجمن های علمی - گردهمایی ها.
۷. هوش درون فردی / شخصی (خودگرا): مطالعه ی فردی - یادداشت های روزانه - شعر نویسی - فعالیت های نیازمند تمرکز - جمع آوری مجله و... (اطلاعات).
۸. هوش طبیعت گرا: مشاهده، دقت و توجه به طبیعت - آوردن نمونه های طبیعی - بررسی ابزارهای مطالعه ی طبیعت (تلسکوپ).

زیرنویس

1. Howard Gardner
2. multi intelligences(MI)

منابع

۱. آرمسترانگ، توماس. هوش های چندگانه در کلاس های درس. انتشارات مدرسه. تهران. چاپ اول. ۱۳۸۳.
۲. مجدفر، مرتضی. پژوهشگران کوچک، دانشمندان فردا. روزنامه ی همشهری. سه شنبه ۶ دی ۱۳۷۹. سال نهم. شماره ی ۲۳۰۲.

● چه کسانی در جبهه ی مقدم این رشته قرار دارند یا چه شرکت ها یا دانشگاه هایی؟
 ● وضعیت نانو تکنولوژی در بازار چگونه است و چه درصدی از آن به پزشکی و چه درصدی به زیست شناسی تعلق دارد؟

● ده شرکت برتر که در این زمینه فعالیت دارند را نام ببرید و طرح تجاری یکی از آن ها را بیان کنید.

توضیحات

یکی از داغ ترین رشته ها برای سرمایه گذاری در دو دهه ی آینده نانو تکنولوژی است. نانو تکنولوژی کاربردهای گوناگونی در طول چندین دهه داشته است.

● در مورد تأثیر یا استفاده ی نانو تکنولوژی در پزشکی و بیوتکنولوژی چند مثال بزنید.

● در کدام شاخه ها از علم پزشکی از نانو تکنولوژی استفاده خواهد شد؟

● DNA ، Chip چیست و چه طور با استفاده از نانو تکنولوژی ساخته می شود؟

● توضیح دهید که چگونه از DNA ، chip ، Mems و دیگر محصولات نانو تکنولوژی در پزشکی و بیوتکنولوژی استفاده می شود؟

● وضعیت نانو تکنولوژی در بازار چگونه است و شاخص رشد سالانه ی سهام آن به صورت است؟

● محصولات ده شرکت فعال در این زمینه را بیان کنید و در مورد سرمایه گذاری، توسعه، طرح تجاری و نرخ رشد آن به تفصیل بنویسید.

● ملاک ۹: یک فعالیت برای هر موضوع درسی تنها می تواند عده ای محدودی از فراگیرندگان را به خود جذب کند. به علاوه، در چنین وضعیتی، معمولاً ابعاد گوناگون محتوای یادگیری کمتر مورد توجه قرار می گیرد. بنابراین، برای جلب توجه تعداد بیشتر فراگیرندگان و پوشش دادن به ابعاد گوناگون موضوع یادگیری لازم است، فعالیت ها هر چه بیشتر باشند و از حالت انحصاری خارج شوند.

● ملاک ۱۰: اگر این ملاک را اصلی ترین شاخص برای ارزش یابی فعالیت های خارج از کلاس بدانیم، سخن به گزاف نگفته ایم. واقعیت این است که حوزه های رشد افراد یکسان و یکنواخت نیستند. در بیشتر فعالیت های آموزشی مدرسه های ما صحبت کردن، شنیدن، خواندن و مقداری نیز درک و گاهی استدلال مورد توجه قرار می گیرد. این مجموعه، زمینه ی رشد را فقط برای فراگیرندگانی که هوش کلامی (زبانی) و یا هوش منطقی (ریاضی) دارند فراهم می کند.

هوارد گاردنر^۱، روان شناس دانشگاه «هاروارد» به جای هوش کلی، هوش های چندگانه (MI) را که دارای ارزش و اهمیت یکسانی نیز هستند، مطرح می کند. با این نظریه می توان رفتارهای متفاوت آدمیان و علاقه مندی های گوناگون آنان را توجیه کرد. واقعیت این است که توانایی های آدمی بسیار زیادند و می توان آن ها را شناسایی، طبقه بندی و نام گذاری کرد (حداقل متداول ترین آن ها را). برای مثال، ورزشکار موفق هوش بدنی یا جسمی (حرکتی) خوبی دارد. هر کس به نوعی با هوش است. فعالیت های متنوع آموزشی، فعالیت هایی هستند که زمینه های گوناگون هوشی را در نظر می گیرند و در نتیجه می توانند، علاقه های متنوع فراگیرندگان را حول هدف واحد آموزشی جذب کنند. به بیان دیگر، این امکان را فراهم می آورند تا هر فراگیرنده با توجه به روش یادگیری و

الگوی تدریس طرح شبکه‌ای

زهرا حریز فروش

مهرداد صادقی

«طرح شبکه‌ای» امکان کسب بیشترین بازدهی را از مطالعه و راه می‌سازد. این همانند به گونه‌ای تا معز و ساختار کارکردی آن تطابق دارد که امکان یادگیری و به خاطر سپاری کامل مطالب را با یک بار یادگیری فراهم می‌سازد. فرد پس از مدتی مطالعه به شیوه‌ی شبکه‌ای، ناگهان به توانایی‌های بی‌شمار خویش، به حقایقی نامحدود دست می‌یابد و در تمامی زمینه‌ها، خود را توانا تر و خلاق تر از پیش می‌بیند. بر این اساس، او به اهداف و الای در زندگی، کار و تحصیل خویش نایل می‌شود. با توجه به نوع مطالب و هم چنین نوع در طراحی می‌توان طرح‌های شبکه‌ای را در شکل‌های گوناگون اجرا کرد. برخی از آن‌ها ویژگی و کاربرد خاص دارند و برخی در موارد گوناگون به کار گرفته می‌شوند و عمومیت دارند.

الگوی تدریس طرح شبکه‌ای، فرصت فعالیت بیشتر نیم‌کره‌ی راست معز را به یادگیرنده می‌دهد و نسبت افزایش یادگیری و کسب بازدهی بیشتر می‌شود. با استفاده از نقشه‌ی مفهومی، مطالب به صورت کدگذاری و رمزبندی شده در اختیار معز گذاشته می‌شود. در نتیجه، معز فرصت و نیروی کسافی برای ذخیره‌سازی مطالب را به دست می‌آورد.

مراحل اجرای الگوی تدریس

از طریق نقشه‌ی مفهومی

۱. استخراج نکات کلیدی؛

روخوانی درس به صورت فردی یا

گروهی، توجه به عنوان، کتاب

کلیدی و مفاهیم مهم درس،

یادداشت برداری از مطالب مهم درس

۲. تشخیص مفاهیم اصلی از

فرعی؛ تعیین مفاهیم اصلی و

فرعی، تصمیم‌گیری درباره‌ی مدت

نقشه، و تعیین تعداد شاخه‌های

اصلی و فرعی؛

۳. تکمیل نقشه رسم‌نشده

مفهومی، نوشتن مفاهیم اصلی و

فرعی داخل نقشه، و استفاده از

رنگ، شکل و برای جدا کردن

شاخه‌های اصلی و فرعی؛

بکدیگر

۴. ارزش‌یابی بررسی شده‌ی

مفهومی دانش آموزان، بحث و

گفت‌وگو جهت اصلاح نقشه‌ها، و

ارائه‌ی سؤال به صورت نقشه‌ی

مفهومی از درس توسط معلم.

مثال: آموزش حرفه و فن، سال

اول راهنمایی

موضوع: مراحل گوناگون

پرورش گیاه

۱. استخراج نکات کلیدی

کلاس را به گروه‌های چهار تا پنج

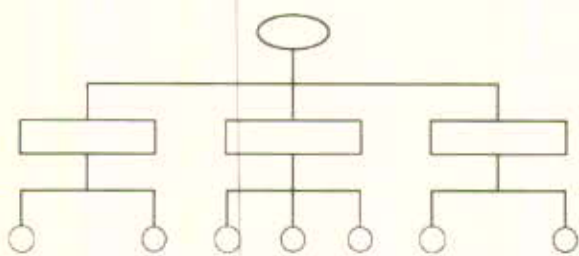
نفره تقسیم می‌کنیم. فراهم ساختن

زمینه‌ی بحث گروهی درباره‌ی توانایی

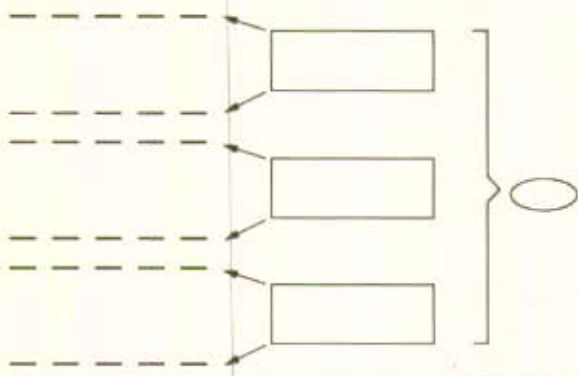

مدل های گوناگون نقشه‌ی مفهومی

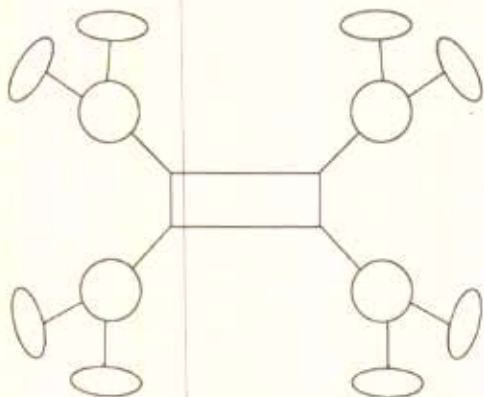
مدل چارت سازمانی

مدل مجموعه‌ای

مدل شعاعی

خود و در صورت لزوم به کتاب درسی مراجعه کنند.

۳. تکمیل نقشه

از گروه‌ها بخواهید با استفاده از انواع رنگ‌ها، شکل‌های گوناگون و... نقشه‌ی خود را تکمیل کنند. لازم است معلم با حضور در کنار گروه‌ها، راهنمایی‌های لازم را از طریق طرح سؤال ارائه دهد و از اشتباهات مهم آن‌ها جلوگیری کند. برای این مرحله نیز می‌توان زمان معینی را در نظر گرفت.

۴. ارزش‌یابی

پس از پایان زمان مقرر برای رسم و تکمیل نقشه و به منظور ارزش‌یابی از کار دانش‌آموزان، می‌توان از هر گروه خواست تا نقشه‌ی مربوط به گروه خود را روی تابلوی کلاس نصب کند. بقیه‌ی گروه‌ها می‌توانند درباره‌ی این نقشه اظهار نظر و در صورت لزوم با کمک خود گروه، نقشه را اصلاح کنند.

در پایان برای ارزش‌یابی نهایی می‌توان یک سؤال از همان درس به صورت نقشه‌ی مفهومی روی تابلوی کلاس رسم کرد و از دانش‌آموزان خواست تا به صورت گروهی به آن پاسخ دهند.

(برای آگاهی بیشتر درباره‌ی نقشه‌های مفهومی، به مجله‌ی رشد تکنولوژی آموزشی، شماره‌ی ۶، اسفند ۸۶ مراجعه کنید.)

برنامه‌ریزی دقیق برای بهره‌برداری مطلوب از زمین، آب و سرمایه می‌تواند شروع خوبی باشد. سپس از گروه‌ها بخواهید، در مدت ۱۰ دقیقه، یک بار از روی درس «مراحل مختلف پرورش گیاه» روخوانی کنند.

روخوانی می‌تواند به صورت انفرادی باشد و یا در هر گروه یک نفر با صدای پایین از روی درس بخواند و بقیه ضمن گوش دادن، به کتاب خود نگاه کنند و با آن که همه‌ی اعضا در روخوانی شرکت کنند و هر عضو گروه یک قسمت را بخواند.

در این مرحله، هدف اصلی به دست آوردن دیدی کلی درباره‌ی درس و پیدا کردن مفاهیم مهم و اساسی است. بنابراین باید به دانش‌آموزان یادآور شد که به جزئیات زیاد توجه نکنند. همچنین، یک نفر از اعضای گروه مسئولیت یادداشت‌برداری را باید به عهده گیرد.

۲. تشخیص مفاهیم اصلی از فرعی

از گروه‌ها بخواهید با توجه به برداشتی که از درس دارند، یک نقشه برای درس طراحی کنند. برای رسم نقشه، هر گروه باید درباره‌ی تعداد شاخه‌های اصلی و فرعی و مطالبی که باید در نقشه نوشته شود، با یکدیگر بحث و گفت‌وگو کنند. در واقع گروه‌ها باید مفاهیم اصلی و فرعی را از یکدیگر تشخیص بدهند. برای این کار آن‌ها می‌توانند به یادداشت‌های

علی توکلی بینا

نظارت و بازبینی

اشاره

در سه قسمت قبل، درباره‌ی تکلیف شب به عنوان یک نظام آموزشی بحث شد و دو بخش ورودی و فرایند آن، به صورت عمیق تر مورد بررسی قرار گرفت. در این شماره به موضوع برونداد و نحوه‌ی بازبینی تکالیف می‌پردازیم.

نویسنده: علی عطایی

همان گونه که قبلاً گفته شد، حل تمرین‌هایی خاص که برای دانش‌آموزان بالایی منحنی طرح شده‌اند، در توان دانش‌آموزان دیگر نیست، و لذا عدم انجام آن توسط دانش‌آموزان ضعیف‌تر به معنای کوتاهی آن‌ها نخواهد بود.

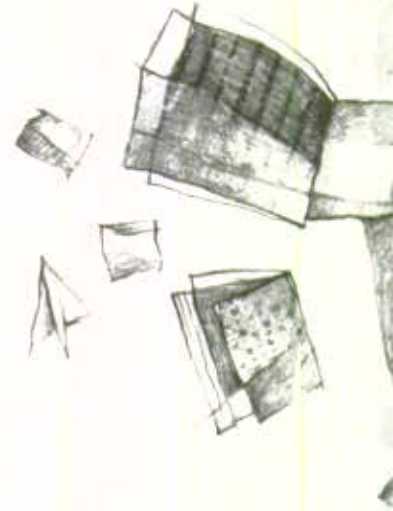
مشکل بزرگ معلمان در وازرسی تکالیف، مسئله‌ی وقت است. آن‌ها اذعان می‌کنند که اگر بخواهند این کار را درست انجام دهند، وقت کلاس بسیار گرفته می‌شود و از آموزش کافی باز می‌مانند. باید توجه داشت که در نظارت پیوسته، از سه روش باید به صورت توأم استفاده شود. این سه روش ضمن آن‌که بازخورد مناسب به ما می‌دهند، به لحاظ زمانی ما را دچار مشکل نمی‌سازند.

اول) نظارت دائمی - اجمالی: این نظارت به صورت دائم در کلاس درس صورت می‌پذیرد و همسین آن‌که

و موارد مهم آن را متذکر می‌شویم. ابتدا باید در نظر داشت، نظارت فقط به معنی بافتن حبه‌های منفی نیست. یعنی معلم باید روشی را اتخاذ کند که علاوه بر دریافت بازخورد از وضعیت کلاس، دانش‌آموزانی را که وظیفه‌ی خود را درست انجام داده‌اند، به‌طور مناسب تشویق کند و به دانش‌آموزانی که در انجام تکلیف کوتاهی کرده‌اند، به صورت مناسب تذکر دهد. اما باید توجه داشت، کوتاهی در انجام تکلیف، دقیقاً با شرایط دانش‌آموز سجیده شود. یعنی

بازدید و کنترل تکالیف (نظارت پسینی) امری ضروری است، تا دانش‌آموز به انجام درست تکلیف عادت کند. بحث نظارت پسینی، بحث مفصلی است با دو جنبه‌ی متفاوت: یکی «نظارت سیستماتیک» که مربوط به سازمان آموزشی (مثل مدرسه یا معاونت آموزشی) است و سازمان را در مورد فرایند آموزش مطمئن می‌سازد. این موضوع محل بحث مقاله‌ی حاضر نیست. و دوم «نظارت پیوسته» یا «نظارت معلم». مادر این مقوله‌ی دوم سخن می‌گوید

دانش آموزی پای تخته مشغول حل تمرین است، معلم در کلاس گردش می کند و تکالیف بقیه را می نگرد؛ بدون آن که وقت فراوان روی این موضوع بگذارد. در ضمن موارد مهم را نیز گوش می کند. دوم) نظارت نیمه دائمی - تصادفی: این نظارت در بیشتر هفته های تدریس انجام می شود. به این ترتیب که معلم،

دانش آموزانی را به صورت تصادفی، مثلاً از روی شماره های فهرست نام ها، انتخاب می کند و دفاتر آن ها را جمع و به دقت بازبینی می کند. به این ترتیب در هر بار، بر تکالیف حدود یک چهارم کلاس نظارت دقیق به عمل می آید.

سوم) نظارت فصلی - جامع: این نظارت در هر فصل آموزشی حداقل دو بار انجام می شود (مثلاً ماهی یا دو ماهی یک بار). به این ترتیب که معلم همه ی دفاتر را جمع آوری می کند و تکالیف را به دقت از درس قبلی تا درس حاضر کنترل می نماید. توصیه می شود که این کار، دو تا سه هفته قبل از امتحانات اصلی (مثل امتحان میان ترم و پایان ترم) صورت پذیرد، تا به بهانه ی آن، دفتر کار دانش آموز کامل شود.

به این ترتیب، ضمن آن که زمان کلاس درس به صورت حداقل گرفته می شود، تکالیف دانش آموزان نیز

کنترل می گردد. اکنون چند نکته ی کوچک، ولی مهم:

برخی از همکاران هنگام کنترل دفتر دانش آموز، با خطوط خودکار و به صورت واضح، اشتباهات را مشخص می کنند و گاهی هم مطالبی را در دفتر او می نویسند؛ به طوری که دیگر امکان تصحیح آن نیست، و دفتر دانش آموز به صورت نامطلوبی درمی آید. این کار، اثرات سوء آموزشی-روانی فراوان دارد. معلم می تواند تنها بایک امضا و تاریخ کوچک، تصحیح را اعلام کند. در ضمن موارد را، یا با ممداد علامت بزنند که امکان تصحیح آن وجود داشته باشد، یا آن ها را روی برگه ی کوچکی یادداشت کند (مثل برگه های یادداشت خود چسب) و داخل دفتر یا روی جلد آن قرار دهد، تا آن اثرات سوء را نداشته باشد.

در همه ی این موارد، بیان جملات کنایه آمیز که حکایت از تحقیر دانش آموز دارند، شایسته ی همکاران گرامی نیست.

و نهایتاً همان طور که ذکر شد، همه ی تکالیف باید در کلاس حل و بررسی شوند. در این میان فرقی میان ساده و مشکل نیست، مگر به لحاظ زمان گذاری، یعنی معلم در تمرین های «بسیار ساده»، تنها به ذکر جواب اکتفا می کند، در تمرین های «ساده» از چند دانش آموز به صورت هم زمان در پای تخته استفاده می کند، در تمرین های «مشکل»، از یک دانش آموز پای تخته سود می برد، و در تمرین های «بسیار مشکل»، حل مسئله را به صورت شفاهی از دانش آموزان می پرسد، و آن ها را تشویق می کند. اما خود در پای تخته به حل آن می پردازد.

به این ترتیب، همه ی تمرین ها با زمان مناسب در کلاس بررسی و تصحیح می شوند.

گاهی در کلاس دانش آموز یا دانش آموزانی یافت می شوند که با این حد تمرین های ما، مهارت لازم را نمی یابند و معلم یقین می کند که فقط با تمرین بیشتر، این مشکل حل می شود. در صورت چنین اطمینانی، معلم اجازه دارد که تمرین های خاصی (مثلاً از کتاب های کار) برای این دانش آموزان در نظر بگیرد و با هماهنگی خانواده و اطلاع رسانی مناسب به آن ها، حل این تمرین ها را از دانش آموز بخواهد. بدیهی است، این دانش آموزان را باید به طریق مناسب از حل تمرین های ستاره دار معاف کرد تا دچار کمبود وقت نشوند.

در سوی مقابل، گاهی دانش آموز یا دانش آموزانی هستند که تمرین های کلاس، پاسخ گوی توانایی آن ها نیست. برای این دانش آموزان نیز انتخاب تمرین های بالای منحنی مناسب است؛ البته به شرطی که معلم بتواند در آن ها انگیزه ی کافی برای حل آن ها ایجاد کند، و بررسی آن ها را به خارج از کلاس درس موکول کند. در این صورت، برای عموم کلاس مشکلی ایجاد نمی شود. در برخی مدارس، بین دانش آموزان این رده، خارج از کلاس درس و در تابلوهای محیطی، رقابت مثبت به وجود می آورند و مسائل و حل آن ها را در همان تابلوها بررسی می کنند.

در این مقاله به دنبال ارائه ی یک بحث جامع علمی-تحقیقی درباره ی موضوع تکلیف شب نبودیم. اما کوشیدیم، نکات مهم و ضروری را که برخاسته از مباحث پیرامون این مطلب است، به صورت خلاصه و شفاف در اختیار خوانندگان قرار دهیم. بدیهی است علاقه مندان به کنکاش بیشتر، باید به تحقیقات خاص این موضوع مراجعه کنند.

معلم باید روشی را اتخاذ کند که علاوه بر دریافت باز خورد از وضعیت کلاس، دانش آموزانی را که وظیفه ی خود را درست انجام داده اند، به طور مناسب تشویق کند و به دانش آموزانی که در انجام تکلیف کوتاهی کرده اند، به صورت مناسب تذکر دهد

محتوای برنامه‌ها و سازمان دهی آن

حسین الوندی

اشاره

محتوای برنامه، شامل دانش سازمان یافته، اصطلاحات، قوانین و اصول، روش‌ها، مفاهیم و مسائل مربوط به یک موضوع درسی است. در تعریفی دیگر، محتوا شامل تمامی مطالب، مفاهیم و اطلاعات مربوط به هر درس مورد نظر است؛ حتی اگر به عنوان بخشی از متن یک کتاب، توضیحات، حواشی و یا سایر اجزای جانبی آن باشد. با توجه به دو تعریف فوق، محتوا را می‌توان به صورت خلاصه به این صورت تعریف کرد: «محتوای برنامه شامل آن چیزی است که باید آموزش داده شود.» بدیهی است که محتوا باید بر اساس آنچه تاکنون به عنوان مبانی و مولفه‌های برنامه‌ی درسی (در پنج شماره‌ی قبل) توضیح داده شده است، تهیه شود. بخش اصلی محتوای برنامه، کتاب درسی است. اگرچه امروزه منابع متعدد آموزشی دیگری نیز مثل فیلم‌ها، سی‌دی‌های آموزشی، کتاب‌های کمک‌درسی و سایر مواد آموزشی نیز به عنوان بخشی از محتوا تهیه و تولید می‌شود، اما در همه‌ی نظام‌های آموزشی، کتاب درسی بخش عمده و اصلی محتوا را شامل می‌شود. از سوی دیگر، با بررسی سایر اجزای محتوای برنامه‌ی درسی به نظر می‌رسد، همه‌ی آن‌ها به نوعی سعی دارند، انتقال و آموزش محتوا و پایداری یادگیری مطالب کتاب درسی را آسان سازند.

چگونگی انتخاب محتوا

با توجه به آنچه توضیح داده شد، محتوا باید بر اساس اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی، رویکرد و هدف‌های برنامه انتخاب شود. بدون توجه به این موارد و آگاهی از آن‌ها، انتخاب محتوا و به عبارت دیگر، نوشتن متن کتاب درسی منطقی نخواهد بود. علاوه بر این، در انتخاب محتوا توجه به اصول اساسی زیر نیز بسیار ضروری است:

- در نظر گرفتن نیازها، علاقه‌ها و توانایی‌های فراگیران؛
- رعایت نیازها و الزامات اجتماعی؛
- اراده‌ی دانش‌روز و استفاده از فناوری‌های جدید؛
- صحت و اعتبار علمی؛
- هماهنگی با پیش‌داشته‌های فراگیران؛
- هماهنگی با رشد سنی و ذهنی فراگیران؛
- برقراری ارتباط عمومی و افقی؛
- در نظر داشتن شرایط یادگیری (توانایی‌های معلم، زمان، امکانات و تجهیزات و...)
- اطمینان از سودمندی محتوا.

و ...
آنچه در ادامه می‌آید، توضیح سترژی برخی از اصول اساسی انتخاب محتواست.

۱. محتوا و رویکرد

محتوا باید جلوه‌ای از رویکرد برنامه‌ی درسی باشد. مثلاً هرگاه رویکرد برنامه‌ی درسی، فعال باشد، محتوا باید به گونه‌ای انتخاب شود که امکانات و زمینه‌های مناسب برای انجام فعالیت دانش‌آموزان را فراهم آورد. در چنین صورتی، محتوایی که مجموعه‌ای از مفاهیم و موضوعات متعدد باشد و معلم فقط رمان آن را داشته باشد که آن‌ها را منتقل کند، قطعاً نمی‌تواند در راستای رویکردی فعال قرار گیرد.

۲. محتوا و هدف

محتوا باید با هدف‌های آرمانی، کلی و جزئی برنامه‌ی درسی هماهنگ باشد و بر اساس آن‌ها انتخاب و طراحی شده باشد. برای دست‌یابی به هر هدف، لازم است در محتوا فعالیت‌های یادگیری مناسب در نظر گرفته شود. به گونه‌ای که فرصت‌های لازم را برای رسیدن دانش‌آموزان به هدف‌های مورد نظر فراهم آورد. مثلاً برای تحقق هدف نگرشی ایجاد علاقه در دانش‌آموزان به انجام کارهای گروهی و مشارکتی، محتوا باید حاوی این گونه فعالیت‌ها باشد و فرصت‌هایی را برای انجام آن‌ها فراهم آورد.

۳. محتوا و نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان

محتوا باید متناسب و هماهنگ با نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان انتخاب و طراحی شود. هم‌چنین باید مشخص کند که قصد پاسخ‌گویی به کدام بخش از نیازهای دانش‌آموزان را دارد. فعالیت‌های یادگیری، تصویرها، نقشه‌ها، جدول‌ها و نمودارها، همگی باید تراکننده و در جهت جلب توجه و علاقه‌ی دانش‌آموزان طراحی شوند. توجه به نیازهای دانش‌آموزان، میزان سودمندی محتوا را نیز شامل می‌شود.

۴. محتوا و رشد سنی و ذهنی دانش‌آموزان (توان یادگیرنده)

لازم است محتوا با سطح رشد یادگیرنده، از بعد روان‌شناسی رشد و میزان پیش‌داشته‌های او هماهنگ باشد. توجه به این دو موضوع سبب می‌شود، محتوا تهیه شده متناسب با سطح فهم و درک دانش‌آموزان تهیه گردد و معلمان در جریان فعالیت‌های یادگیری کم‌تر دچار مشکل شوند.

۵. محتوا و زمان

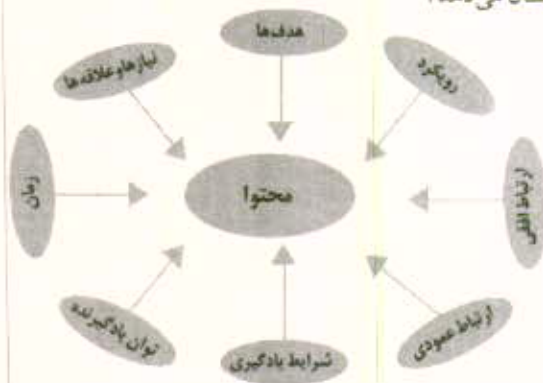
حجم محتوا باید با زمان اختصاص یافته به آن در کل

سازمان دهی محتوا
بیش تر ناظر بر چگونگی
نوشتن کتاب درسی
است و ملاک‌هایی دارد
که طراح و مؤلف محتوا
باید از آن‌ها تبعیت کنند

هم‌پایه، هماهنگ باشد، به گونه‌ای که محتوای هر درس سبب تکمیل و پشتیبانی درس دیگر شود. در چنین حالتی ممکن است برخی از مفاهیم، مهارت‌ها و ارزش‌ها در کتاب‌های درسی یک پایه‌ی تحصیلی از ابعاد و جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گیرند. از آن‌جا که همه‌ی درس‌ها به‌طور هم‌زمان به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شوند، ارتباط و هماهنگی لازم بین آن‌ها موجب تقویت جنبه‌های گوناگون یادگیری می‌شوند.

طرح زیر ارتباط محتوا را با اصول اساسی انتخاب آن نشان می‌دهد.

با توجه به آن‌چه گفته شد، هر ماده‌ی درسی نیز بنا به ماهیت خود، ملاک‌های ویژه‌ای را برای انتخاب محتوا در نظر می‌گیرد. ملاک‌های زیر، برای انتخاب محتوای علوم تجربی در دوره‌ی سه‌ساله‌ی راهنمایی در نظر گرفته شده‌اند.

۱. با زندگی روزمره‌ی دانش‌آموزان مرتبط باشد.
۲. در جهت برآوردن نیازهای فردی و اجتماعی دانش‌آموزان باشد.
۳. در راستای ارتقای سطح سواد دانش‌آموزان در زمینه‌ی علم و فناوری مؤثر باشد.
۴. حاوی دانش پایه‌ی لازم برای دانش‌آموزان باشد.
۵. با سیاست‌ها و نیازهای کلی کشور مطابقت داشته باشد.

۶. پیش‌نیاز لازم را برای ادامه‌ی تحصیل و آشنایی دانش‌آموزان با فناوری فراهم کند.
۷. در مقایسه با موضوع‌های درسی پایه‌های مشابه سایر کشورها، قابل دفاع باشد.

سازمان دهی محتوا

بعد از انتخاب محتوا، اقدام به سازمان‌دهی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. گاهی این عامل مورد توجه قرار نمی‌گیرد و محتوا بدون توجه به نظم و ترتیب و سازمان‌دهی، به صورت کتاب ارائه می‌شود. ضرورت توجه به انتخاب

برنامه‌ی درسی هماهنگ باشد. گاهی اوقات با وجود همه‌ی جذابیت‌های لازم در محتوا، امکان تدریس مطالب در زمان اختصاص یافته به آن میسر نیست. این مسئله باعث می‌شود، اعتبار محتوا از دست برود و اهداف برنامه‌ی درسی محقق نشود. به عبارت روشن‌تر، تعداد مفاهیم، اصول، تعمیم‌ها و نظریه‌های موجود در هر واحد یادگیری یا در کتاب درسی، باید متناسب با زمانی باشد که صرف خواندن و فهمیدن آن می‌شود. باید توجه داشت، زمان مورد نیاز برای خواندن و فهمیدن یک متن، به تعداد مفاهیم آن بستگی دارد و نه به تعداد عبارات و کلمات آن.

۶. محتوا و شرایط یادگیری

توجه به شرایط یادگیری در هنگام تهیه‌ی محتوا، اهمیت بسیار دارد. طراحان و مؤلفان محتوای درسی، باید به شرایط اجرایی آن توجه داشته باشند و قبل از طراحی و ارائه‌ی محتوا، به دو پرسش اساسی زیر پاسخ دهند:

- آیا معلمان دانش و مهارت لازم برای آموزش را دارند؟
- آیا تجهیزات و امکانات لازم برای ارائه‌ی محتوا در مدرسه فراهم است؟

۷. محتوا و ارتباط عمودی

دست‌یابی به هدف‌ها معمولاً زمان زیادی را می‌طلبد. بنابراین فرصت‌های یادگیری باید به‌طور متوالی و به گونه‌ای تهیه شوند که مطالب یاد گرفته شده، در طول یک سال تحصیلی و طی سال‌های گوناگون، بکندبگر را پشتیبانی و تقویت کنند. توجه به این امر سبب می‌شود، توزیع و تقسیم‌بندی فعالیت‌های یادگیری در پایه‌های متفاوت، متعادل باشد و موجب سنگینی مطالب در یک پایه نشود.

۸. محتوا و ارتباط افقی

ماهیت برخی از موضوعات درسی مثل «آموزش محیط زیست و بهداشت» به گونه‌ای است که در درس‌های گوناگون قابل طرح‌اند. مثلاً در دوره‌ی راهنمایی، به آموزش محیط زیست به‌طور مشخص در درس‌های علوم و جغرافیا، و به آموزش بهداشت در درس‌های حرقه و فن و علوم پرداخته شده است (صرف نظر از این‌که در سایر درس‌ها نیز ممکن است به‌طور غیرمستقیم به آن‌ها توجه شده باشد).

بدیهی است در چنین شرایطی، محتوای موجود در یک کتاب درسی باید با محتوای سایر کتاب‌های درسی

محتوای آن جاست که یک محتوای خوب، بدون سازمان‌دهی مناسب، ممکن است در یادگیری مؤثر نباشد.

سازمان‌دهی محتوا بیش‌تر ناظر بر چگونگی نوشتن کتاب درسی است و ملاک‌هایی دارد که طراح و مؤلف محتوا باید از آن‌ها تبعیت کنند. به این ترتیب، سازمان‌دهی محتوا یعنی ترتیب‌ارائه‌ی محتوای آموزشی، بر اساس معیارهای مشخص.

معیارهای سازمان‌دهی محتوا

سازمان‌دهی محتوا دارای سه معیار اصلی است که عبارت‌اند از:

۱. توالی: به ترتیب قرار گرفتن محتوای توالی می‌گویند؛ این‌که کدام بخش از محتوا باید در ابتدا و کدام بخش در پی آن قرار گیرد. توالی انواع متفاوتی دارد:

الف) از ساده به مشکل

ب) از کلی به جزه

ج) ترتیب زمانی

د) از معلوم به مجهول

هنگام سازمان‌دهی محتوا و طراحی آن، طراحان و مؤلفان کتاب درسی، بر حسب ماهیت موضوع، یکی از انواع آن را برمی‌گزینند. هنگام طراحی محتوا، انتخاب فقط یک نوع از انواع توالی الزام‌آور نیست، بلکه مؤلف می‌تواند، بر حسب موضوعات گوناگون یک درس، در طراحی هر یک از موضوعات درسی، از یکی از انواع توالی استفاده کند.

۲. تداوم: تداوم یعنی انتقال یک موضوع از تجربه‌های آموزشی طی یک دوره‌ی زمانی معین. گاهی ماهیت محتوا یا متن درسی به گونه‌ای است که تمام آن را نمی‌توان در یک بخش از کتاب درسی و یا یک پایه‌ی تحصیلی آورد. گاهی بر سببگی مطلب چنان است که ضرورت دارد، بخش‌هایی از آن را در پایه‌های بالاتر که دانش‌آموزان بزرگ‌تر می‌خوانند، بیشتر بر خوردارند، بیان کرد. مهم‌تر از این دو، رعایت تداوم به عنوان اصلی مهم در یادگیری، در سازمان‌دهی محتوا ضرورت دارد.

۳. وسعت: میزان گستردگی لازم محتوا در پایه‌ها و دوره‌های گوناگون تحصیلی را، عواملی مثل توان یادگیرنده، شرایط یادگیری و... مشخص می‌سازد. بر اساس این عوامل می‌توان تصمیم گرفت که در هر پایه‌ی تحصیلی، چه حجمی از محتوا، به چه شکلی طرح شود.

می‌گیرد. بر اساس ماهیت درس‌ها و سایر ویژگی‌های برنامه‌ی درسی، شیوه‌ی مناسب برای سازمان‌دهی محتوا انتخاب می‌شود. شیوه‌های گوناگون سازمان‌دهی محتوا عبارت‌اند از:

۱. سازمان‌دهی بر اساس رشته‌های علمی: متداول‌ترین شیوه‌های سازمان‌دهی، شیوه‌ی مبتنی بر رشته‌های علمی است. در این نوع از سازمان‌دهی، مفاهیم بر اساس آنچه دانشمندان رشته‌های گوناگون با تخصص‌های متفاوت به دست آورده‌اند، تنظیم می‌شود. بیشتر کتاب‌های درسی، مطالب همین شیوه و بر اساس عنوان‌های هر یک از رشته‌های تحصیلی، یعنی عنوان مواد درسی موجود در جدول درس‌ها طراحی شده‌اند.

۲. شیوه‌ی موازی سازی رشته‌ها: در این شیوه، چند رشته با هم هماهنگ و مرتبط می‌شوند و آنچه در یک رشته طراحی می‌شود، با محتوای برنامه‌های درسی دیگر تقویت می‌گردد. مثلاً دانش‌آموزان راه‌حل مسائلی را که ممکن است در درس‌هایی مثل علوم تجربی برای آن‌ها پیش بیاید، در درس ریاضی فرامی‌گیرند و یا امکان دارد، تاریخ ایران با ادبیت ایران به صورت درسی واحد، سازمان‌دهی شود.

۳. شیوه‌ی سازمان‌دهی چند رشته‌ای: یک موضوع از جنبه‌های گوناگون بررسی می‌شود. در این شیوه‌ی سازمان‌دهی، موضوع یا موضوعاتی که از نظر اجتماعی اهمیت دارند و باید از طریق مشارکت افراد جامعه حل و فصل شوند، در مواد درسی گوناگون مطرح می‌شوند. به این ترتیب، دانش‌آموز شاخه‌ی همه‌جانبه و کلی از یک موضوع به دست می‌آورد. مثلاً موضوعاتی مثل محیط زیست و یا یک مسئله‌ی مهم اجتماعی مثل اعتبار را می‌توان به این شیوه سازمان‌دهی کرد.

۴. شیوه‌ی سازمان‌دهی بین رشته‌ای: در شیوه‌ی سازمان‌دهی چند رشته‌ای، رشته‌های علمی هويت خود را حفظ می‌کنند، ولی با یکدیگر مرتبط می‌شوند. در سازمان‌دهی بین رشته‌ای، استقلال رشته‌ها از بین می‌رود. این شیوه، نظم جامعی را در افراد پرورش می‌دهد و فکر دانش‌آموزان را برمی‌انگیزد. در این نوع سازمان‌دهی، به راحتی می‌توان ماده‌ی درسی را بر محور موضوعات و مسائلی که از زندگی افراد گرفته می‌شود، سازمان داد. مثلاً آلودگی هوا موضوعی اجتماعی است که قابلیت سازمان‌دهی به این صورت را دارد.

نوجه داشته باشید، در هر کتاب درسی با عنوانی مشخص، بر حسب اقتضائات موضوعاتی که در آن مطرح می‌شود، می‌توان از شیوه‌های گوناگون سازمان‌دهی استفاده کرد.

شیوه‌های سازمان‌دهی

سازمان‌دهی محتوا به صورت‌های متفاوت انجام

زیر نویس

۱. نقل از راهنمای برنامه‌ی درسی علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی و گروه علوم تجربی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.

سازمان آموزش عالی

۵۰۱ نکته برای معلمان

نوشته‌ی: دکتر ابوت دی. رمزی
ترجمه‌ی: وحیدرضا نعیمی / مرتضی مجدفر

اشاره

تاکنون در پنج شماره‌ی قبلی، ۲۶۵ نکته از ۵۰۱ نکته‌ی مندرج در کتاب دکتر رمزی را برایتان درج کرده‌ایم. در این شماره نکته‌های ۲۶۶ تا ۳۱۳ را در پی می‌آوریم.

۲۶۹ مراقب علامت آزار جنسی باشید. اگر تردید دارید، با طرح سه پرسش، از یک آزمون چند مرحله‌ای استفاده کنید:
✓ آیا مایل هستید فرزندان با دیگران چنین رفتاری کنند؟
✓ آیا مایل هستید با یک عضو خانواده‌ی شما چنین رفتاری شود؟
✓ آیا افرادی که به آنان احترام می‌گذارید و به آنان اعتماد دارید، این رفتار را توهین آمیز و زشت می‌دانند؟

۲۷۰ اگر مظنون هستید به این که دانش‌آموزان در امتحان تقلب می‌کنند، ترتیب سؤالات را به‌طور مکرر برعکس کنید و یا برای افراد و گروه‌های گوناگون، از شکل‌های متفاوت سؤال بهره بگیرید.

۲۷۱ هر گاه دانش‌آموزان صف می‌بنند، همیشه پشت صف بایستید. بهتر است ببینید، چه چیزی جلوی روی شما اتفاق می‌افتد، نه آن که به آن چه پشت سر شما اتفاق می‌افتد، اعتماد کنید.

۲۶۶ با دانش‌آموزان سرکش و والدین آن‌ها، قرارداد جداگانه‌ای امضا کنید و مقتضیات انضباطی و پیامدهای آن را مشخص سازید. همه ملزم به رعایت قرارداد هستند. سندی که امضا می‌شود، قدرت اجرایی دارد.

۲۶۷ دسته‌بندی بر اساس نژاد و رنگ پوست، فقط موضوعی مربوط به عملکرد پلیس نیست. این کار ممکن است در مدرسه‌ها هم اتفاق بیفتد. اجازه ندهید این اتفاق در مدرسه‌ی شما روی دهد.^۱

۲۶۸ کلاس خود را هر روز با مراسم آرامش بخش خاصی مانند دعا شروع کنید و به پایان برسانید. بچه‌ها برای این که حواس خود را متمرکز سازند و فشار روحی درونی بکاهند، به پشتوانه‌هایی نیاز دارند.

۲۷۲ ساده لوح نباشید. امروز برخی بچه‌ها بی‌رحم و ظالم هستند. آنان تهدیدی واقعی به شمار می‌روند. فکر نکنید شکست ناپذیرید یا تصور نکنید می‌توانید در مورد همه معجزه کنید. رفتار با برخی دانش‌آموزان از توان شما خارج است. آنان به کمک ویژه نیاز دارند. هوشیار باشید. حد خودتان را بدانید. کار احمقانه‌ای نکنید که شما و دانش‌آموزانتان را در معرض خطر قرار دهد.

۲۷۳ وقتی در دانش‌آموزی مشکل رفتاری می‌بینید، از معلم سال قبل در مورد واکنش‌های مؤثر در قبال این رفتار بپرسید. این کار باعث جلوگیری از آزمون و خطاهای فراوانی می‌شود. استفاده از فنون موفق مدیریت کلاس درس و تجربه‌های دیگران، کتاب و اثر چاپ شده نیست که حق استفاده از آن، تنها برای پدیدآورنده‌اش محفوظ باشد. استفاده از تجربه‌های خوب، شامل قانون «کپی رایت» نمی‌شود.

۲۷۴ برای هر کاری که در کلاس انجام می‌دهید، دلیل داشته باشید، نه بهانه.

۲۷۵ تمام اشیاء یا بسته‌های مشکوک داخل کلاس را گزارش کنید. بسته‌های کوچک ممکن است حاوی چیزهای خوبی باشند، ولی احتمال هم دارد که این‌طور نباشد.

۲۷۶ زمانی بی‌می‌برید معلم خوبی هستید که دانش‌آموزان کاری را که باید انجام دهند، انجام می‌دهند؛ حتی اگر ناظر آن‌ها نباشید.

۲۷۷ به بچه‌ها یاد بدهید، دادن گزارش وجود سی‌دی مبتذل، مواد مخدر و یا اسلحه در مدرسه، خبرچینی نیست؛ این کار نوعی کمک به مدرسه و بقای همه است.

۲۷۸ به هنگام تأدیب دانش‌آموزان، خیلی کم از تعلیق استفاده کنید («تعلیق» به دور کردن موقت دانش‌آموزان از یک موقعیت آموزشی) اطلاق می‌شود. مثلاً محروم کردن آن‌ها از دو جلسه‌ی کلاس یا اجازه ندادن به آن‌ها برای رفتن به آزمایشگاه همراه با بقیه‌ی دانش‌آموزان و... این کار برای بعضی از دانش‌آموزان، نوعی پاداش است.

۲۷۹ مراقب آن‌چه درباره‌ی دانش‌آموزان می‌نویسید و در میان پرونده‌های خودتان و مدرسه نگه می‌دارید، باشید. تصور نکنید کسی به یادداشت‌های شخصی شما دست‌رسی پیدا نخواهد کرد.

۲۸۰ هرگز سعی نکنید شلوغی کلاس را با فریاد زدن آرام سازید. حتی در مواقع شلوغی، قدری پایین‌تر از حد سروصدای موجود صحبت کنید. این شگرد را اولین بار کارگران خط مونتاژ کارخانه‌ای، در هنگامه‌ی جنگ دوم جهانی یاد گرفتند و به کار بستند.

۲۸۱ حیطه‌ی مسئولیت شما، تنها در داخل کلاس نیست. اگر متوجه مشکلی در هر جای مدرسه شدید، مشکل کس دیگری نیست، بلکه مشکل شماست.

۲۸۲ هیچ‌گاه با دانش‌آموزان خود، داد و بیداد نکنید. شما نمی‌توانید در این مواجهه پیروز شوید و چه بسا در این حین، عزت و حرمت خود را هم از دست بدهید.

۲۸۳ جسارت کنید و معلمی باشید که هر چیزی را می‌آزماید. آن چیز اگر مهم باشد، ارزش اندازه‌گیری دارد و اگر مهم نباشد، اصلاً نباید آن را درس بدهید.

۲۸۴ نشانی پست الکترونیکی غیر کاری خود را به دانش‌آموزان ندهید، مگر آن‌که خود را آماده‌ی دریافت اهانت، مطالب زشت و دیگر اشغال‌های اینترنتی از افراد ناشناس کرده باشید.

۲۸۵ تفاوت بین هشدار منصفانه و تهدید بی‌فایده را یاد بگیرید.

۲۸۶ بچه‌ها را به خاطر بچه بودن تأدیب و مجازات نکنید. دائماً و رجه و رجه کردن و «چرا» پرسیدن‌های مکرر، رفتارهایی طبیعی است، نه نامناسب و بد.

۲۸۷ بین تعریف کردن و انتقاد تعادل برقرار کنید. تحقیقات نشان می‌دهند که معلمان بسیاری، زمان زیادی را صرف خرده‌گیری می‌کنند. نه تأیید صرف دانش‌آموزان خود.

۲۹۴ برنامه‌ی «یاب-۲۲» را در کلاس خود آغاز کنید. از والدین با اصرار بخواهید، دست کم ۲۲ دقیقه زمان با کیفیت ببانند که در آن، هر روز یا فرزندشان ارتباط متقابل داشته باشند: با هم چیزی بخوانند، و صحبت یا بازی کنند (۲۲ دقیقه در روز، زمان زیادی نیست، اما بسیار بیش از متوسط آن در آمریکا و برخی از کشورهاست که هفته‌ای ۳۰ دقیقه است).

۲۹۵ در خلأ تدریس نکنید. معلمان خوب از یکدیگر یاد می‌گیرند. با همکاران خود شبکه تشکیل دهید، به صورت گروهی تدریس کنید و راهی برای ارتباط با همکاران خود بیابید. حتی متخصصان حرفه‌ای هم به گروه پشتیبان نیاز دارند.

۲۹۶ از حضور بزرگسالان دیگر در کلاس خود به چهار دلیل موجه استقبال کنید:

- ✓ این بهترین سیاست برای داشتن رابطه عمومی موفق است.
- ✓ تمام دانش‌آموزان از شنونده خوششان می‌آید.
- ✓ حضور مهمان باعث می‌شود کلاس، بیشتر شبیه دنیای واقعی شود.
- ✓ چیزی وجود ندارد که پنهان کنید.

۲۹۷ به والدین دانش‌آموزان خود بیش از حد سخت‌گیرید. آنان عزیزترین کس خود را نزد شما می‌فرستند و بیشترشان برای بزرگ کردن فرزندشان به سختی تلاش می‌کنند. از این گذشته، پدر و مادری شغلی است که حتی تابستان هم تعطیلی ندارد.

۲۹۸ زمانی را به این کار اختصاص دهید که در مقام میانجی خدمات اجتماعی عمل کنید. اطمینان یابید که خانواده‌های دانش‌آموزان شما بتوانند به هر کمکی که نیاز دارند، دست پیدا کنند. این، جزو شرح وظایف شما نیست، اما بخشی از زندگی آموزشی است.

۲۹۹ از گویشوران بومی و مترجم برای ایجاد مشارکت با والدین غیر هم‌زبان با اکثریت دانش‌آموزان استفاده کنید.

۳۰۰ جهانی شوید: با دیگران در جهان، شبکه تشکیل دهید. دیگر دلیلی وجود ندارد معلم احساس انزوا کند. از ایمیل و اینترنت برای تبادل نظر با سایر معلمان در سراسر جهان بهره بگیرید.

۲۸۸ آن قدر متکبر نباشید که به دنبال چیزهای رایگان نروید. نمی‌توانید منابع زیادی برای یادگیری داشته باشید و بودجه‌ی مدرسه هم، هیچ وقت به اندازه‌ی کافی نخواهد بود.

۲۸۹ هر دانش‌آموز را با یک فرد بزرگسال دلسوز در مدرسه یا جامعه، همراه سازید. در صورت لزوم از کمک سرایدار، دفتردار، معاونان و سایر کارکنان اداری مدرسه و افراد بیرون از آن استفاده کنید. مهم است که همه‌ی دانش‌آموزان فردی بزرگسال را کنار خود داشته باشند که به آنان علاقه نشان می‌دهد، پیشرفت آنان را پیگیری می‌کند، توجه دارد و برای پاسخ به پرسش‌ها و گفت‌وگو درباره‌ی نگرانی‌ها در دسترس است.

۲۹۰ به دیگر معلمان، به ویژه معلمان تازه‌کار کمک کنید. شما ستارگان سینما نیستید که برای کسب یک نقش با هم رقابت می‌کنند. این قدر بچه و مشکلات وجود دارد که به همه برسد!

۲۹۱ همیشه، هنگام مواجهه با والدین، روشن و واضح صحبت کنید. آنان به پاسخ، کمک و جهت‌دهی نیاز دارند، نه کلمات قلنبه‌سلمیه و علمی. استفاده از کلمات بزرگ و فنی، باعث نمی‌شود شما معلم بهتری شوید، اما برقراری ارتباط این تأثیر را دارد.

۲۹۲ پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها را فراموش نکنید. هر گاه امکان‌پذیر باشد، آنان را در فعالیت‌های بین‌نسلی مدرسه بگنجانید و دخالت دهید. آن‌ها، دست‌یاران، حامیان، خوانندگان، داستان‌سرایان و شنوندگان فوق‌العاده‌ای هستند. هم چنین شکیبایی، عشق و خردمندی خاصی را به کلاس می‌آورند. کدام بچه است که نتواند از تجربه‌ها و دانسته‌های پدربزرگ یا مادربزرگ دیگران استفاده نکند؟

۲۹۳ با اطلاع مدیریت مدرسه، به خانه‌ی شاگردان خود بروید. معلمان خوب در مدرسه پنهان نمی‌شوند. اگر دانش‌آموزان شما در محله‌ای نامناسب از لحاظ تربیتی زندگی می‌کنند، دوستی را با خود ببرید یا از مشاور یا مددکاری اجتماعی بخواهید، شما را در این سفر کوتاه شهری همراهی کند. اگر نمی‌توانید به همه‌ی خانواده‌ها سر بزنید، دست کم به خانه‌ی تازه‌واردها و دانش‌آموزانی بروید که از لحاظ درسی از بقیه عقب افتاده‌ترند و یا از نظر تربیتی به رسیدگی بیشتری نیاز دارند.

۳۰۱ بر این نکته پافشاری کنید که در هر مراسمی در مدرسه که والدین حضور دارند، امکانات آمدوشد مجانی و نیز نگاهداری بچه‌های خردسال پیش‌بینی شود. دادن خوراکی سبک نیز فکر خوبی است. کاری کنید که حضور خانواده‌ها در مدرسه آسان شود. رفع موانع حضور والدین در مدرسه، جزئی از وظایف اصلی هر آموزشگاهی است.

۳۰۲ رازدار باشید. هیچ‌کس بیش از معلم، اسرار خانوادگی نمی‌داند. معلمان خوب، رازداران خوبی هم هستند.

۳۰۳ تمام دانش‌آموزان را در طرح‌های یادگیری خدمات اجتماعی مشارکت دهید. ماریان رایت ادلمن^۱، از پژوهشگران علوم اجتماعی، به درستی گفته است: «خدمت، اجاره‌ای است که برای زندگی می‌دهیم»^۲.
۳۰۴ یک شرکت محلی کوچک پیدا کنید که سرپرست یا حامی مالی^۳ کلاس شما شود. این ارتباط اجتماعی، هم برای دانش‌آموزان خوب است و هم برای آن شرکت.

۳۰۵ یک نسل کامل از والدین، در حالی بزرگ شدند که هرگز چیزی خوبی درباره‌ی مدرسه‌های دولتی نشنیدند. این کار شماست که تفکر آنان را عوض کنید و جنبه‌هایی از فعالیت موفقیت‌آمیز در مدرسه‌های دولتی را به آن‌ها نشان دهید.

۳۰۶ والدین و دانش‌آموزان را تشویق کنید، پیمانی را برای حمایت از یادگیری و فعالیت برای ایجاد مدرسه‌های بهتر امضا کنند. وقتی افراد برای تحقق چیزی متعهد می‌شوند، بیشتر می‌کوشند.

زیرنویس

۳۰۷ به آن‌چه والدین در مورد بچه‌هایشان می‌دانند، احترام بگذارید. معلمان، همیشه بهترین آگاهی‌ها را ندارند.

۳۰۸ فهرستی به روز از معلمان خصوصی^۴ و رزیده داشته باشید تا به دانش‌آموزان و یا والدینی که به دریافت خدمات از آن‌ها نیاز دارند، معرفی کنید. همیشه خودتان نمی‌توانید به همه کمک کنید.

۳۰۹ خبرنامه‌ی هفتگی یا ماهانه‌ی ساده‌ای بین والدین توزیع کنید. والدین اگر ندانند در مدرسه چه می‌گذرد، نمی‌توانند به شما یا فرزند خود کمک کنند.

۳۱۰ مقررات مربوط به تکالیف درسی، جبرانی و فوق برنامه را به روشنی معین سازید و حتماً کاری کنید که همه‌ی والدین و دانش‌آموزان، جزئیات آن‌ها را به درستی متوجه شوند. منصفانه نیست که تعدادی از دانش‌آموزان و پدران و مادران، از کاری که قرار است در کلاس صورت پذیرد، به درستی سر در نیاورند.

۳۱۱ جدول و ایام امتحانات پیش‌بینی شده‌ی خود را با دیگر معلمان هماهنگ کنید. دلیلی ندارد دانش‌آموزان از چند جهت، هم‌زمان آماج امتحان قرار بگیرند.

۳۱۲ با دفتردار و سرایدار مدرسه دوست شوید. آن‌ها می‌توانند مهم‌ترین هم‌پیمانان شما باشند.

۳۱۳ از سایر معلمان یا گروه مدیریتی مدرسه، پیش چشم دیگران بدگویی نکنید. شما قرار است جزو یک تیم باشید.

۱. برخورد متفاوت پلیس اهلایی در آمریکا با نژادهای گوناگون، یکی از چالش‌های امروز این کشور است. این نکته نیز به همین مسئله اشاره دارد و بدیهی است در کشور ما نمی‌تواند موضوعیت داشته باشد.

2. Marian wright Edelman

3. Sponsor

۴. پدیده‌ی معلم خصوصی در آموزش و پرورش همه‌ی کشورها وجود دارد. با این تفاوت که در برخی کشورها، معلمان خصوصی بدون هرگونه نظارت رسمی و صرفاً بر اساس تبلیغات و عرضه و تقاضای آموزش غیرمدرسه‌ای کار می‌کنند و در برخی دیگر، با دریافت گواهی‌نامه‌های تعیین صلاحیت معلمی از مراجع رسمی و به صورت شناسنامه‌دار، و حرفه‌ای فعالیت می‌کنند.

کلید واژه‌ها: فناوری، مشاهده کردن، چرخه‌ی زندگی، یادگیری معنی دار.

اشاره

از زمانی که بشر قدم بر کره‌ی زمین گذاشت، به منظور سازگاری و انطباق با محیط زندگی اش، از آن چه که در اطرافش مشاهده می‌کرد، بهره می‌گرفت (می‌گبرد و خواهد گرفت). کافی است به آیات مبارک‌هی ۲۷ تا ۳۱ سوره‌ی مانده‌ی قرآن کریم مربوط به کشته شدن هابیل به دست برادرش قابیل و الهام گرفتن قابیل از رفتار کلاغ برای دفن کردن جسد برادرش هابیل مراجعه کنیم تا به این نکته‌ی گران بها پی ببریم که بیشتر اختراعات جالب و مفیدی که بشر در زندگی اش از آن‌ها بهره می‌برد، از مشاهده‌ی شیوه‌ی زندگی موجودات زنده الهام گرفته شده است. بنابراین، اگر بتوانیم مهارت مشاهده گری را به دانش آموزان به طور معنی دار آموزش دهیم، به آنان کمک کرده ایم تا از طریق مهارت مشاهده گری بتوانند برای حل مسائل و رفع نیازهایشان اقدام کنند. به این معنا که با مشاهده‌ی زندگی گیاهان و حیوانات بتوانند، از شیوه‌ی زندگی موجودات زنده الهام بگیرند و زندگی بهتری را برای خودشان و نسل‌های آینده فراهم کنند. زیرا، بسیاری از اختراعات بشر مانند داروهای جدید، مصالح ساختمانی، شیوه‌های مقابله با آفات، مواد آلاینده و... ریشه در طبیعت دارند.

راه‌های ترغیب دانش آموزان به فعالیت‌های پژوهشی

مشاهده کردن

احمد شریفان
امین شریفان

نصو برگر، فرید مولایی

اگر بتوانیم مهارت مشاهده‌گری را به دانش‌آموزان به‌طور معنی‌دار آموزش دهیم، به آنان کمک کرده‌ایم تا از طریق مهارت مشاهده‌گری بتوانند برای حل مسائل و رفع نیازهایشان اقدام کنند

یکی از روزهای تحصیلی قصد داشتم مفهوم «چرخه‌ی زندگی» را در کلاس درس علوم به دانش‌آموزانم آموزش بدهم. بنابراین، طبق معمول همیشه، از قبل با استفاده از کتاب درسی و آن‌چه که می‌دانستم، مطالبی را در ارتباط با موضوع تهیه کردم و با اطمینان خاطر وارد کلاس درس شدم. بعد از سلام کردن و احوال‌پرسی با دانش‌آموزان و حضور و غیاب، روی تخته‌ی کلاس با حروف درشت نوشتیم: «چرخه‌ی زندگی». سپس رو کردم به دانش‌آموزان و گفتم: «درس امروز مادرباره‌ی چرخه‌ی زندگی موجودات زنده است.»

از دانش‌آموزان خواستم به گروه‌های پنج نفره تقسیم شوند، درباره‌ی مفهوم چرخه‌ی زندگی با یکدیگر بحث کنند. نتیجه را به‌طور خلاصه بنویسند و به کلاس درس ارائه دهند. بعد از مدتی، نماینده‌های گروه‌ها آمادگی خود را برای ارائه‌ی نتیجه‌ی به دست آمده اعلام کردند. من نیز از این آمادگی استقبال کردم و از آنان خواستم نتیجه‌ی هم‌فکری خودشان را به‌طور خلاصه روی تخته‌ی کلاس بنویسند تا سایر دانش‌آموزان نیز مطلع شوند.

خلاصه‌ی آن‌چه از نوشته‌های دانش‌آموزان به چشم می‌خورد، این بود که همه‌ی آنان معتقد بودند: «هر موجود زنده‌ای یک چرخه‌ی زندگی دارد و چرخه‌ی زندگی مراحل است که یک جان‌دار از تولد تا بلوغ می‌گذراند و شامل تولد، رشد و بلوغ می‌شود.»

از دانش‌آموزان پرسیدم: «تولد به چه معناست؟» آنان گفتند: «تولد یعنی زاییده‌شدن یا بیرون آمدن از تخم.»

گفتم: «فقط همین! آیا گیاه موجودی زنده نیست؟! پس مرحله‌ی تولد گیاه چه نام دارد؟»

با این پرسش، برخی از دانش‌آموزان یادشان آمد که به مرحله‌ی تولد گیاه، جوانه زدن می‌گویند. سپس از دانش‌آموزان پرسیدم: «رشد و نمو به چه معناست؟»

آنان جواب دادند: «یعنی بدن موجود زنده رشد می‌کند و تغییراتی در داخل و خارج آن ایجاد می‌شود.» و ادامه دادند: «هنگامی که تغییرات کامل شد، موجود زنده به بلوغ می‌رسد؛ گیاهان بالغ دانه تولید می‌کنند و جانوران بالغ آماده‌ی تولیدمثل می‌شوند.»

در این هنگام چشمم به دو پروانه افتاد که اطراف درخت پر تقال که در باغچه‌ی حیاط مدرسه وجود داشت، مشغول پرواز بودند. توجه دانش‌آموزان را به آن دو پروانه جلب کردم و از آنان خواستم که چرخه‌ی زندگی پروانه را

توضیح دهند. زیرا در یکی از نشریات رشد خوانده بودم، ما معلمان به گونه‌ای باید به دانش‌آموزان آموزش دهیم که آنان قادر شوند از آموخته‌هایشان در شرایط واقعی (زندگی روزمره) استفاده کنند.

به همین منظور، از آنان خواستم تا چرخه‌ی زندگی پروانه‌ای را که مشاهده کرده‌اند، توضیح دهند. در کلاس درس من کوتاهی حکم فرماد که حاکی از اندیشه کردن بود. بعد از مدتی، هر یک از دانش‌آموزان توضیحاتی را ارائه داد. اما توضیحات آنان ناقص و در برخی از موارد نادرست بود. برای نمونه، به نوزاد حشره (پروانه) کرم می‌گفتند که درست آن «لاروا» است. بنابراین تصمیم گرفتم، به اتفاق دانش‌آموزان به حیاط مدرسه برویم و از نزدیک پروانه را مشاهده کنیم. وارد حیاط که شدیم، پروانه‌ی در حال پرواز روی یکی از شاخه‌ها نشست و شکم خود را خم کرد و تخم گذاشت. دانش‌آموزانی که این صحنه را دیده بودند، با صدای بلند گفتند: «اها معلم، دیدید پروانه تخم‌گذاری کرد؟!»

با خوش حالی و اشتیاق گفتم: «بله.»

و با استفاده از دوربین از تخمی که پروانه گذاشته بود، عکس گرفتم. سپس رو کردم به دانش‌آموزان و از آنان خواستم، هر کسی که دوربین همراه دارد، از این صحنه عکس بگیرد و هر روز در ساعت تقریب (زمان مناسب تشکیل شدن دو کلاس درس) نیز عکس مجددی را بگیرد و ذخیره سازد. از آنان خواستم، این کار را تا هنگامی ادامه بدهند که تخم موردنظر به پروانه تبدیل شود.

وقتی به کلاس درس برگشتیم، دانش‌آموزان با یکدیگر درباره‌ی نحوه‌ی کارشان گفت‌وگو می‌کردند. من نیز وارد گفت‌وگوی دانش‌آموزان شدم و به آنان گفتم که هدف از این فعالیت، درک درست از مفهوم چرخه‌ی زندگی است. سپس از آنان خواستم این کار را انجام دهند و نتیجه‌ی فعالیتشان را به‌طور مصور تهیه و به من ارائه کنند. در ضمن به دانش‌آموزان گفتم، هر سؤالی که برایشان مطرح شد، یادداشت کنند و برای بحث همراه با گزارش مصور ارائه دهند.

هر روز که از انجام این فعالیت می‌گذشت، الگوی دانش‌آموزان برای ادامه‌ی فعالیت بیشتر می‌شد؛ به طوری که سایر دانش‌آموزان کلاس‌های دیگر نیز به آنان پیوسته بودند. روزها می‌گذشت و من نیز شاهد فعالیت دانش‌آموزان بودم و اگر برای آنان سؤالی مطرح می‌شد، راهنمایی لازم را ارائه می‌کردم. تا این‌که روزی، یکی از دانش‌آموزان با خوش حالی غیر قابل وصفی نزد من آمد و

گفت: «آقا معلم، پروانه شد!» به اتفاق آن دانش آموز و عده‌ای دیگر به حیاط مدرسه رفتیم و پروانه‌ای را که دانش آموز می‌گفت، مشاهده کردیم. سپس از دانش آموزان خواستیم

گزارش مصور خود را برای ارائه در نمایشگاهی که قرار بود در مدرسه تشکیل شود، تهیه کنند. نمونه‌ای از گزارش مصور تهیه شده به این شرح است:

چرخه‌ی زندگی پروانه

هر موجود زنده‌ای یک چرخه‌ی زندگی دارد. چرخه‌ی زندگی مراحل است که یک جاندار از تولد تا بلوغ می‌گذراند. چرخه‌ی زندگی تمام جانداران مراحل یکسانی (تولد، رشد و بلوغ) دارد. در زیر چرخه‌ی زندگی پروانه درخت پرتقال نشان داده شده است:

- منابع
- ۱- گینس، فیل (۱۳۸۴). فناوری: حیات وحش. ترجمه‌ی مجید عمیق. تهران: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
  - ۲- کالمن، بای و رانگیل، ژاکلین (۱۳۸۵). دانش موجودات زنده: چرخه‌ی زندگی چیست؟. ترجمه‌ی ضریغام سپهری زاده و نسیم مهرگان. تهران: انتشارات ریحان.
  - ۳- آنیل، آماندا. (۱۳۸۴). می‌دانی چرا عنکبوت‌ها تار می‌تنند؟. ترجمه‌ی مجید عمیق. تهران: انتشارات مدرسه.
  - ۴- آنیل، آماندا. (۱۳۸۳). چراهای شگفت‌انگیز: حشرات. ترجمه‌ی رویا خویی. تهران: انتشارات محراب قلم.
  - ۵- هارلو، روزی و مورگان، گرایت. (۱۳۸۱). آزمایش‌های بزرگ علمی به روش ساده: رشد حیوانات - موجودات کوچک (۱). ترجمه‌ی میترا معمازاده. مشهد: انتشارات حرا.

شاخه‌ی کاردانش

آشنایی اجمالی با نظام آموزشی دوره‌ی متوسطه

سید محمود صموتی

سرآغاز

است. هم‌چنین در این شاخه، آمادگی نسبی برای ادامه‌ی تحصیل در رشته‌های گوناگون فراهم می‌شود. از ویژگی‌های دوره‌ی کاردانش، پیوند خوردن آموزش‌های رسمی با آموزش‌های غیررسمی از طریق استانداردهای آموزشی است. به عبارت دیگر، بخشی از آموزش را استانداردهای مهارتی تشکیل می‌دهد که متولی آن‌ها سایر دستگاه‌ها، مانند وزارت کار، وزارت ارشاد، وزارت جهاد و کشاورزی و... هستند. بنابراین، با توجه به ساختار کاردانش، زمینه‌ی مناسب‌تری به منظور هدایت شغلی و کارایی، برای دانش‌آموزان به وجود می‌آید. هر یک از زمینه‌های کاردانش، دارای گروه‌ها و زیرگروه‌های خاص خود طبق جدول مقابل است.

به‌طور کلی، برای کسب اطلاع از رشته‌های مهارتی در شاخه‌ی کاردانش لازم است با عنوان‌هایی از قبیل: زمینه، رشته‌ی مهارتی، گروه و زیرگروه و در نهایت استاندارد مهارت آشنایی داشته باشید. برای مثال، در زمینه‌ی صنعت، رشته‌ی مهارتی برق ساختمان وجود دارد که این رشته در گروه برق، زیرگروه الکترونیک قرار می‌گیرد و استانداردهای مهارتی مورد آموزش در آن برقرار ساختمان درجه‌ی دو و برقکار ساختمان درجه‌ی یک است.

دروسی که در رشته‌ی کاردانش تدریس می‌شود، شامل ۵۳ واحد دروس عمومی الیامی و حدود ۲۰ تا حداکثر ۴۳ واحد آموزش استاندارد مهارتی است. در صورتی که میزان واحدهای مربوط به استاندارد مهارتی کمتر از ۴۳ واحد باشد، به جای آن دروس تکمیلی مهارت، کارورزی و دروس اختیاری آموزش داده می‌شود. در نمودار صفحه‌ی بعد عنوان‌های مرتبط با شاخه‌ی کاردانش و نحوه‌ی توزیع واحدهای درسی را ملاحظه می‌کنید.

شاخه‌ی کاردانش، یکی از شاخه‌هایی است که در دوره‌ی آموزش متوسطه شکل گرفته است و زمینه‌های صنعت، خدمات و کشاورزی را پوشش می‌دهد. هدف آن، تربیت نیروی انسانی در سطوح نیمه‌ماهر، ماهر، استادکار و سرپرست کارگاه برای بخش‌های متفاوت صنعت، کشاورزی و خدمات

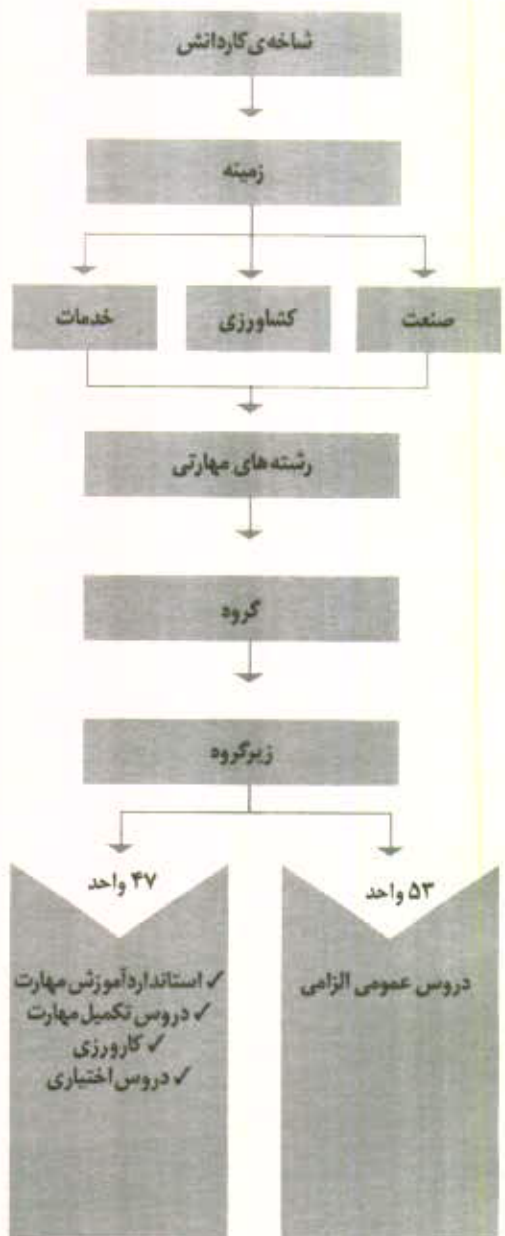
زمینه	گروه	زیرگروه
صنعت	برق	الکترونیک، الکترونیک
	عمران	ساختمان، معماری
	مکانیک	سازه‌های فلزی، ساخت و تولید، صنایع چوبی، تأسیسات صنایع دریایی عیب‌یابی و تعمیر، معدن، نساجی، چاپ
	صنایع دستی	هنر فرش، صنایع دستی ظریف
	سرامیک	صنایع شیشه‌ای، سفالگری
	شیمی	شیمی صنعتی
کشاورزی	پوشاک	کفش و سراجی، خیاطی
	رایانه	رایانه (نرم‌افزار)، رایانه (سخت‌افزار)
	ماشین‌های کشاورزی	ماشین‌های کشاورزی
	امور دامی و طیور	امور دامی
	امور زراعی و باغی	زراعت، باغبانی
	صنایع غذایی	صنایع غذایی
خدمات	جنگل و مرتع	جنگل و مرتع
	شيلات	آبزیان
	حشرات مفید	زنبور عسل
	هنر	کارهای هنری در خانه، هنرهای نمایشی، هنرهای تجسمی، فرهنگی ادبی، موسیقی
	مالی اداری	امور اداری، امور مالی
	خدمات غذایی	آشپزی، کنترل مواد غذایی
خدمات اجتماعی	هتل داری و سباحی، پیرایش‌گری	

در شاخه‌ی کار دانش، تعداد ۲۳۰ رشته‌ی مهارتی وجود دارد که تعدادی از این رشته‌ها خارج از مراکز آموزش و پرورش و در سایر دستگاه‌ها دایر شده است. از آن‌جا که تعداد رشته‌های مربوط به شاخه‌ی کار دانش بسیار زیاد است، در مقاله‌ی بعدی فقط برخی از رشته‌ها و استانداردهایی را که در آن آموزش داده می‌شود، معرفی می‌کنیم و در نهایت فهرست رشته‌های مهارتی کار دانش را ارائه می‌دهیم. برای کسب اطلاعات کامل در مورد جزئیات رشته، به سایت اینترنتی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای»، به آدرس زیر مراجعه کنید: www.tvoccd.sch.ir

هم‌چنین، کلیه‌ی اطلاعات مربوط به رشته‌ها، در کتابی با عنوان «جدول و مشخصات و عناوین برنامه‌های درسی رشته‌های تحصیلی شاخه‌ی کار دانش» به چاپ رسیده است که همه‌ی اطلاعات آن به صورت PDF، روی سایت دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش قرار دارد.

برای دست‌رسی به استانداردهای مرتبط با رشته‌های تحصیلی کار دانش می‌توانید به آدرس‌های زیر مراجعه کنید: www.irantvto.ir
www.tehrantvto.ir

در استانداردهای رشته‌ی برق، علاوه بر توانایی‌های پس از اجرای آموزش، همه‌ی عنوان‌های مربوط به محتوای آموزشی نیز بیان شده است.

دروس تکمیل مهارت: کارآفرینی
قانون کار، ایمنی و بهداشت صنعتی

دروس اختیاری: متناسب با ساختار رشته و استاندارد مهارت تعریف می‌شود.

کارورزی: اجرای کار عملی در محیط کار واقعی است.

با ورود نوجوان به دنیای بلوغ، شبکه‌ی ارتباطی او با دنیای اطراف وسیع‌تر می‌شود و با گسترده شدن روابط اجتماعی، او احساس ثبات شخصیت می‌کند و والدین و مربیان به گونه‌ای ملموس این احساس را درمی‌یابند. از حدود ۱۵-۱۲ سالگی، نوجوان در شرایطی از رشد است که تمایلات و رغبت‌های پیشین را، کودکانه می‌پندارد و شروع به ستایش خصایصی می‌کند که درباره‌ی هم‌سالان او صادق است. باب روابط را به روی دیگران می‌گشاید و از این طریق، با دنیاسی وسیع‌تر و واقعیت‌هایی گوناگون آشنا می‌شود. نوع روابط به گونه‌ای است که می‌توان گفت، توأم با حجب و حیای اولیه و در مواردی هم بسیار ناشیانه است. در رابطه با بزرگ‌ترها، افراد آشنا و فامیل، گستاخانه و دور از انتظار، در رابطه با افراد ناآشنا بسیار موقر و متین، و در ارتباط با جنس مخالف به گونه‌ای خاضعانه است. تحلیل دقیق و جامعه‌شناسانه ارتباط‌های نوجوانان در خارج از خانواده به ما کمک می‌کند تا تمایز زندگی اجتماعی و فرهنگی

نوجوانان را به درستی تشخیص دهیم و از آن در جهت دهی بهتر نوجوان در مسیری سالم و مطمئن استفاده کنیم. از نظر رویکرد اجتماعی، آگاهی انسان از طریق تعامل میان فرد و محیط اجتماعی و فرهنگی وی حاصل می‌شود. زمینه‌های زندگی اجتماعی - فرهنگی نوجوانان در آن رشد یافته‌اند یا در حال رشد هستند، تأثیر انکارناپذیری بر چگونگی رشد آنان به جای گذاشته و می‌گذارد. به طور کلی رشد اجتماعی نوجوان تحت تأثیر خانواده، مدرسه، گروه‌های هم‌سالان و اجتماع قرار دارد. پایه‌گذاری مسیر اولیه‌ی ارتباطی با دنیای خارج از طریق خانواده است. والدین باید توجه داشته باشند که شیوه‌ی تربیت آن‌ها، تأثیر بسیار مهمی در رشد اجتماعی و ارتباطی فرزندشان دارد. شیوه‌ی برخورد خانواده با نوجوان در ارتباطات اجتماعی وی نباید به صورت مستبدانه و سخت‌گیرانه و به گونه‌ای باشد که نوجوان برای تعامل با خارج از خانه، کاملاً تحت کنترل خانواده باشد؛ چه

این طرز برخورد از اعتماد به نفس نوجوان در رویارویی وی با اجتماع می‌کاهد و وی را دچار اضطراب می‌کند. از سوی دیگر، بعضی خانواده‌ها نوجوان را کاملاً در ارتباطاتش آزاد می‌گذارند تا به دل خواه خود تصمیم گیرد و عمل کند که این شیوه نیز مسبب مشکلات و مفاسد خواهد بود. از نظر روان‌شناسان اجتماعی، بهترین روش این است که نوجوان برای ارتباط با دیگران و اجتماع، با والدین مشارکت داشته باشد و والدین با نوجوان در این زمینه هم‌فکری کنند. در مورد رشد اجتماعی باید توجه داشت که تعامل و ارتباط با دیگران در آغاز نوجوانی بیشتر بر گروه هم‌سالان و دوستان متمرکز است. در این بازه از زندگی، احساس فرد این است که دیگران و به ویژه هم‌سالان، شاهد رفتار و احساسات و اندیشه‌های او هستند. در تیمه‌ی دوم دوره‌ی نوجوانی است که فرد تمایل دارد بداند، دیگران درباره‌ی او چه می‌اندیشند و به این طریق او خود را در آینده‌ی دیگران نظاره می‌کند تا

بازشناسی ابعاد شخصیتی نوجوان - ۶

بُعد اجتماعی

سید علی محمودی

هویت اجتماعی خویش را نسبت سازد. ارزش‌یابی دیگران، خصوصاً هم‌سالان و دوستان از نوجوان، آغاز حرکت وی به سوی روابط متقابل پیشرفته اجتماعی است.

در همین دوره، او خود را متفاوت از خود عمومی خانواده به حساب می‌آورد. اهمیتی که یک گروه اجتماعی جدید، مثلاً گروه دوستان، برای او پیدا می‌کنند، نشانه‌ای از رشد وابستگی اجتماعی بزرگ‌سالی است. چگونگی تعامل گروه دوستان و هم‌سالان با نوجوان، نقش بزرگی در زندگی او دارد. در گروه دوستان است که فرد ایفای برخی نقش‌های اجتماعی را می‌آموزد که والدین و سایر بزرگ‌سالان نمی‌توانند شرایط عملی یادگیری آن را فراهم کنند. یاد می‌گیرد که چگونه خود را با شخصیت‌های گوناگون اطراف خویش سازگار کند و چگونه راه و رسم دفاع از خود و مبارزه برای کسب و حفظ حقوق خویش در اجتماع را فرا بگیرد. روابط نوجوان با دوستان به طور

معمول گرم‌تر از روابط او با اعضای خانواده و اولیای مدرسه است و وی بسیاری از اطلاعات جنسی و غیرجنسی را نیز در حلقه‌ی دوستان فرا می‌گیرد. ایجاد فاصله‌ی عاطفی نوجوان با خانواده، همراه با کاهش این فاصله با دوستان است. اما به تدریج که به واسطه نوجوانی می‌رسد، نوجوان بیشتر درگیر مناسبات اجتماعی می‌شود. با افراد دیگری آشنا می‌شود و دلبستگی شدیدش به هم‌سالان کاهش می‌یابد و ارتباطش با آنان تعدیل می‌شود. به هر حال، نگرش و واکنش دوستان در دوره‌ی نوجوانی اهمیت زیادی در رشد و پیشرفت و چگونگی اجتماعی شدن فرد دارد. همان‌گونه که عضو موثر و مطلوب بودن در جمع دوستان، باعث رشد و اجتماعی شدن نوجوان می‌شود، پذیرفته نشدن و طرد شدن از جانب دوستان نیز فشار روانی و ناگامی و غم رایه همراه دارد. روابط سالم نوجوان با دوستان و هم‌سالان برای رشد اجتماعی آنان ضرورت دارد. جدایی اجتماعی و ناتوانی در «برخوردن» با یک شبکه‌ی

اجتماعی ممکن است باعث بروز مشکلات گوناگون، از افسردگی گرفته تا رفتارهای بزهکارانه و اعتیاد بشود. مطالعات نشان داده است که روابط مثبت نوجوانان یا جوانان با دوستان و هم‌سالان، باعث سازگاری اجتماعی مثبت آنان می‌شود.

در کنار عضویت در گروه دوستان که باعث تعامل بیشتر نوجوان با اجتماع می‌شود، یادگیری مفاهیم مربوط به عضویت و ایفای نقش در فعالیت‌های گروهی گوناگون، در رشد اجتماعی نوجوان نقش مهمی دارد. عضویت در یک کلاس مدرسه‌ی راهنمایی، عضویت در تیم ورزشی و عضویت در یک انجمن فرهنگی، مذهبی، هنری و اجتماعی، باعث رشد یادگیری اجتماعی نوجوان می‌شود و در کنار توجه والدین و اولیای مدرسه، باعث پیشرفت متعادل و مثبت وی در مسیر ارتباطات اجتماعی است. هم‌چنین، توانایی نوجوان در برقراری ارتباط اجتماعی صحیح و مؤثر، ضامن استقلال و موفقیت وی در سال‌های جوانی و بزرگ‌سالی است.

منابع

۱. قائمی، دکتر علی. دنیای بلوغ. انتشارات میزان ملی جوانان. چاپ اول. بهار ۱۳۸۰.
۲. احدی، دکتر حسن و محسنی، دکتر نیکبهر. روان‌شناسی رشد. چاپ و نشر بنیاد، چاپ ششم. ۱۳۷۶.
۳. لطف‌آبادی، دکتر حسین. روان‌شناسی رشد کاربردی نوجوانی و جوانی. سازمان ملی جوانان. چاپ اول. ۱۳۷۹.
۴. لطف‌آبادی، دکتر حسین. روان‌شناسی رشد ۲. انتشارات سمت. چاپ اول. بهار ۱۳۷۸.

نوجوانی حلقه‌ی ارتباط بین دنیای کودکی با بزرگسالی است. اگرچه تغییرات نوجوانی به سرعت اتفاق می‌افتند، اما توالی آن‌ها به ترتیبی است که از یک طرف، تجربه‌های دنیای کودکی را توسعه می‌دهد و از طرف دیگر، نوجوان در معرض انتخاب‌های جدید و جدی قرار می‌گیرد.

به اعتقاد پیاز، در آخرین مرحله‌ی رشد شناختی (مرحله‌ی عملیات صوری)، کودک به تدریج توانایی تفکر بر حسب امور انتزاعی را کسب می‌کند. اندیشه‌های کودکی که به مرحله‌ی نوجوانی رسیده است، علاوه بر اشیای محسوس، موارد احتمالی و فرضی را نیز شامل می‌شود و او می‌تواند به طرح فرضیه بپردازد. به سخن دیگر، کودک در مرحله‌ی عملیات صوری (سومین مرحله از رشد شناختی)، در مرحله‌ی واقعی زمان حال زندگی می‌کند. اما نوجوان در مرحله‌ی عملیات صوری، در فنیای فرضیات و امکانات آینده سیر می‌کند [سیف، ۱۳۷۹].

مجموعه‌ی تغییرات نوجوانی او را متوجه می‌سازد که دارد وارد مرحله‌ی بزرگسالی می‌شود. کشف چنین ایده‌ای، هم جذاب و هم پرهیجان است. به این ترتیب، او درمی‌یابد که باید برای کسب استقلال آمادگی‌های لازم را به دست آورد. استقلال طلبی امکان دارد برای نوجوانان ابعاد گوناگونی داشته باشد. نکته‌ی مهم این است که مفهوم استقلال برای همه‌ی نوجوانان بر اساس شرایط زندگی و زمینه‌های تربیتی یکسان نیست. استقلال طلبی نوجوانان می‌تواند از چند جنبه مورد توجه قرار گیرد. درک تصورات نوجوان از این موضوع، برای والدین و مربیان بسیار مهم است.

اثبات خود

برای عده‌ای از نوجوان، استقلال طلبی در اثبات خود خلاصه می‌شود. حتی اگر این تصور معایی داشته باشد، باید زمینه‌های تربیتی آن را در مدرسه و به خصوص خانواده جست‌وجو کرد. اثبات خود با نشانه‌هایی چون: تعریف از خود، ایده‌های آرمان‌گرایانه، بلندپروازی، بزرگ‌نمایی توانایی‌ها، مشارکت در اقدامات خطرناک و یا غیرقانونی، کشیدن سیگار و غیره دیده می‌شود.

بدیهی است که در مواردی تلاش برای اثبات خود از نظر والدین و مربیان، گستاخی، پرویی و بی‌ادبی تلقی

می‌شود، اما برخورد تند یا خشن، رفتاری منطقی نیست.

اثبات خود، گاه شکلی ظریف و پیچیده دارد. نوجوان می‌کوشد با ترغیب‌هایی نه چندان حساب شده، توجه دیگران را به خود جلب کند. گاهی ممکن است اثبات خود به شکل استفاده از توانایی‌های جسمی و حتی ظاهری نمود پیدا کند. اثبات خود در اصل، نباید موضوعی منفی و ملموم تلقی شود. همه‌ی انسان‌ها به ابزار وجود و جلب توجه دیگران نیاز دارند. اما افراد این امر می‌تواند در حال و آینده مشکلاتی را به وجود آورد.

مخالفت کردن

مخالفت کردن را می‌توان شکل دیگری از اثبات خود دانست. ماهه دلایی می‌توان این دو موضوع را از هم جدا کرد. اثبات خود بیشتر جنبه‌ی عاطفی دارد، اما مخالفت کردن حتی اگر زمینه‌های عاطفی هم وجود داشته باشد، تحلیل‌های شناختی هم مؤثر هستند. نوجوانان بر مستای توانایی‌های فرضیه‌سازی و در نظر گرفتن احتمالات، به تشفاد از وضع موجود می‌پردازند. به اموری که با تحلیل‌های آن‌ها منطبق نیست اعتراض می‌کنند.

والدین، دوره‌ی نوجوانی را به‌طور معمول دشوارترین مرحله‌ی تربیت می‌دانند. زیرا نوجوان برای کسب استقلال و آمادگی بزرگسالی تلاش می‌کند. در این

تصویر گرافیک: فرید سولایی

مسائل نوجوانان - ۶

آمادگی برای کسب

شرایط، گاهی تعارضها اجتناب‌ناپذیر می‌شوند. جست‌وجوی هویت، نوجوان را در جهت زیر یا گذاشتن ممنوعیت‌ها و عبور از محدودیت‌ها سوق می‌دهند. نافرمانی‌های نوجوان باعث می‌شوند، از سوی والدین سرزنش شود [زندگی، ۱۳۸۴].

نکته‌ی بسیار مهم در مخالفت کردن نوجوان با موضوع‌های گوناگون، نادیده گرفتن تحلیل‌های اوست. بزرگ‌سالان بنا به دلایلی که زمینه‌های فرهنگی دارند، به نوجوان برای توضیح و تبیین دلایل مخالفتش کمتر فرصت می‌دهند.

تصمیم‌گیری

تمایل نوجوان به استقلال عمل در تصمیم‌هایش موضوعی رایج در این سطح سنی است. نوجوان با اصرار بر اختیار عمل در تصمیم‌گیری، تمایل خود را برای کسب استقلال نشان می‌دهد و از نظر منطقی زندگی هم تا حد زیادی حق با اوست.

باز هم بر مبنای توانایی‌های شناختی که نوجوان از آن بهره‌مند است، امکان دارد تحلیل‌های او با والدین یا مربیان هماهنگ نباشد. موضوع‌هایی مانند درس خواندن، از نظر والدین و مربیان مسائلی سرنوشته‌ساز هستند، اما ممکن است تحلیل‌های نوجوان از نوع دیگری باشد. این جاست که گاهی معادله‌ای دشوار پیش روی والدین و مربیان قرار می‌گیرد: «آیا به

او اجازه دهند با تصمیم خودش عمل کند یا مانع این امر شوند؟» البته موضوع‌های تصمیم‌گیری، همیشه موضوع‌هایی با اهمیت مورد یاد شده نیستند و گاهی موارد ساده‌تر هم مشکل‌ساز می‌شوند.

مسائل اقتصادی و شغلی

بهره‌مندی از مهارت‌های مالی و اقتصادی، یکی از ضرورت‌های کسب استقلال است. طبق تصویری کلیشه‌ای و نه‌چندان منطقی، مدرسه و تحصیل تنها راه موفقیت اقتصادی در زندگی محسوب می‌شود. این نگرش موجب سهل‌انگاری و از دست رفتن فرصت‌ها می‌شود. به‌طور معمول، نوجوانان با آمادگی‌های اقتصادی لازم برای استقلال در زندگی راندارند. به عبارت بهتر، چنین مهارت‌هایی را کسب نکرده‌اند. خلاصه‌کردن موفقیت به رسیدن به درآمد و توفیق مالی در امور تحصیلی، تفکری نادرست است که باید اصلاح شود. به این ترتیب، حتی اگر در نوجوان تمایلی برای ورود به عرصه‌ی اقتصاد و کسب و کار وجود داشته باشد، ممانعت و مخالفت والدین همه‌چیز را به آینده‌ی تحصیلی موکول می‌کند.

فرهنگ ما، فرهنگ کاری به معنای واقعی آن نیست. در شرایطی که در کشورهای پیشرفته، کار کردن و کسب درآمد از کودکی و نوجوانی آموزش داده می‌شود و والدین از فرزندانشان توقع دارند که هم‌زمان با سن قانونی به استقلال مالی برسند، در کشور ما، برای نوجوانان و جوانان، کار نکردن و از جیب پدر خرج کردن، به نوعی عادت عمومی تبدیل شده است [اصلائی، ۱۳۸۴].

رفتار مجرمانه

جنبه‌ی دیگری از تفکر استقلال‌طلبی، گرایش به رفتارهای مجرمانه و مرموز است. زمینه‌های تربیتی این موضوع هم قابل بررسی

و تأمل است. نوجوان اگر به والدین یا مربیان اعتماد نداشته باشد، به جای ابزارهای علنی استقلال‌طلبی مانند اثبات خود و مخالفت کردن، به شیوه‌های مجرمانه و پنهان‌کاری روی می‌آورد. این پدیده در فرهنگ ما رواج گسترده‌ای دارد و در موارد زیادی نوجوانان، بزرگ و مستقل بودن خود را برای والدین یا رفتارهای مجرمانه و سری نشان می‌دهند و در مقابل برای افراد مورد اعتماد مانند هم‌سالان، اسرارشان را فاش می‌سازند.

چند پیشنهاد

۱. برای مواجهه‌ی منطقی با موضوع استقلال‌طلبی نوجوان، باید دانش‌تربیتی والدین و مربیان افزایش یابد تا آنان درک درستی از موضوع داشته باشند.

۲. باید زمینه‌های کسب استقلال از سنین کودکی و مراحل پایه‌ای تربیتی فراهم شود.

۳. مخالفت مستقیم با تمایلات نوجوان برای استقلال‌طلبی، به راهی جزین‌بست نمی‌انجامد. باید مهارت‌های مذاکره و گفت‌وگو در خانه و مدرسه تقویت شوند.

۴. والدین و مربیان باید تصمیم بگیرند، احترام متقابل را رعایت کنند. تحقیر و توهین نشانه‌های آشکار رفتار غیرمنطقی است.

۵. فراموش نکنیم که میزان مسئولیت‌پذیری و جسارت در تصمیم‌گیری یک نوجوان در آینده، به آمادگی‌های امروز او وابسته است. نوجوان امروز هر چه بیشتر توانایی تصمیم‌گیری داشته باشد، از اعتماد به نفس قوی‌تری در آینده برخوردار خواهد بود.

۶. لازم است در خانه و مدرسه شرایطی تدارک دیده شود که تحلیل‌های نوجوان مورد توجه جدی قرار گیرد.

۷. توسعه‌ی آموزش‌های اقتصادی، یکی از ضرورت‌های اساسی زندگی امروز است که باید هم در خانواده و هم مدارس اقداماتی در این باره انجام پذیرد.

منابع

۱. اصلائی، ابراهیم (۱۳۸۴). مقاله‌ی بچه‌های اشرافی. روزنامه‌ی همشهری. شماره‌ی ۳۸۰۵ (۳۰ شهریور).
۲. سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۹). روان‌شناسی پرورشی. آگاه. تهران.
۳. شهرآرای، مهرناز (تألیف و ترجمه، ۱۳۸۴). روان‌شناسی رشد نوجوان. نشر علم. تهران.

جشنواره‌ای برای دیدنی کردن

مؤلفان کتاب‌ها را باید خواندنی، و گرافیکست‌ها باید کتاب را جذاب، دیدنی و دوست‌داشتنی کنند

سه سالی است که جشنواره‌ای با نام «جشنواره‌ی تصویرسازی کتاب‌های درسی» با همت «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» و تلاش همکاران (اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی) برگزار می‌شود. با هدف آشنایی بیشتر با این اهداف و تسهیل برگزاری جشنواره، گفت‌وگویی را با دبیر جشنواره ترتیب دادیم. صحبت‌الله همتی، دبیر جشنواره‌ی تصویرسازی کتاب‌های درسی است. از آن‌جا که قبلاً وی با عنوان معلم در دوره‌ی ابتدایی تدریس می‌کرد و با آن حوزه آشنایی کامل داشت، از سال ۱۳۶۷ که وارد سازمان پژوهش شد، مسئولیت بخش دبستانی رشد معلم را بر عهده گرفت. او هم‌زمان کارشناس «انتشارات مدرسه» بود و پس از آن که رشد آموزش ابتدایی به شکل مستقل تشکیل شد، به عنوان سردبیر این مجله، فعالیت خود را ادامه داد و همان‌زمان هم در «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی»، در بخش معاونت کتاب، به سمت دبیر جشنواره کتاب‌های آموزشی انتخاب شد. با همتی در مورد جشنواره‌ی تصویرسازی کتاب‌های درسی گفت‌وگویی انجام داده‌ایم که در پی می‌آید.

○ فکر می‌کنم لازم است، ابتدا به لزوم و علت برگزاری جشنواره بپردازیم.

● بله، مسئله این است که تصویرسازی کتاب درسی با کتاب غیر درسی، از نظر روش تولید تصویر، متفاوت است. در تصویرسازی کتاب درسی، به خصوص متن‌های علمی، فرایند خاصی طی می‌شود. تصاویر و زلفیه‌ی انتقال اطلاعات را بر عهده دارند. تصویر باید به گونه‌ای باشد که مفهوم را به خوبی برساند و اطلاعات و داده‌های علمی را کاملاً منتقل کند. بعد از انقلاب اسلامی، بحث تهیه‌ی کتاب با کیفیت مناسب مطرح بود، اما به علت افزایش رشد جمعیت دانش‌آموزی که داشتیم، در کنار کیفیت، مسئله‌ی کمیت مطرح شد که خب حجم عظیم کاری را می‌طلبید. بحمدالله توانستیم بحث کمی را پشت سر بگذاریم و با برنامه‌ریزی‌های مستمر، مشکل را حل کنیم. دیگر نمی‌شنویم که اول مهر، کتاب به دست دانش‌آموزی نرسیده است. اکنون بیشتر فعالیت ما روی بحث کیفی متمرکز شده است.

○ چه‌طور تصویرسازی در یادگیری مؤثر خواهد بود؟

● طبیعتاً وقتی شما کتاب زیباتری در اختیار دانش‌آموز قرار دهید، به آن علاقه‌مند می‌شود و با علاقه‌ی بیشتری آن را نگاه می‌کند. کتاب درسی یک سال تمام در اختیار دانش‌آموز قرار دارد و با او می‌ماند. درست است که حق انتخاب ندارد، اما این حق را بر گردن ما دارد که بهترین کتاب را برایش تهیه کنیم. اصولاً در دوره‌ی ابتدایی، آموزش با تصویر شروع می‌شود. اگر یادتان باشد، درس فارسی کلاس اول که عمده‌ترین درس است، با تدریس لوحه‌ها و تصویرخوانی آغاز می‌شود. دانش‌آموز از راه مطالعه‌ی بصری، داستان را دنبال می‌کند و در موردش حرف می‌زند. بنابراین تصویر بسیار اهمیت دارد و

در جشنواره ما به بحث کیفی از جنبه‌ی بصری می‌پردازیم. در این جشنواره، توجه به عناصر گرافیکی و بصری کتاب‌های درسی با این رویکرد که در یادگیری مؤثر است، مطرح شده است. همان‌طور که می‌دانید، یکی از عناصر اصلی کتاب‌های درسی، تصویر و تصویرسازی است؛ چون بخش گرافیکی کتاب درسی، مجموعه‌ای است شامل تصویرسازی، عکس و حروف چینی.

کتاب‌های درسی

انیس خوش لهجه

گرافیک کتاب بسیار مؤثر است. در واقع، مؤلفان کتاب‌ها را باید خواندنی کنند و گرافیک‌ها باید کتاب را جذاب، دیدنی و دوست‌داشتنی کنند. یکی از عناصر کار گرافیکی تصویرسازی است.

البته باید یادآور شوم که ما نباید فقط به مسئله‌ی تصویر توجه کنیم و سایر عناصر را کنار بگذاریم. نگاه ما به کیفیت کتاب‌های درسی فقط تصویر نیست، بلکه گرافیک کلی کار است، و حتی فراتر از آن، بحث چاپ و صحافی است؛ چرا که دانش آموز یک‌سال باید کتاب را ورق بزند. کتاب باید طوری باشد که از هم نپاشد. کتاب‌های درسی به طور روزانه استفاده می‌شوند. بنابراین مجموعاً باید از کیفیت لازم برخوردار باشند. شما نمی‌توانید به کیفیت بیندیشید، اما به متن کاری نداشته باشید. در هر حال، هر چه کیفیت کتاب مطلوب‌تر باشد، در یادگیری و جلب توجه مؤثرتر است و علاقه‌ی بچه‌ها را برمی‌انگیزد. این مقصود با افزایش نیروهای خلاق در زمینه‌ی تصویرگری کتاب درسی حاصل می‌آید و جشنواره سعی در پوشش این موضوع داشت.

○ جشنواره در این امر تا چه اندازه موفق بوده است؟

● ما توافق داریم که کیفیت مقوله‌ای همه‌جانبه است و تک عاملی نیست. ما نمی‌توانیم تصویرسازی را ارتقا دهیم و به سایر عناصر بی‌توجه باشیم و بعد بگوییم می‌خواهیم کار خوب داشته باشیم. نه، ما باید نگاه سیستمی و همه‌جانبه داشته باشیم. جشنواره‌ی ما در تحقق این هدف که زمینه‌ای ایجاد کند تا تصویرسازی کتاب درسی بین تصویرسازان موضوعیت پیدا کند، تا اندازه‌ای موفق بوده است. همان‌طور که می‌دانید، قبلاً تصویرسازی در یک دایره‌ی محدود انجام می‌شد. جشنواره در واقع با ایجاد یک موج فرهنگی و این تفکر که تصویرسازی کتاب درسی به عنوان یک رشته‌ی مهم می‌تواند مطرح باشد، توانست توجه تصویرگران را به خود جلب کند و زمینه‌ی مناسبی برای بحث و بررسی به وجود آورد. هم بین مؤلفین که جایگاه تصویر را بشناسند،

تصویر باید به گونه‌ای باشد که مفهوم را به خوبی برساند و اطلاعات و داده‌های علمی را کاملاً منتقل کند

جشنواره در واقع با ایجاد یک موج فرهنگی و این تفکر که تصویرسازی کتاب درسی به عنوان یک رشته‌ی مهم می‌تواند مطرح باشد، توانست توجه تصویرگران را به خود جلب کند و زمینه‌ی مناسبی برای بحث و بررسی به وجود آورد

و هم بین خود تصویرسازان که جایگاه کتاب درسی را درک کنند؛ چرا که معمولاً تصویرسازی که خارج از سازمان کار می‌کنند، روی کتاب درسی چون به شکل متمرکز تولید می‌شود، کار نمی‌کنند.

از آن‌جا که متن به طور دائم تغییر می‌کند، مفاهیم عوض می‌شود و حتی شما به ایده‌های جدیدی در تصویرسازی می‌رسید. این کاری مداوم است و در هر جشنواره، ما باید روی هدف‌های اصلی متمرکز شویم. شما به یک سطح از کیفیت می‌رسید و دوباره سطح بالاتری را از خود انتظار دارید. ارتقای کیفی کتاب درسی همیشه هدفی است که می‌تواند شما را به همراه خود بکشاند.

○ با چه مشکلاتی طی برگزاری جشنواره روبه‌رو بوده‌اید؟
● می‌توان گفت بخش اعظم مسیر را طی کرده‌ایم و در دوره‌ی اول، بر بسیاری از مسائل و مشکلات فائق آمدیم. در اولین فراخوان، چون تصویرگران خارج از سازمان، ذهنیتی در مورد تصویرسازی کتاب درسی نداشتند و به همین دلیل احتمال عدم حضور آن‌ها به شکل گسترده و تبدیل جشنواره به جشنواره‌ای درون سازمانی وجود داشت که مناسب دست‌یابی به اهداف ما نبود، ما حدود ۱۰۰ متن را برگزیدیم و تصویرگران متفاوت را شناسایی کردیم. به آن‌ها پیشنهاد دادیم که برای متن ما تصویری در قبال دریافت حق الزحمه بکشند. بدین ترتیب، جشنواره‌ی اول با حجم شرکت‌کنندگان بیشتری روبه‌رو شد. از آن به بعد، در دومین و سومین دوره، همان افراد با توجه به آشنایی که پیدا کرده بودند، حضورشان پررنگ‌تر گردید و تصویرگری کتاب درسی شناخته‌تر شد. بدین ترتیب، ما در تحقق یکی از اهداف جشنواره که جذب نیروهای برون سازمانی بود، موفق شدیم. سفارش یک کار از طرف ما بود، ولی بعضی از دوستان با چندین کار در جشنواره شرکت کردند. کمتر از ۵۰ درصد جشنواره‌ی اول که مربوط به تصویرگری کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی بود، این‌گونه پوشش داده شد و ثمره‌ی این کار افزایش چشم‌گیرتر و فعال‌تر دوستان تصویرگر با چندین کار در جشنواره‌ی دوم بود.

○ آیا جشنواره‌ی تصویرگری، کتاب‌های همه‌ی دوره‌های تحصیلی را پوشش می‌دهد؟

● دوره‌ی دوم جشنواره‌ی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی و دوره‌ی سوم، هر سه دوره‌ی تحصیلی را پوشش می‌دهد. در کتاب‌های درسی متن‌های داستانی،

تاریخی، علمی، تخیلی، شعر و غیره وجود دارد که تصویرگر در هر زمینه که مایل باشد، می‌تواند کار کند. این تنوع، در عین حال که انتخاب آزاد به نظر نمی‌رسد، اما آزادی بسیاری برای انتخاب نوع تصویر به تصویرگر می‌دهد. تنها باید تصویر در محدوده‌ی متن کتاب‌های درسی باشد.

○ شیوه‌ی شرکت در جشنواره تنها به همین شکل است؟
● خیر. جشنواره از دو بخش تشکیل شده است که هر یک خود بخش‌هایی را پوشش می‌دهد. دو بخش مسابقه و فعالیت جنبی برای جشنواره تعریف شده است که در بخش مسابقه سه آیتم تصویرسازی متن کتاب‌های درسی دوره‌های تحصیلی که قبلاً اشاره کردم، تصویرسازی کتاب‌های درسی سال ۸۶-۸۵، و آخرین قسمت، برداشت تصویری از موضوع پیشنهادی جشنواره را داریم. در بخش فعالیت‌های جنبی هم به برگزاری میزگردهای تخصصی، انتشار ویژه‌نامه‌ی جشنواره، قدردانی از پیشکسوتان، برگزاری نمایشگاه و چاپ کاتالوگ از آثار منتخب و ارائه‌ی پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام گرفته است، می‌پردازیم. در پایان جشنواره، بر اساس معیارهای ارزش‌یابی، به منتخبین جوایز نفیسی اهدا خواهد شد و حتی از آثار آن‌ها در کتاب‌های درسی استفاده می‌شود و یا پس از شناسایی تصویرگر مناسب در روند جشنواره، به او سفارش کار داده خواهد شد.

○ تاکنون چه تعداد از این تصاویر به کار گرفته شده است؟
● با توجه به این که جشنواره به کاربرد توجه دارد، ما یافته‌های جشنواره را باید وارد کتاب‌های درسی کنیم. تصاویر ۱۸ عنوان کتاب درسی، حاصل تلاش جشنواره است؛ کتاب‌هایی که الآن در دست دانش‌آموزان است. حالا ممکن است اثر تصویری شرکت‌کننده در جشنواره باشد و یا آن‌که ما بعد از جشنواره و شناسایی این تصویرگر، کاری را به او سفارش داده باشیم. همان‌طور که اشاره کردم، شناخت تصویرگر مهم است. در واقع، بعضی از کتاب‌ها را اگر با نسخه‌ی قبلی مقایسه کنید، محتوای کتاب از حیث متن عوض نشده، اما تصویر تغییر کرده است. به اضافه‌ی این که تعداد تصویرگرهای کتاب قبلی با کتاب جدید قابل مقایسه نیست و تعداد بیشتر شده است. این افراد عمدتاً کسانی هستند که از طریق جشنواره شناسایی شده‌اند.

محمد حسن مکارم - محمد علی شامانی

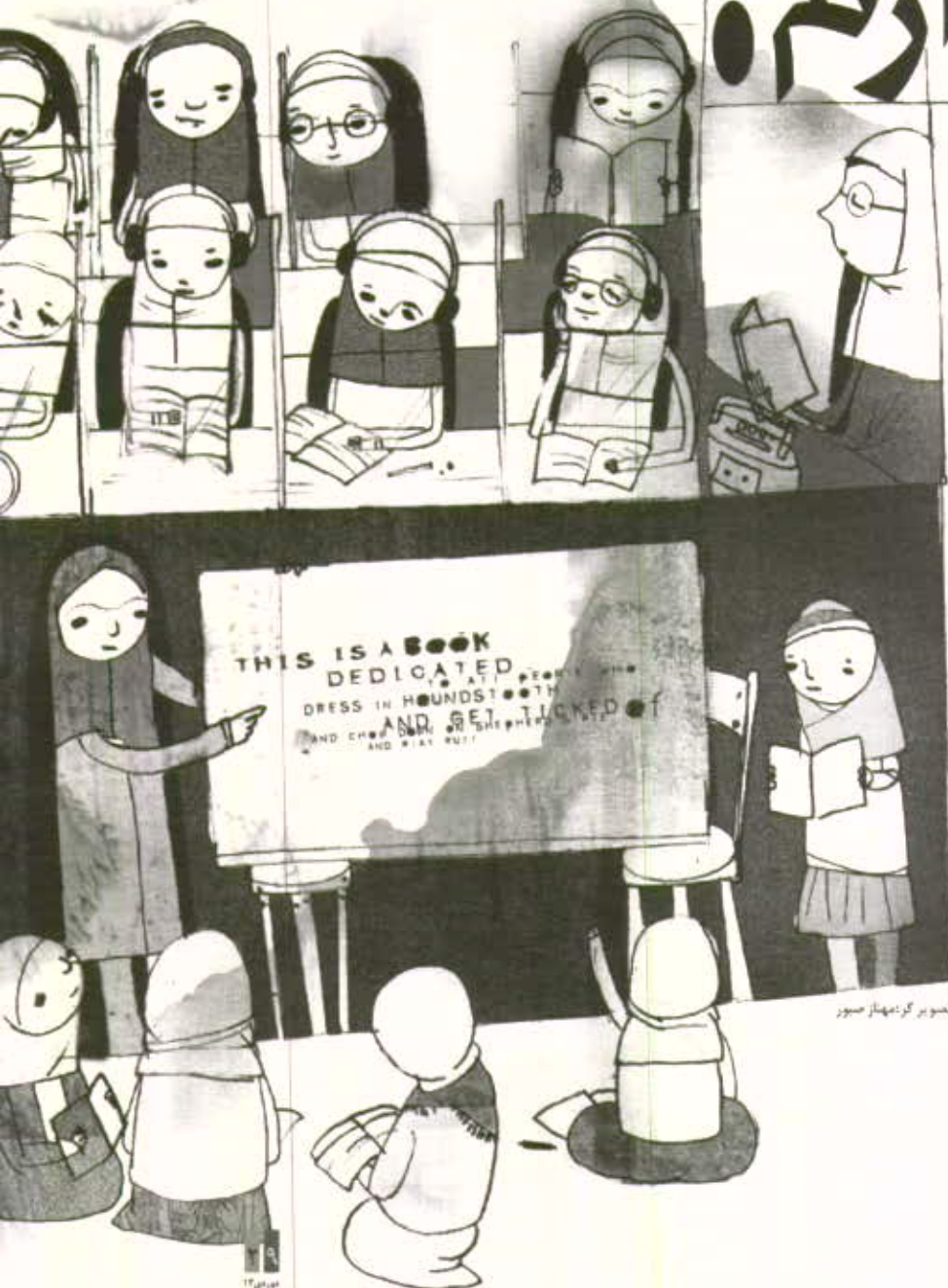
بی عدالتی، ظلم و حق پوشی، تبعیض
و توجه ناعادلانه و نامساوی به دانش آموزان

حق داریم؟

اشاره

تعامل معلم و دانش آموزان از ابعاد گوناگون قابل بررسی است. معلم نسبت به دانش آموزان حقی دارد و از طرف دیگر دانش آموزان نیز حقوقی دارند که باید معلمان محترم رعایت کنند. در این سلسله از مطالب مجله می‌کوشیم، ابعاد متفاوتی از تعامل معلم و دانش آموزان را از دیدگاه‌های حقوقی، جزائی و شرعی بررسی کنیم. در هر شماره موضوعی طرح می‌شود تا صاحب نظران دیدگاه‌های خود را در آن خصوص مطرح سازند. در این شماره به مسئله بی عدالتی، ظلم و حق پوشی، تبعیض و توجه ناعادلانه و نامساوی به دانش آموزان توسط معلم می‌پردازیم.

محمد حسن مکارم ابعاد شرعی موضوع را مطرح خواهند کرد و محمد علی شامانی نظرات خود را از دید حقوقی و جزائی بیان می‌کند.

نصوب کر: مهناز صبوری

بشر در همیشه‌ی تاریخ و در پهنه‌ی جغرافیا، دائماً عدل و دادگستری را ارج نهاده، و از ظلم و تبعیض ناروا گریزان بوده و این ندای فطرت اوست

دیدگاه شرعی

در فرهنگ اسلامی، آموزه‌ی عدالت حوزه‌ای بسیار وسیع دارد. عالم هستی، بر پایه‌ی عدل جامعه‌ی خلقت به خود پوشیده است: «بالعدل قامت السموات والارض». نظام اجتماعی نیز ملزم به رعایت این رکن رکن است، چرا که: «ان الله یأمر بالعدل والاحسان». عدل تکوینی و عدل تشریعی از معتقدات هر فرد مسلمان است. از این رو، صفت «عادل بودن»، هم از صفات پروردگسار است که رب و پرورش دهنده‌ی جهان و انسان است، و هم از فضایل و کمالات هر فرد انسانی دانسته شده، به ویژه اگر او معلم یا مربی باشد.

عدل در نهاد انسان

فضایل و ردایب اخلاقی، به اعتقاد ما، اموری قراردادی و نسبی نیستند، بلکه با سرشت انسان رابطه دارند. همه از دروغ متنفرند، همه به راست متمایل اند، همه بیزار از ظلم اند و همه طرف دار عدالت اند. فطرت انسانی بر گرایش به فضیلت‌ها و گریز از رذیلت‌ها بنا نهاده شده است و اگر جوانی به کار فبیح و رذیلتی گرایش دارد، بیمار است و باید آسیب‌شناسی شود. حدیث نبوی: «هر نوزادی بر نهاد فطرت و طبیعت پاک متولد می‌شود، مگر آن‌که والدین (و عوامل محیطی)، او را به

سمت انحرافی‌اش چون نصرانیت تحریفی، بهودیت غیر الهی و مجوسیت بکشانند»، در اشاره به این واقعیت است که در عرف ما می‌گویند: «حرف راست را از کودک بشنو». چون او هنوز از فطرت پاک و الهی خود بیرون نرفته و از کژی‌ها و ناراستی‌های جامعه، متأثر نشده است.

در سفری به یکی از کشورهای محاور دیدم که بر سر در دار الحکومه‌ی امیر نوشته شده است: «الملک یتقی مع الکفر و لایبقی مع الظلم». ریا سرشت مردمی که امیر بر آن‌ها حکومت می‌راند، منطبق بر عدل‌گرایی است و مترجم از ظلم دوستی. نهاد انسان ظلم را بر نمی‌تابد و نعض را تحمل نمی‌کند، گرچه فقر و جهل و... را تحمل می‌کند. بدین علت است که فلاسفه‌ی اخلاقی ما طرف‌دار مطلق بودن فضایل و ردایب اخلاقی‌اند، نه طرف‌دار نسبیست؛ یعنی بشر در همیشه‌ی تاریخ و در پهنه‌ی جغرافیا، دائماً عدل و دادگستری را ارج نهاده، و از ظلم و تبعیض ناروا گریزان بوده و این ندای فطرت اوست.

عدل در نظام اجتماع

در سایه‌سار عدل است که بوجوان ما در جامعه به‌طور سالم رشد می‌کند و به شهروندی بر می‌رسد و متعادل تبدیل می‌شود. او موجودی

بالقوه است و استعداد خدادادی در وجودش به ودیعه نهاده‌اند. اگر قوانین اجتماعی بر مدار عدالت استوار باشد و اجازه‌ی بروز و ظهور به او داده شود، مانند گل می‌شکند و خلایقیت و توانمندی او، به نفع جامعه به فعلیت می‌رسد.

اگر طبقه‌ای خاص حنق بر خورداری از تعلیم و تربیت و امکانات رشد را داشته باشند، او مانند غنچه‌ای که آب به آن نرسیده و شدت آفتاب را چشیده است، در خاک می‌خشکد و ضایع می‌شود.

اگر کودک روستایی، به میان سونهای شهری بتواند از کلاس خوب، کتاب خوب و معلم خوب بهره‌مند شود، کشور شاهد به گل نشستن نظام آموزش و پرورش خود خواهد بود. این که در قانون اساسی، تحصیل رایگان پیش بینی شده است و دولت جمهوری اسلامی سعی بر احرای آن دارد، مؤید همین مطلب است که نکند بی‌عدالتی باعث به هدر رفتن استعداد بچه‌های خانواده‌های فقیر در اقصا نقاط این کشور پهناور شود.

دولت موظف است عدالت آموزشی را تأمین کند. در شهر و روستا، بدون توجه به بافت آن یا دوری و نزدیکی به پایتخت، گنج و تخته و صندلی و معلم و کتاب درسی فراهم آورد تا نظام طبقاتی دوباره به جامعه‌ی ما رخنه نکند و کفشگرزاده هم از موهبت مدرسه و سواد بهره‌مند شود.

اما از آن به بعد دست ما معلمان را می‌بوسد؛ ما چگونه کلاس را مدیریت کنیم و چگونه بر لوح پاک قلب این نونهالان، قلم علم و اخلاقی را به حرکت درآوریم. از رسالت دانش‌آموز گفته‌اند:

دیدگاه حقوقی

بچه‌ها به فهم عدالت سخت محتاج‌اند

برپای عدالت نه تنها خواست انبیاء الهی که هدف آنان نیز بوده است و وقتی آخرین حلقه‌ی امامت، به انتظار منتظران پایان دهد، جهان پر از عدل و داد خواهد شد.

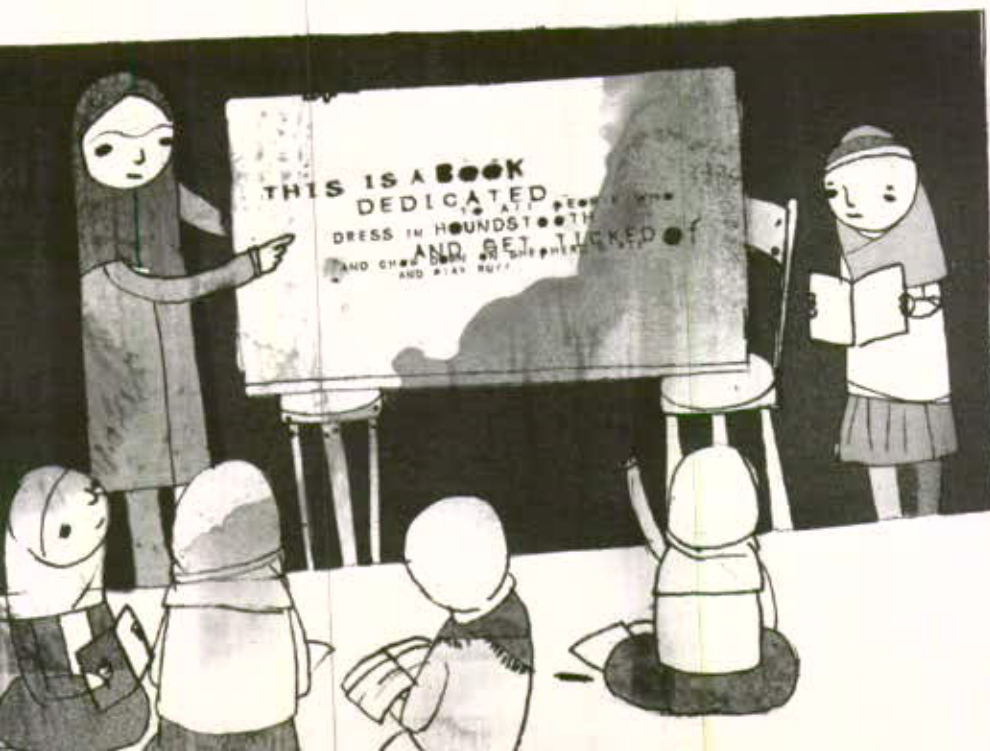
تربیت نیز در گرو عدالت است؛ عدالت در رفتار، کلام و بیان. فرزندان ما پیش از رفتن به مدرسه عدالت و یابی عدالتی را از پدران و مادران خود آموخته‌اند. مدرسه چهره‌ی دیگری از عدالت را می‌تواند به نمایش بگذارد؛ از عدالت آموزشی تا نگاه‌های یکسان معلم و فرصت‌های برابری که در آموزشگاه به دانش‌آموزان داده می‌شود. شاید مهم‌ترین رنجی که همواره دانش‌آموزان را به انسان‌هایی ستیزه‌جو، ناآرام، زیاده‌خواه و بزه‌کار تبدیل می‌کند، بی‌عدالتی‌هایی است که ممکن است از اولیای مدرسه سر بزنند.

نأمین حقوق و آزادی‌های فردی و دست‌یابی به عدالت، روح و جوهره‌ی انقلاب اسلامی است.

قانون اساسی ما، با تأکید بر حفظ کرامت انسان‌ها، سعی در تبیین یک جامعه‌ی سالم و پی‌ریزی جامعه‌ای عدالت‌محور را دارد. قانون اساسی تلاش دارد تا با تبیین وظایف فردی و اجتماعی ما، حقوق و مسئولیت‌های ما را یادآوری کند. مسئولیت‌پذیری و احترام به قانون، انضباط اجتماعی و... در سایه‌ی آزادی و استقلال، وجه مشخصه‌ی قانون اساسی ماست.

آشناسازی دانش‌آموزان با حقوق فردی، مانند حق زندگی، حق برخورداری از بهداشت، آموزش و پرورش، مالکیت، آزادی و مفهوم قانون و مقررات و نقش آن در برقراری نظم و عدالت از جمله وظایف مدرسه است. و البته مهم‌تر از همه، باور عمیق و پای‌بندی ما به معنا و مفهوم عدالت است، و فاصله گرفتن از بی‌عدالتی. یادمان باشد، بی‌عدالتی نه تنها تربیت را بی‌اثر می‌کند، بلکه فرزندان ما را در مسیری قرار می‌دهد که برای اصلاح آن باید هزینه‌های بسیاری را پرداخت. بچه‌ها عدالت را از ما می‌آموزند و به فهم درست عدالت سخت محتاج‌اند.

من که لوح ساده‌ام هر نقش را آماده‌ام تا که نقاشان دوران بر چه تصویرم کنند! ماییم که می‌توانیم مدرسه‌ی بالا شهر و پایین شهر را یکسان یا دوسان ببینیم! ماییم که می‌توانیم در مدرسه‌ی نمونه و مدرسه‌ی عادی یک جور یا دو جور تدریس کنیم! ماییم که می‌توانیم در مدرسه‌ی غیرانتفاعی و عادی یک سیاست یا دو سیاست آموزشی داشته باشیم! ماییم که می‌توانیم در سر وقت به کلاس رفتن و سر وقت خارج شدن، به تذکر ناظم یا حضور خدای او عنایت داشته باشیم! ماییم که می‌توانیم در همه‌ی مدارس با یک چشم به کلاس و شاگرد بنگریم و به یک میزان تمرین و مسئله حل کنیم یا بین این مدرسه با آن مدرسه تفاوت قائل شویم! ماییم که می‌توانیم هر درسی را که به ما پیشنهاد شد، بپذیریم یا حق و انصاف را در نظر بگیریم و آنچه را صلاحیت نداریم، نپذیریم؛ هر چند با اصرار مدیر مواجه شویم. ماییم که می‌توانیم در تهیه‌ی سؤال امتحان و نوع آن (تستی یا تشریحی) مصلحت آموزشی دانش‌آموز یا سهولت تصحیح اوراق را ملاک قرار دهیم! و بالاخره ماییم که می‌توانیم ۳۰ یا ۴۰ دانش‌آموز کلاس را یکسان در استحقاق بهره‌مندی از کلاس تصور کنیم یا فرزند همکار و بچه‌ی همسایه و شاگرد خصوصی خود را سزاوارتر انگاریم. صد البته معلمان صادق‌ترین و خادم‌ترین و کم‌توقع‌ترین کارکنان دولت‌اند و این‌ها تذکری هستند که نویسنده‌ی این سطور، بیش از هر معلم دیگر، خود را محتاج به آن می‌بیند و حدیث نفس می‌کند؛ چرا که فرموده‌اند: چه سعادتمند است کسی که واعظی درونی داشته باشد که او را موعظه کند!

اسغر کبیری، متولد ۱۳۲۷، ساکن علی‌آباد کیمین است و در یک کیلومتری «سعادت‌شهر»، مرکز شهر سان پاسارگاد زندگی می‌کند. وی مدیر «انجمن نجوم پاسارگاد» (سعادت‌شهر) است و ۱۷ سال سابقه‌ی خدمت و تدریس علوم نجومی و هنر دارد. هم‌چنین، متصدی آزمایشگاه مرکزی فیزیک و متصدی آزمایشگاه راهنمایی درس علوم مدارس پسرانه‌ی سعادت‌شهر است. وی از سال ۱۳۵۸ به نجوم علاقه‌مند شد و علت اصلی تغییر سبکش به معنی بیشتر به همین دلیل بود. وی در سال ۱۳۶۴، مقدمات احداث رصدخانه و تشکیل گروه نجوم را در سعادت‌شهر فراهم کرد. هم‌اکنون این رصدخانه که با کمک مرده و نالاش‌ها و بی‌گیری‌های او شکل گرفته است، زیر نظر انجمن نجوم پاسارگاد با همکاری شورای شهر و شهرداری به فعالیت خود ادامه می‌دهد. جالب است بدانید که بیشتر اخبار رصدخانه در نماز جمعه و یا مراسم عروسی نادر می‌شود. اولین گردهمایی متجماع آمانوار سراسر کشور در سال ۱۳۸۰ به مدت سه روز در این مکان برگزار شد. او در سال ۱۳۸۳، از سوی «انجمن ترویج علم ایران» به عنوان مروج نجوم در ایران برگزیده شد و در سال ۱۳۸۵ جایزه‌ی «لاس کامپریس» سال ۲۰۰۶ «انجمن نجوم پاسیفیک» را به عنوان جایزه‌ی برترین مروج نجوم در ایران و جهان دریافت کرد. در این باره، گفت‌وگویی با ایشان ترتیب دادیم که توجه شما را بدان جلب می‌کنم.

انسبیه صدق

یک شهر، یک رصدخانه

مردم و شهر ما، همه چیزشان تحت تأثیر علاقه به رصدخانه است

دور دی راهنمایی‌ام با چند کتاب رنگی نجوم با ما کار می‌کرد و دیدن تصاویر رصدخانه‌های جهان مرا بسیار مشتاق می‌کرد. متوجه شدم رصدخانه‌ی ابوریحان بیرونی شیراز در نزدیکی ماست. به آن جا رفتم و محور عظمت آن شدم. همان‌جا تصمیم گرفتم، رصدخانه‌ای در سعادت‌شهر بسازم؛ هر چند که زمان و کار زیادی می‌برد. با خودم فکر می‌کردم، حالا که من این قدر علاقه‌مندم، شاید رصدخانه بتواند جوانان دیگر را نیز علاقه‌مند کند.

ابتدا برای ساخت تلسکوپ از هر وسیله‌ای استفاده می‌کردم. برای عدسی آن، از چسباندن شیشه‌های «جذب و ریختن آب درون آن» و برای عدسی چشمی، حتی از بیخ پوشش پلاستیکی فرس‌ها استفاده کردم. حتی گاهی از بیخ عدسی می‌تراشیدم. دیدن ماه و زهره از درون تلسکوپ یک متروی خودم، همچنان دیگری داشت. اما برای تشکیل رصدخانه، دو کار باید در کنار هم انجام می‌شد.

(چه کارهایی؟)

● یکی تشکیل گروه نجوم، و دیگری احداث رصدخانه تشکیل گروه را با دوستان خودم و رصدهای ساده‌ای که باعث علاقه‌مندی آن‌ها می‌شد، شروع کردم. هم‌زمان قطعه زمین مناسبی را برای تهیه در نزدیکی شهر در نظر گرفتم و کارهای خرید زمین و احداث را آغاز کردم؛ هر چند که بسیار مشکل و دشوار بود.

(چه مشکلی؟)

● مفاد کردن مسئولین برای واگذاری زمین بسیار دشوار بود. در سال ۱۳۶۷، نومیاری از طرف فرهنگیان و دانش‌آموزان به انجمن فیزیک ایران نوشتم و درخواست تلسکوپ و کمک برای ساخت رصدخانه را داشتم. با ورو ددکتر منصوری مسئول انجمن فیزیک ایران و اهدای تلسکوپ چهار اینچی، کار رصدخانه به سرعت پیش رفت. به مرور، خرید زمین و احداث رصدخانه و حادد کمک مردم و شورای شهر انجام گرفت. خوب است که بدانید، در کنار خرید قطعه بخشی از کمک مالی رصدخانه از میان مردم گردآوری شد و حتی بعضی از حامیان بزرگ‌الات خود را هدیه کردند. البته دانشگاه‌ها ادعای

(چرا معلمی را انتخاب کردید؟)

● برای ترویج نجوم، یک معلم بیشتر می‌تواند مؤثر واقع شود. من در سال ۱۳۶۸ در استخدام اداره‌ی محاربات بودم. ولی چون ارتباط چندانی با نجوم نداشتم، برای بی‌گیری کارهای رصدخانه وقت کم می‌آوردم. لذا استعفا دادم و در سال ۱۳۷۰ وارد آموزش و پرورش شدم و در همان سال اول آموزش نجوم را شروع کردم.

(در کدام دوره تدریس می‌کردید؟)

● قبلاً مسئول آزمایشگاه مرکزی و مسئول ستاد تجهیزات بودم. گاهی علوم راهنمایی و گاهی هم هنر تدریس می‌کردم.

(لازمه‌ی خوب تدریس کردن از نظر شما چیست؟)

● در ساعت تدریس، معلم باید واقعا در کلاس باشد و مشکلات زندگی باعث نشود که فکر او آشفته و حواسش جای دیگری باشد. معلم قبل از معلم بودن، باید برای بچه‌ها پدر یا مادری دلسوز و یک روان‌شناس باشد. او باید بداند، بچه‌ها چه از نظر هوش و چه از نظر وضعیت فرهنگی، اقتصادی و خانوادگی با هم متفاوت هستند و از هر دانش‌آموزی باید با توجه به وضعیت خودش توقع داشته باشد. ضمن این‌که معلم باید مشاور خوبی هم باشد؛ به خصوص در وضعیت فعلی که نگران ناهنجاری‌ها و هنجاری‌هاست.

(به چه موضوع‌ها یا کارهایی علاقه دارید؟)

● به کوه‌نوردی علاقه‌مندم. هنگام رویت هلال ماه، معمولاً زودتر از دیگران عازم کوه می‌شوم. به موسیقی سنتی و خطاطی هم علاقه‌مند هستم. خط نستعلیق را از کودکی آموختم و مطالعه هم که لازمه‌ی معلمی و ابزار دست معلم است. اما در میان همه‌ی این‌ها، نجوم را به خصوص مرا به خود جلب می‌کند.

(چه طور شد که تصمیم گرفتید رصدخانه احداث کنید؟)

● این قصه سر دراز دارد. از دوران کودکی با چیزی به دره‌ی‌ها و دور و نزدیک کردن آن‌ها به هم، دوربینی ساختیم که بعداً فهمیدم تلسکوپ است. آن‌زمان در کتاب علوم دوره‌ی ابتدایی مطالب بیشتری در مورد نجوم بود. برای پیدا کردن ستاره‌ها به آسمان نگاه می‌کردم. معلم

زندگی از نگاه اصغر کبیری

زندگی زیباست. زیبایی‌های آسمان بیشتر از زمین است. این همه زیبایی برای انسان آفریده شده است تا تدبیر کند. آسمان درس پاکی، صداقت، خلوص و بهتر از همه تواضع را به ما می‌دهد. اما چه حیف که در برابر عمر ستاره‌ها، عمر ما کوتاه است و بهتر این که در همین فرصت کوتاه، جهان اطرافمان را بیشتر بشناسیم.

وسایله نقلیه‌ی خود را به‌طور رایگان در اختیار اعضای انجمن قرار می‌دهند. از طرف مشاغل آزاد هم، در ایام رصدبستی، شیرینی و نان رایگان توزیع می‌شود. پزشکان، اعضای هیئت نجوم رایگان ویزیت می‌کنند و شب قبل از رصد، مدارس کلاس ساعت اول خود را تعطیل می‌کنند. می‌بینید که عزم مردم شهر و همت و علاقه‌شان است که جان به رصدخانه می‌دهند.

○ خودتان چه؟

● من هم مثل بقیه، تا آن‌جا که می‌توانم تلاش می‌کنم تا رصدخانه به بهترین شکل به فعالیت خود ادامه دهد؛ حالا چه از نظر آموزشی و چه از نظر مالی. بسیاری از مخارج هفته‌های نجوم و فضا را از حقوق خودم تأمین می‌کنم و یا هر زمان که نیاز باشد، اتومبیلم در اختیار رصدخانه است. همه باید برای اداره‌ی رصدخانه بکوشیم.

○ برای آینده تصمیم خاصی دارید؟

● ترویج نجوم بین عموم مردم و شهرستان‌های اطراف، از اهداف اصلی من است. به نظر من، نجوم یکی از برترین راه‌های خداشناسی است؛ هم علم است، هم عبادت و هم تفکر. از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است، یک ساعت تفکر در آفرینش خدا، برتر از هفتاد سال عبادت است و چه تفکری بهتر از تفکر در عظمت آسمان‌ها.

○ برای خوانندگان مجله و همکاران، حرفی برای گفتن دارید؟

● خدا به هر انسانی استعدادی داده است. فکر می‌کنم ما معلمین می‌باید استعداد دانش‌آموزان را کشف و آن‌ها را در رسیدن به اهدافشان راهنمایی کنیم. به نظر من، معلمین پیام‌آوردانی هستند برای دانش‌آموزان و باید این وظیفه را به خوبی انجام دهند. البته با توجه به علاقه‌ی زیاد جوانان و نوجوانان کشور، به نظر من لزوم چاپ کتاب نجوم در دوره‌های گوناگون تحصیلی احساس می‌شود. هر چند که تاکنون مطالبی جسته و گریخته در کتاب‌ها آمده است، اما فکر می‌کنم اگر در کلاس به کتاب‌های خارج از کتاب‌های درسی نیز پرداخته شود، بسیار کارآمد خواهد بود.

و دانشگاه علمی کاربردی نیز با اهدای زمین و مساعدت مالی دست ما را گرفتند. در هر صورت، هر چه در توانمان بود گذاشتیم و الان رصدخانه مشغول فعالیت است.

○ به چه شکل اداره می‌شود؟

● زیر نظر انجمن پاساژگاد یا همکاری شورای شهر و شهرداری فعالیت می‌کند.

○ راجع به فعالیت‌های رصدخانه هم برابمان بگویید؟

● بیشتر فعالیت‌ها در مدارس و سطح شهر انجام می‌شود. خیر پدیده‌های نجومی، از طریق اطلاعیه‌ها و هم‌چنین نماز جمعه به اطلاع مردم می‌رسد. رصدهای عمومی، در مساجد، معابر و گاهی در مراسم عروسی و شب‌های ماه مبارک رمضان و ماه محرم برگزار می‌شود. در روستاهای اطراف نیز برنامه‌های نجومی برگزار می‌کنیم. در هفته‌های نجوم و فضا، علاوه بر رصد، از روش‌های متفاوتی برای ترویج نجوم استفاده می‌شود. سال گذشته، گروه نجوم ما جایزه‌ی بهترین ایده را در برگزاری هفته‌ی نجوم از اتحادیه‌ی بین‌المللی نجوم دریافت کرد. به‌جز کلاس‌های رؤیت هلال ماه اول ماه قمری، رصد اجرام اعماق آسمان، عکاسی نجومی، ابزارسازی و مانند این‌ها را داریم و در هفته‌ی آخر هر ماه، باشگاه نجوم برگزار می‌شود.

در سال ۱۳۸۵، یکی از اعضا رتبه‌ی اول کشور را در رده‌ی دوربین‌های دوچشمی، و در سال ۱۳۸۶ دو نفر رتبه‌ی دوم کشور را در رده‌ی تسکوبی در ماراتن مسیه ایران کسب کردند. اگر پدیده‌ی مهمی در پیش باشد، با همکاری اداره‌ی برق، برق معابر قطع می‌شود تا مردم نیز استفاده‌ی کافی ببرند. در این‌جا همکاری و علاقه را به خوبی می‌توان به چشم دید. مردم و شهر ما، همه چیزشان تحت تأثیر علاقه به رصدخانه است.

○ چه طور؟

● مثلاً، همکاران فرهنگی ابتکار جالبی به خرج دادند و برای حل مشکل مالی رصدخانه، طی طوماری از اداره درخواست کردند که به‌طور دائم، در جهت کمک به رصدخانه، بخشی از حقوق ماهیانه‌شان را کسر کنند. آموزش و پرورش هم سالن آلفی تئاتر خود را برای برگزاری باشگاه و سمینارها به‌طور رایگان در اختیارمان قرار می‌دهد. برخی از هم‌شهریان هم

نمودار ۱

فرستنده‌ی پیام فعال است و گیرندگان که مخاطبان هستند، به صورت منفعل عمل می‌کنند، یعنی تنها شنونده و اثرپذیر هستند و چنان‌چه کسی نخواهد در حین ارسال پیام (تصویر، متن، صدا و...) اظهارنظری کند و یا اعتراض و ایرادی داشته باشد و یا سؤالی را مطرح سازد، امکان هم‌زمان آن وجه دلالت در کشورهای گوناگانه بسیار

به‌طور خلاصه، این روش‌ها

عبارت بودند از:

۱. اعتماد کردن؛ ۲. گوش کردن؛ ۳. سخن گفتن؛ ۴. پیام‌های غیر کلامی؛ ۵. همدلی و علاقه. بحث این مقاله‌ها که روش گفت‌وگو است.

روش ارتباطی گفت‌وگو

به‌طور کلی ما دو شکل ارتباط داریم:

الف) ارتباط یکسویه.

ب) ارتباط دوسویه.

در ارتباطاتی شبیه به دریافت پیام‌های تلویزیون، رادیو یا روزنامه، یک فرستنده در کار است و یک گیرنده که پس از آن پیامی ارسال می‌شود (مطابق نمودار یک).

در این گونه وسایل ارتباطی، تنها

اشاره

همکاران عزیز می‌کنند.

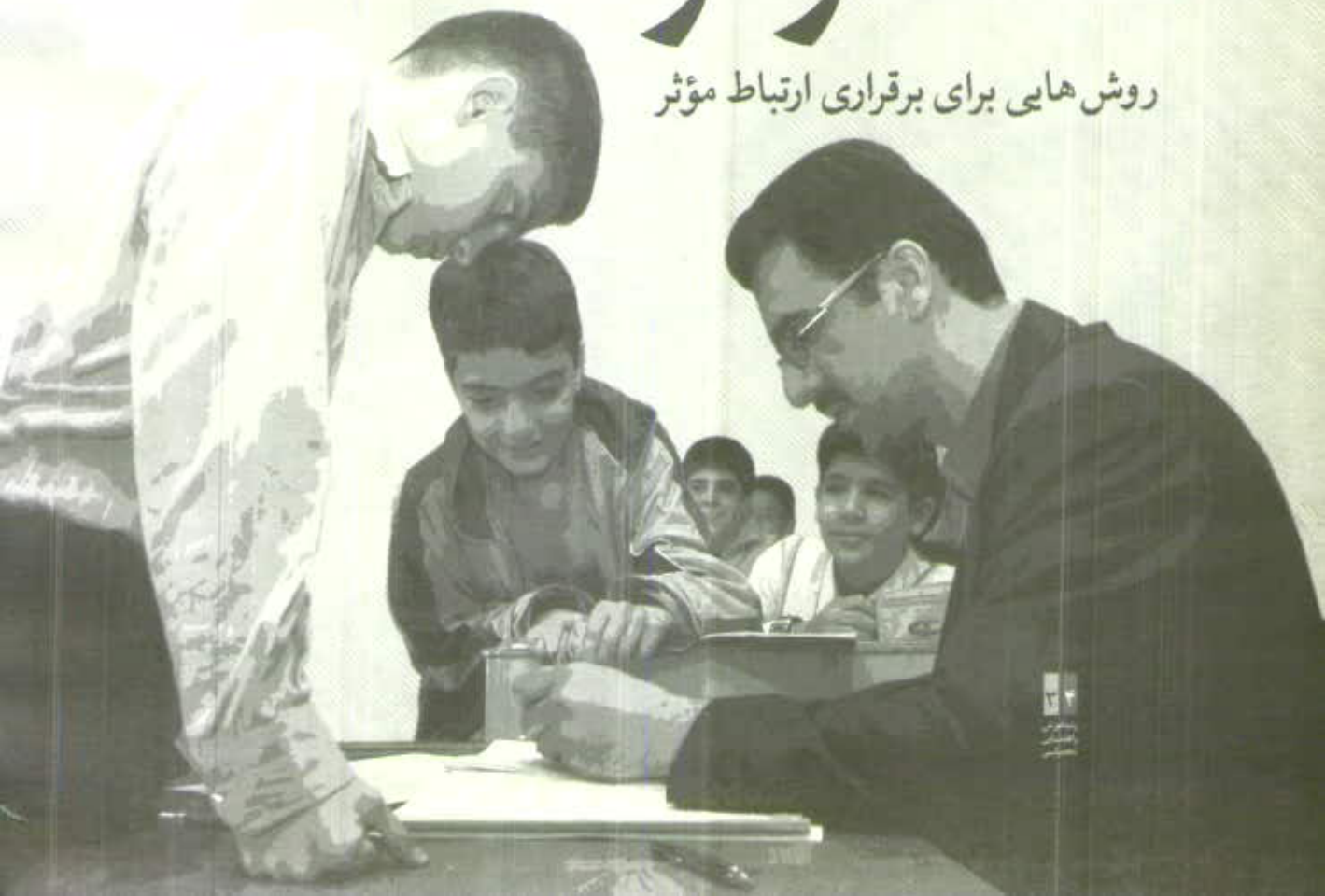
سلسله مقالات ارتباط مؤثر را طی این چند شماره مطالعه کرده‌اند، دریافته‌اند که چگونه به کمک روش‌های گوناگون می‌توان، با مخاطب خود ارتباط ذهنی برقرار کرد، ارتباطی که ما را مطمئن کند. طرف مقابل ما (دانش آموز)، پیام و منظور ما را درک کرده است و واکنش مثبتی نشان می‌دهد. این واکنش مثبت نتیجه‌ی ارتباط مؤثری است که اتفاق افتاده است.

ما معلمان نیازمند چنین ارتباطی هستیم تا مطمئن شویم. هدف‌های ما در ذهن و روح دانش‌آموزان تحقق یافته‌اند و نه تنها در مقابل آن‌ها جبهه‌گیری نمی‌کنند، بلکه پیام را درست فهمیده‌اند و پذیرا هستند.

منصور ملک‌عباسی

گفت‌وگو

روش‌هایی برای برقراری ارتباط مؤثر

یکسان‌سازی ایده‌ها و نظرات، بنگاه‌های صوتی و تصویری و مطبوعاتی به شدت فعال هستند. این گونه ارتباط چندان مورد بحث ما نیست و در کلاس چنین حالتی معمولاً اتفاق نمی‌افتد که دانش‌آموزان فقط شنونده باشند و متغیر. بنابراین به شکل دیگر ارتباط، یعنی ارتباط دوسویه می‌پردازیم.

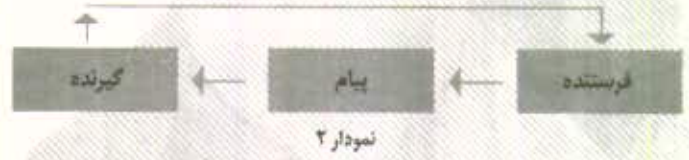
در ارتباط دوسویه، گیرنده‌ی پیام نیز می‌تواند پیام‌هایی برای فرستنده ارسال دارد (مطابق نمودار دو)، اظهار نظر کند و استدلال داشته باشد و این امکان به خوبی میسر است. به طور کلی ارتباط دوسویه خود نیز به سه شکل تحقق می‌یابد:

۱. مناظره؛
  ۲. مباحثه؛
  ۳. گفت‌وگو (دیالوگ).
۱. مناظره: در ارتباط دوسویه

تعیین شده در محتوای درس را بازگو می‌کنند و انتقال می‌دهند. البته ممکن است در کلاس، بحث‌هایی غیر درسی هم صورت پذیرد، ولی از آن‌جا که ما به دنبال اثرگذاری هستیم که هنگام ارتباط کلامی تحقق می‌یابد، شایسته است به شکل سوم، یعنی گفت‌وگو ارتباط برقرار سازیم.

۳. گفت‌وگو: در این روش، نظرات متفاوت است و فرض می‌شود که شاید حق با من نباشد. رویکردی را که معلم در کلاس انتخاب می‌کند، رویکرد گفت‌وگوست.

به‌ویژه در بحث‌های اخلاقی یک معلم با شاگردانش، و یا یک پدر با فرزند خود، آن‌ها به گونه‌ای به صحبت می‌نشینند که دانش‌آموز یا فرزند، احساس نکند، باید نظرات معلم را به

به شکل مناظره، معمولاً اختلاف نظر وجود دارد و این اختلافات از سوی دو طرف مطرح می‌شوند و عده‌ای نیز به داوری می‌نشینند. این شکل ارتباط در کلاس درس مطرح نیست و ممکن است به ندرت اتفاق بیفتد.

۲. مباحثه: در ارتباط دوسویه به شکل مباحثه، چند نفر و یا دو نفر با اختلاف نظری که دارند، با یکدیگر بحث می‌کنند و هر کدام حق را با خود می‌دانند و هدف، قبولاندن نظرات خود به دیگری است.

این شکل ارتباط هم به مصلحت نیست که روش دائمی معلم باشد و همواره خود را محق بداند و بخواهد نظرانش را بقبولاند. معمولاً، معلمان و دبیران گرامی، هدف‌های از قبل

شویم. زمانی که همه‌ی استدلال‌ها بیان شدند، حتی می‌توانیم در تصمیم‌گیری آن‌ها را آزاد بگذاریم. از آن‌ها بخواهیم که در مورد گفت‌وگوهای صورت گرفته و نظرات و استدلال‌هایی که مطرح شده‌اند، فکر کنند و هرگاه به نظرات معلم و یا به نظرات تصحیح شده‌ی خود رسیدند، اقدام کنند.

در این گونه تصمیم‌گیری، دانش‌آموزان مسئول پیامدهای رفتار خود خواهند بود؛ چرا که خود پس از بحث‌ها و تبادل نظرها به نتیجه رسیده‌اند.

این روش در تعلیم و تربیت اسلامی نیز سفارش شده است. در «قرآن کریم» می‌خوانیم که نظرات گوناگون را بشنوید و آرای گوناگون را به یکدیگر برخورد دهید و سپس به بهترین آن‌ها عمل کنید. «و بشر عباده الذین، یستمعون القول، قانتین احسنه».

از این رو برای ایجاد ارتباطی تأثیرگذار، شایسته است از ارتباط دوسویه از نوع گفت‌وگو استفاده کرد.

توماس هریس در کتاب «وضعیت آخر»، چهار وضعیت را در ارتباط فرد با دیگران به این شرح مطرح می‌کند:

- «من خوبم، تو خوب نیستی»: باور این وضعیت، موجب خود بزرگی بینی می‌شود و مانع ارتباط مؤثر است.
- «من خوب نیستم، تو خوب هستی»: باور این وضعیت موجب احساس مقابله، تلاقی، و دعوا می‌شود و مانع ارتباط است.
- «من خوب نیستم، تو خوب هستی»: باور این وضعیت موجب احساس حقارت و کوچکی می‌شود و مانع ارتباط است.
- «من خوب هستم، شما هم خوب هستید»: تنها باور این وضعیت است که می‌تواند موجب برقراری ارتباط مؤثر با دیگران شود.

منابع
 ۱. قرآن کریم.
 ۲. گروه مشاوران نوآوری‌های آموزشی. مشکل‌گشایی برای آینده. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. چاپ اول. ۱۳۷۹.
 ۳. مؤسسه‌ی اشاره‌ی زندگی. ارتباط مؤثر. مهارت‌های زندگی. شماره‌ی ۳۵. ۱۳۸۳.

خاتم معصومه عشقی، متولد سال ۱۳۲۵، ساکن شهر تهران است و تقریباً ۱۸ سال می‌شود که در پست‌های متفاوت در آموزش و پرورش فعالیت دارد. وی از معلمی نهضت و دفترداری کار خود را آغاز کرد و پس از معاونت، در پست مدیریت مشغول به کار شد. وی با علاقه‌ی خاصی که به شغل خود دارد، در دوران خدمت سعی می‌کند، با توجه به رویکردهای نوین آموزشی و پرورشی، تغییر و تحولی در مدارس که مدیریت آن‌ها را برعهده می‌گیرد، ایجاد کند. در دوران مدیریت در دوره‌ی راهنمایی در «مدرسه‌ی دخترانه‌ی راهنمایی شهید دستغیب»، طرح ایشان مورد توجه قرار گرفت. از جمله طرح‌های ایشان، از ایجاد ارتباط بین طبیعت و درس‌های دوره‌ی راهنمایی، و تعامل قرآن و درس‌های راهنمایی می‌توان یاد کرد. طرح طبیعت سبز در سال ۸۵-۱۳۸۴ در جشنواره‌ی فرایندهای مدیریتی، مقام اول استان تهران را از آن خود کرد. گفت‌وگویی با وی داشته‌ایم که توجه شما را به بخش‌هایی از آن جلب می‌کنیم.

باققرآن یاد بگیریم

هدف آموزش و پرورش فقط مهر زدن و کار اداری نیست **فاطمه واحدیان**

از طرف دیگر، کوشیدیم کتاب‌خانه‌ی مدرسه را بطوری تجهیز کنیم که هم برای بچه‌ها از نظر علمی پربار باشد و هم از نظر فضا و رنگ آمیزی شوق‌انگیز و ریاضی باشد. با کمک همکاران و کمی حوصله، قفسه‌های فیلی و فرسوته را ترمیم کردیم. فضای کتاب‌خانه را با رنگ آبی و میز و صندلی و پرده آراستیم. روش دیوینی را که در مدارس تهران در دوره‌ی راهنمایی مطلقاً اجرا نشده است، در کتاب‌خانه اجرا کردیم و هر سال سعی کردیم، هزار جلد کتاب به محزون اضافه کنیم. زمان خروج من از آن مدرسه، کتاب‌خانه هفت هزار جلد کتاب داشت. کتاب‌های آموزشی، کمک آموزشی و چیزهایی را که بچه‌ها نیاز داشتند، از نمایشگاه‌ها و کتاب‌فروشی‌های مرکزی تهیه می‌کردیم. بنمی از هزینه‌ها را از بودجه‌ی مدرسه و نیم دیگر را از کمک‌های اولیا تأمین کردیم. من تمام حواسب فکری بچه‌ها را در نظر می‌گرفتم. معتقدم، آموزش بدون پرورش امکان‌پذیر نیست و پرورش هم بدون آموزش

■ طرح‌های متعددی را در دوران مدیریت خود ارائه کرده‌اید. علتش چه بوده؟

۱ در مدرسه‌ی شهید دستغیب، بیشتر به کارهای آموزشی مطلق در قالب درس و نمودار می‌پرداختم؛ برای مثال، افزایش میانگین نمرات کلاس با تدوین برنامه‌های آموزشی - چندسانی به این روش فعالیت داشتیم تا این که طرح جدیدی به ذهنم رسید. این فعالیت، نه مرا ارضای کرد و نه از لحاظ آموزشی پاسخ‌گوی هدف‌های آموزشی و پرورشی بود. با این هدف که دانش‌آموزان را برای حضور در اجتماع به عنوان کسانی موفق آماده سازیم، طرح‌های گوناگونی به ذهنم رسید. حوصله محور اساسی نمازخانه، کتاب‌خانه و ورزش، فعالیت‌هایی را آغاز کردم. نمازخانه‌ی مدرسه را، با هدف‌های واقعی پرورشی قوت دادیم. با کمک همکاران، جلسات متعددی برای دانش‌آموزان و اولیا برگزار کردیم و یکی از مواردی که پوشش دادیم، پاسخ به سؤالات شرعی و اعتقادی دانش‌آموزان بود.

آموزش بدون پرورش امکان پذیر نیست و پرورش هم بدون آموزش

زمینه سازی لازم انجام شد. تا این که بالاخره موضوع را در شورای دبیران مطرح کردم که با استقبال خوبی روبه رو شد. این طرح در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ در شهر مقدس مشهد اجرا شد و بازتاب خوبی هم داشت.

■ چه طور شد که طرح تعامل با قرآن را آغاز کردید؟

□ در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ پس از «طبیعت سبز» که یکی از آثار خلقت بود، توجهم به قرآن که دریای بی کران خلقت است، جلب شد. این مسئله ذهنم را درگیر کرد. ابتدا می‌نرسیدم، چون کار بسیار سنگینی بود و کوچک‌ترین اشتباهی در مورد آن، خطای بزرگی به شمار می‌رفت. می‌دانستم که اگر خدا توفیق دهد، حتماً می‌توان این کار را انجام داد. اما واقعیت این بود که برقراری ارتباط بین درس‌ها با کلام الهی، کار دشواری بود. به هر حال، با توکل شروع کردم. هر کس قرآن را از یک منظر می‌بیند؛ یک حکیم یک طور و یک عارف طوری دیگر.

من قرآن را باز کردم و از خود قرآن کمک خواستم و بحمدالله، خدا مرا مورد لطف قرار داد؛ مثل همیشه. آیه‌ای با این معنی آمد: «و ما بر مردمان کتابی فرستادیم که در آن هر چیز را بر اساس علم و دانش تفصیل دادیم، برای هدایت آن گروه که ایمان می‌آورند.» من فکر کردم، آمدن این آیه بر حسب اتفاق بوده است و باور نمی‌کردم که خداوند کریم و عزیز، این قدر با صراحت مرا قابل پنداند و جوابم را بدهد. قرآن را بستم و دوباره آن را باز کردم. دوباره همان آیه با همان معنی آمد. اشک دیدگانم را پر کرد. اول، از این همه لطف خدا بر خود لرزیدم. اما بعد احساس کردم، کاری است که باید شروع کنم. باید تمام توانم را بگذارم، از خودش کمک بخواهم و همه‌ی وجودم توکل شود. کار را شروع کردم. احساس کردم، همین که به ذهن من خطور کرده هم، خواست او بوده است. این آیه برای آرامش من آمده و خود خدا راضی است که ما وارد شویم و قرآن را از دید دیگری ببینیم.

■ روند پیشرفت طرح چگونه بود؟

□ چون سال قبل ما طبیعت سبز را آغاز کرده بودیم، انگار آن طرح پله‌ای بود برای رسیدن به این جا. اوایل با دبیران به طور انفرادی صحبت می‌کردم. کمک‌های بسیاری هم از دبیران و استقبال آن‌ها گرفتم. این هم از لطافت دیگر خداوند بود که دبیران ادبیات و زبان انگلیسی ما، مفسر قرآن بودند. حضور دوست خوبی چون خانم سمرمدی که معاونت مدرسه را بر عهده داشتند و بسیاری از فعالیت‌ها بر دوش ایشان بود و همکاران دیگر که همه از جان برای این طرح مایه می‌گذاشتند نیز، از نعمات خدا بود. من بازوهای

برای ورزش هم لوازم بسیاری خریداری شد. لباس‌های تیم‌های ورزشی را تهیه کردیم و مسابقات تیمی را گسترش دادیم. تا چند سال اخیر، مدرسه هیچ وقت مقام ورزشی نداشت. ولی ما به جایی رسیدیم که هر سال، دو یا سه رتبه در رشته‌های گوناگون ورزشی به دست می‌آوردیم. بچه‌ها را تشویق می‌کردیم که به باشگاه‌های ورزشی بروند. سعی می‌کردیم فعالیت دانش‌آموزان و حضور آن‌ها در اجتماع را افزایش دهیم. خانواده‌ها به مرور زمان مدرسه را پذیرفتند و پس از مدتی، مدرسه عضوی از خانواده‌ی دانش‌آموزان شد. تا اندازه‌ای که اگر بچه‌ها از مدرسه نامه‌ای به خانه می‌بردند، خانواده مطمئن بود که حتماً ضرورتی وجود دارد. غیر از جلساتی که با اولیا برگزار می‌کردیم، با بعضی از اولیا جلسات فردی داشتیم. بعد از این برنامه‌ریزی‌های اولیه، کارهای پژوهشی را آغاز کردم.

■ منظورتان از کارهای پژوهشی، همان بحث تعامل با درس‌هاست؟

□ بله. در سال‌هایی که من آزمایشگاه و کتاب‌خانه را تجهیز می‌کردم، ابزار پژوهش را آماده می‌کردم. طی دو سال، مکان و ابزار آموزشی آماده و فعال شد و حضور دانش‌آموز و دبیر و همکاری‌شان با هم، پیرنگ شد. سالی که من از جشنواره‌ی فرایندهای مدیریتی آگاهی یافتم، طرح کتاب‌خانه را مطرح کردم، اما مقامی کسب نکردم. اما در من انگیزه ایجاد کرد تا برای سال بعد، فعالیت دیگری را آغاز کنم و تعامل درس‌ها با طبیعت سبز که به نظر خود من کار جالبی بود، مطرح شد.

■ این طرح به چه شکل اجرا می‌شد؟

□ ما ابتدا از درس قرآن و طبیعت آغاز کردیم؛ این که چه طور می‌شود، قرآن را با طبیعت ارتباط داد. بیشتر رستی‌ها مدنظر ما بودند. برقراری ارتباط بین درس‌های قرآن و پیش، و علوم تجربی راحت بود. برای درس‌هایی مثل ریاضی هم، از حجم‌ها و شکل‌هایی که در طبیعت وجود داشتند، استفاده کردیم. برای مثال، بایرش ته‌ی درختان، توجه دانش‌آموزان را به شکل‌های هندسی و زاویه‌های گوناگون ته‌ی درختان جلب می‌کردیم.

■ ارائه‌ی مواد اجرایی پروژه بر عهده‌ی خود شما بود، یا تنها آن‌را هدایت می‌کردید؟

□ معمولاً نوشتن مطالب با خودم بود و کار انتقال که کار اصلی بود، بر عهده‌ی معلمان قرار داشت. من برنامه‌ریزی برای سال تحصیلی را در تابستان انجام می‌دهم. کل تابستان، روی این موضوع کار کردم. در شروع سال تحصیلی، با توجه به این که خودم روی موضوع کار کرده بودم و اطلاعات داشتم، آن را با همکاران توانمند در میان گذاشتم و

قرآن سرشار از معانی و اسرار است که ما اگر خودمان را بدان وصل کنیم، موفق و خوش بخت خواهیم بود

مقتضات و قوی داشتم. وقتی رحمت خدا شامل حال آدم می‌شود، بی‌حد و حصر و از تمامی جوانب است؛ به طوری است که برای ما انسان‌ها قابل تصور و باور نیست. نگرانی همه‌ی ما، تنها در مورد عظمت کار و احتمال خطای خودمان بود که در مورد آن هم از خدا کمک می‌طلبیدیم. این متنی بود که خدا بر من و همکاران عزیزم گذاشت که در قالب کار و حقوقی که می‌گرفتم، بتوانیم کاری برای آخرت و حتی دنیای خود انجام دهیم.

■ همکاری و استقبال اولیا و دانش‌آموزان چگونه بود؟

اما نحوه‌ی اجرای طرح را برای اولیا و دانش‌آموزان توضیح دادیم. دانش‌آموزان هر شب پنج آیه از قرآن را با ترجمه می‌خواندند تا به این ترتیب، هم مذاومت حفظ شود و هم برایشان سخت نباشد. آیه‌ها صبح سرصف با ترجمه خوانده می‌شدند. معمولاً سعی می‌کردم، خودم بخوانم. اما اگر نمی‌شد، معاون مدرسه، حاضرم مدتی این کار را انجام می‌داد. انصافاً ایشان زحمت فوق‌العاده‌ای برای اجرای طرح کشیدند. جالب است که دقیقاً همین طرح به ذهن ایشان هم رسیده بود. همراهی و همپایی اعضای مدرسه، در پیش برد کار فوق‌العاده مؤثر بود. خیلی مهم است که اعضای مدرسه، خود را از یک پوست و استخوان بدانند و همدیگر را در یک مسیر ببینند. البته وقتی پای آیات قرآن به میان می‌آید، رحمت، مودت و دوستی با خود می‌آورد. این طرح، قلب‌های همکاران و اولیا و دانش‌آموزان را بسیار به هم نزدیک کرد؛ به طوری که هنوز آثارش دیده می‌شود.

■ انعکاس اجرای طرح در سطح منطقه و سازمان چگونه بود؟

آقای غلامی، معاون آموزش عمومی شهر تهران، استقبال خوبی کرد و همین خود انگیزه‌ای شد برای کار بیشتر ما. به نظر من، آموزش و پرورش بر خورد خوبی داشت و من از آقای علمداری، کارشناس مسئول دوره‌ی راهنمایی و آقای شریفی، مسئول II و گروه‌ها و مسئولان دیگر بسیار متشکرم. طرح ما را نه مدرسه‌ها معرفی کردند تا هر کس مایل است، در همایش شرکت کند. هم چنین آقای بزدانی، رئیس سازمان شهر تهران، آقای حمیدزاده، مشاور جوان آقای بزدانی و خانم ضرابی، مشاور امور بانوان، از ابتدای انتهای همایش حضور داشتند. حضور این افراد خود احساس بسیار خوبی به ما می‌داد و مشوق خوبی بود؛ هر چند که نتوانستیم به علت حجم بالای کار، پوشش مناسب جبری داشته باشیم. طرح «طبیعت سبز»، هم در روزنامه‌ی «همشهری» و هم از شبکه‌ی خبر انعکاس یافت. اما در

این مورد، چون همایش انرژی بسیاری می‌گرفت، زمانی برای انعکاس اخبار آن نماند.

■ به نظر شما، چگونه می‌توان مدرسه‌ها را پژوهش محور کرد؟

من فکر می‌کنم، این موضوع خاص یک دوره نیست و در همه‌ی دوره‌ها قابل اجراست. باید کارکنانمان را طوری تربیت کنیم که دنبال فکر نباشند، به تکرار مکررات. اگر مسئولان به افکار نو، خلاقیت و نوآوری بها دهند و طرح‌های نو را پی‌گیری کنند، انگیزه برای انجام این‌گونه فعالیت‌ها افزایش می‌یابد. در دو روز همایش ما، ۸۰۹ نفر از سازمان شهر تهران حضور داشتند. خودمان هم باورمان نمی‌شد که این سازمان تا این اندازه به همایش بها دهد. وقتی به طرح توجه می‌شود، این انگیزه به وجود می‌آید که هر روز چند و بیشتر از روز قبل ابتکار و خلاقیت به خرج دهیم. همیشه قدردانی یازده کارها را بالا می‌برد. مطمئناً فعالیت‌های خود من افزایش خواهد یافت. به نظر من، هدف آموزش و پرورش فقط مهر زدن و کار اداری نیست. من اصلاً معتقد نیستم که مدیر باید فقط مهر بزند و امضا کند. باید فضاسازی صورت گیرد و پژوهش محورری حاکم شود. این محیط را مدیر می‌تواند در فضای مدرسه ایجاد کند.

■ تعامل با قرآن چه قدر در زندگی خودتان اثر گذار بوده است؟

در زندگی هر کسی دشواری‌هایی پیش می‌آید. هیچ‌کس نمی‌تواند منکر این موضوع نباشد. اصلاً خداوند خودش می‌گوید: «ما با هر سختی، یک آسانی قرار داده‌ایم.» خداوند بنده‌های عزیزش را با امتحانات سخت آزمون می‌کند. احساس می‌کنم بعد از این پروژه، خداوند با نگاه دیگری نگاهم می‌کند. لطف خاصی را شامل حال من کرده است که امیدوارم لایق باشم و بتوانم آنرا حفظ کنم تا از نگاه پر مهر و لطفش محروم نشوم. یقین دارم که هیچ‌جای زندگی تنها نخواهم بود و تنها نخواهم ماند. در دوران زندگی و سختی‌هایی که در آینده در پیش خواهد داشت، نه واسطه‌ی کلامی که همراه هست، تنها نخواهم ماند. به نظر من، ایجاد ارتباط همان تعامل است؛ این که قرآن با بچه‌ها ارتباط پیدا می‌کند و بچه‌ها نیز با قرآن.

ما چیزی نداریم که به قرآن بندهیم، ولی قرآن سرشار از معانی و اسرار است که ما اگر خودمان را بدان وصل کنیم، موفق و خوش بخت خواهیم بود. هدف خدا از فرستادن قرآن این بوده است که ما آن ارتباط برقرار شود. ما در قرآن بسیار داریم که خدا هم عاشق است و هم معشوق. اگر قرآن را خوبه‌ای از آفرینش الهی در نظر بگیریم، وقتی با خود خدا می‌توان تعامل و عشق دوسویه داشت، در مورد سخن الهی هم این امر می‌تواند وجود داشته باشد.

زهرة پندی

مجلات رشد

من یک معلم . سال هاست که در کلاس های دوره ی راهنمایی درس می دهم . در این مدت ، همکاران بسیاری داشته ام که مرا در راه معلم شدن یاری کرده اند . گاهی وقت ها در کلاس معلم های دیگر شرکت می کنم (البته با اجازه ی قبلی) و از روش های خاص معلمی آن ها استفاده می کنم . گاهی اوقات هم از یکی از همکارانم دعوت می کنم تا در کلاس مهمان شود . گاهی مهمانان کلاس در مشاهده ی فرایند یاددهی- یادگیری نکاتی را می بینند که از چشم من دور مانده است و پیشنهاداتی برای بهبود فرایند می دهند که به ذهن من نرسیده است .

همیشه فکر می کنم ، همراهی همکارانم برای پردازش و اجرای یک ایده ی جدید و همکاری مؤثرتر در مدرسه نیز از برکات همین رفت و آمدهاست !

چند روز پیش در دفتر مدرسه درباره ی استفاده از مجلات رشد صحبت می کردیم که بچثمان به سایت مجلات رشد رسید . فکر کردم خوب است در این شماره و چند شماره ی بعدی ، این سایت و دیگر سایت های فارسی را معرفی کنم .

با وارد کردن آدرس www.roshdmag.ir ، می توانید به سایت مجلات رشد که به دفتر انتشارات کمک آموزشی «تعلق دارند» ، وارد شوید و به هر یک از بخش های زیر سر بزنید :

مجلات رشد سخن سردبیر گالری عکس سرگرمی همکاران دفتر

اشتراک مجلات رشد ارسال مطلب و پیشنهادات کتاب رشد

آثار رسیده مجموعه مقالات ارتباط با ما
با کلیک روی مجلات رشد ، دو انتخاب خواهید داشت :

مجلات عمومی و مجلات تخصصی

با انتخاب گزینه ی مجلات عمومی ، فهرستی از ۱۱ عنوان مجله را که دفتر انتشارات کمک آموزشی هر ماه برای استفاده ی دانش آموزان در دوره های متفاوت و نیز معلمان و مدیران مدارس منتشر می کند ، مشاهده می کنید .

هم چنین با انتخاب مجلات تخصصی ، فهرستی از ۱۹ عنوان فصل نامه ی تخصصی رشد را خواهید دید .

با کلیک روی هر مجله ، همه ی مطالب آن مجله به صورت جداگانه در قالب فایل های pdf در اختیارتان قرار می گیرد .

امکان جست و جو در این سایت هم مهیاست و شما می توانید با وارد کردن عبارت مورد نظرتان در قسمت

جست و جو ، به صورت موضوعی فقط در مجلات رشد از این سایت استفاده کنید .

www.roshdmag.ir

خیز تا خاطر بنان ترک سمرقندی پریم

کز نسبیان لای جوی مولیان آید صفا
حافظ

پادشاه مهربان

جعفر ریانی

اگر جریان شعر فارسی را به رودی بزرگ و دراز آهنگ تشبیه سازیم که در پیچ و خم دره‌های هزار ساله‌ی سفر فارسی، هیچ‌گاه از تپش و هیاهو باز نایستاده است، بی‌گمان باید سرچشمه‌ی آن را رودکی بدانیم. آن شاعر «تیره چشم روشن‌بین» که اگر اشعار بازمانده‌اش در مقایسه با شاعران بزرگی چون: «فردوسی، ناصر خسرو و سنایی رودی نیست، باری! رودکی هست؛ و کیست که در زلال و پاکی سرچشمه‌های ناب به دیده‌ی انکار بتگرده؟ ابو عبدالله جعفرین محمدرودکی سمرقندی را پدر شعر فارسی دانسته‌اند.

این شاید از آن روست که نه تنها از وی بیشترین تعداد ابیات نسبت به شاعران پیش از او به جای مانده است، بلکه باز هم نسبت به گذشتگان خود، شعرهای بیشتری در انواع قصیده، غزل، قطعه، رباعی و حتی منظومه‌های بلند هم چون: «کلیله و دمنه‌ی منظوم» که اثری از آن نمانده، سروده است. حال اگر معانی و مضمون‌های بکری را هم در نظر بگیریم که این شاعر ضمن اشعارش بدان‌ها پرداخته و به جسم شعرهایش جان دیگری بخشیده است، انصاف خواهیم داد که او را به حق «پدر شعر فارسی» دانسته‌اند.

رودکی کیست؟

آگاهی ما نسبت به زندگی ابو عبدالله جعفرین محمد رودکی سمرقندی بسیار اندک است. همین قدر می‌دانیم که در «رودک»، از روستاهای حوالی سمرقند زاده شده، در عصر سامانیان زیسته، در هشت سالگی قرآن را حفظ کرده، حداقل بخشی از عمرش را در ناینبانی به سر برده، آوازی خوش داشته (و چه بسا قاری قرآن بوده!) بریط می‌نواخته، در درگاه سامانیان محبوب بوده و وزیری دانشمند چون ابو عبدالله بلعمی او را بسیار ستوده است.

آری، رودکی بخت بلندی داشته که در عصر طلایی ایران و جهان اسلام، یعنی در عهد سامانیان، می‌زیسته است. چه ما می‌دانیم که امیران سامانی - که خود را شاه‌نمی‌خواندند - مردمی فرهنگ‌دوست، دادگر و مروج شعر و ادب و فرهنگ فارسی بودند؛ در واقع طلایه‌داران عصر غزنوی و سلجوقی که دوره‌ی شکوفایی تمدن اسلامی است، همین‌ها هستند. رودکی شاعری است که می‌توان گفت، سبک خراسانی با او آغاز می‌شود و این سبکی است که در پی خود، سبک‌های دیگری را هم پدید آورد.

اما ویژگی سبک خراسانی چیست؟ کوتاه سخن، با این ویژگی می توان سبک خراسانی را توصیف کرد: سادگی در عین متانت و استحکام، طبیعت گرا، شاد و پرشکوه و بالاخره امیدوار و خوش بین به زندگی. و این ها ویژگی های هستند که در شعر رودکی به خوبی نمودارند.

اگر چه آن اندوه یا حزنی که در هر شعر حکمت آمیز وجود دارد، در اشعار او نیز دیده می شود. شاید از همین روست که شعر وی در شاعران پس از او تأثیر گذاشته است و اغلب سرایندگان او را حرمت نهاده اند؛ از جمله ناصر خسرو که می گوید:

اشعار زهد و پند بسی گفته است

آن تیره چشم، شاعر روش بین

و یا عنصری که خود از فحول شاعران عصر غزنوی

است، گفته:

غزل رودکی وار نیکو بود

غزل های من رودکی وار نیست

که البته باید دانست، منظور عنصری از غزل، شعرهای عاشقانه گفتن است و نه آن چه بعدها به عنوان غزل در شعر کسانی چون حافظ و سعدی پدید آمد.

و بالاخره باید از حافظ یاد کرد که به سبک رندانه‌ی خود، بدون این که نامی از رودکی ببرد، این «ترک سمرقندی» را در دیوان خود بازآفرینی کرده است.

باری، اینک این ها همه را، حتی شرح آن واقعه‌ی اقامت دیربای نصرین احمد سامانی در تفرجگاه خویش را - که موجب شد، رودکی شعر «بوی جوی مولیان» را بسراید و آن را با آهنگی، شاید همان بربط، بخواند و بنوازد و شاه را «پای برهنه» راهی بخارا کند - به کناری می نهیم و نگاهی می اندازیم به پاره‌ای از ابیات این شاعر از نظر «معنا و حکمت» و به قول ناصر خسرو، «پند و زهد»ی که در آن ها هست؛ با بیان این نکته که چه بسا، اگر شاعران حکیم یا حکیمان شاعری مانند فردوسی، ناصر خسرو و سنایی، با این حجم از اشعار حکیمانه در پی رودکی نمی آمدند، اطلاق لقب «حکیم»، به حق سزاوار او بود.

در پایان آرزو می کنیم همکاران ما در مدارس، به ویژه دبیران محترم فارسی و پرورشی، در این سال بتوانند با ذوق و سلیقه‌ی ادبی و هنری خود، چشم دانش آموزان خود را به دنیای زیبا و قصر باشکوه شعر رودکی باز کنند.

پیروی از رسولان الهی

مرا ز منصب تحقیق انبیاست نصب
چه آب جویم زین جوی خشک یونانی
برای پیروش جسم، جان چه رنجه کنم
که حیف باشد روح القدس به سگبانی
بسی نشستیم من با اکابرو اعیان
بیاز مودشان آشکار و پنهانی
نخواستیم ز عطاها مگر که دستوری
نیافتیم ز عطاها مگر پشیمانی

یاد گذشتگان (در رسای شهید بلخی شاعر هم روزگارش)

کاروان «شهید» رفت از پیش

وان ما رفته گیر و می اندیش

از شمار دو چشم یک تن کم

وز شمار خرد هزاران بیش

عبرت از روزگار

زمانه بندی آزاد وار داد مرا

زمانه را چو نکوبنگری همه پند است

به روز نیک کسان گفت تا تو غم نخوری

بسا کسا که به روز تو آرزومند است

حضور قلب در نماز

روی به محراب نمودن چه سود؟

دل به بخارا و بتان طراز

ایزد ما و سوسه‌ی عاشقی

از تو پذیرد، نپذیرد نماز

کنار آمدن با روزگار

هموار کرد خواهی گیتی را؟

گیتی است، کی پذیرد همواری!

اندر بلای سخت پدید آید

فضل و بزرگواری و سالاری

کام از جهان گرفتن

شاد زی با سیاه چشمان شاد

که جهان نیست جز فسانه و باد

ز آمده شادمان بیاید بود

وز گذشته نکرده باید یاد

نیک بخت آن کسی که داد و بخورد

شور بخت آن که او نه خورد و نه داد

این مقاله به مناسبت یکروز و یک صد
و پنجاهمین سالروز تولد رودکی، شاعر
بزرگ ایران نوشته شده است. بنده
موفقیت سازمان علمی و فرهنگی ملل
متحد (یونسکو) محرز شده است، سال
۲۰۰۸ میلادی (۸۷ - ۸۶) به بزرگداشت
شخصیت او اختصاص یابد.

انگیزه و یادگیری

فاطمه محمودیان

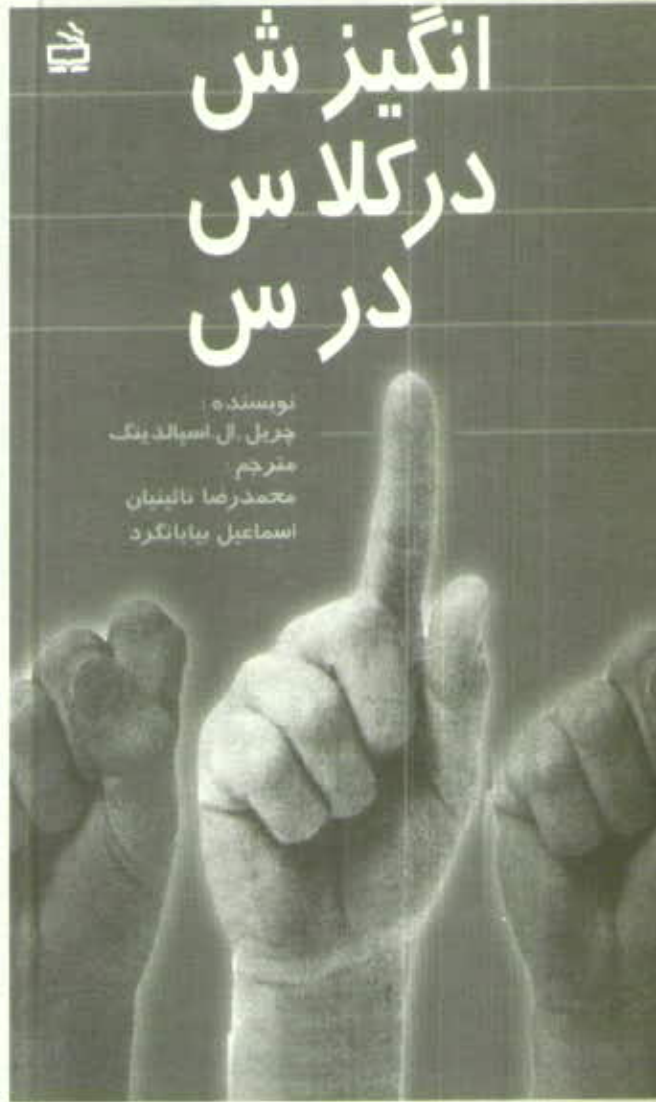
دانش آموزان بدون انگیزش لازم، از آموزش خوب بهره‌ای نمی‌برند. این موضوع را هم می‌توان در محیط‌های آموزشی و هم با توجه به تحقیقات مشاهده کرد. نظر مؤلف این کتاب، بر دو مفهوم استوار است: کفایت شخصی یا کارآمد بودن، و کنترل شخصی یا خودمختاری. این دو به چند دلیل برگزیده شده‌اند. اول آن‌که همواره با این دو اصل در حوزه‌ی انگیزش انسان مواجهیم. تقریباً حضور این دو مفهوم در همه‌ی نظریه‌های رایج مشهود است. دوم آن‌که در این مورد پرسشی مطرح است: کلاس درس را باید با کدامین روش اداره کرد؟ معلم محوری یا دانش‌آموز محوری و یا تلفیقی از این دو؟

در کلاس‌هایی که با روش معلم محوری اداره می‌شوند، بیشتر بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان (کفایت شخصی) توجه می‌شود و در روش دانش‌آموز محوری، توجه غالب بر استقلال دانش‌آموزان (خودمختاری) است. ولی این کتاب به تلفیقی متناسب از این دو نظر دارد.

سرانجام این که دو ادراک شخصی یاد شده در راستای انگیزش درونی سیر می‌کنند. قصد مؤلف یاری رساندن به معلمان است تا بیاموزند که چگونه می‌توانند برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، مورد پاداش‌ها و تنبیه‌های رایج تجدیدنظر کنند. اگر بتوانیم دانش‌آموزان را به پیروی از خواسته‌ها و انتظارهای اصولی معلمان و والدین خویش تشویق و ترغیب کنیم، به نتایج بلندمدت طرح خویش دست یافته‌ایم. تا هنگامی که صرفاً بر پاداش‌ها و تنبیه‌های رایج متکی باشیم، با چنین دشواری‌هایی در نظام آموزشی مواجه خواهیم بود. از این رو، در کتاب حاضر سعی شده است، تا توازی درونی و بیرونی ایجاد شود، و هر یک از این دو در جای مناسب خویش به کار گرفته شود.

بخش نخست کتاب بیشتر بر نظریه‌های شناختی معاصر در مورد انگیزش انسان استوار است. نظریه‌های معتبر در این زمینه عبارت‌اند از: انتظار معلم، شناختی اجتماعی، اسناد، یادگیری اجتماعی، خودمختاری، انگیزش پیشرفت، تکلیف‌درگیری، خوددرگیری، کنترل اولیه و ثانویه، یادگیری خودگردان.

هم‌چنین با توجه به نظریه تقویت، وجه تمایز آن را با نظریه‌های نوظهور نشان داده‌ایم. به علاوه، در بخش‌های دوم و سوم کتاب نیز مروری دوباره بر راهبردهای انگیزشی این نظریه‌ها و پژوهش‌ها صورت گرفته است. و در بخش چهارم، روند بحث از تمرکز بر انگیزش دانش‌آموزان تغییر می‌کند و به حفظ انگیزش معلمان بر تجربه کردن روش‌های ابداعی در محیط‌هایی که در مقابل نوآوری مقاوم هستند، تأکید دارد.

انگیزش در کلاس درس

نویسنده:
چریل ال اسپالدینگ
مترجم:
محمد رضا نابتیان
اسماعیل بیابانگرد

- عنوان: انگیزش در کلاس درس
- مؤلف: چریل ال اسپالدینگ
- مترجمان: محمد رضا نابتیان - اسماعیل بیابانگرد
- ناشر: انتشارات مدرسه برهان (۹-۳۲۴-۸۸۰۰۳۲۱-۰۲۱)
- تعداد صفحات: ۲۲۴ صفحه، وزیری
- چاپ پنجم: ۱۳۸۴
- قیمت: ۱۳۵۰ تومان

نامه‌های رسیده

تعداد و حجم نامه‌ها و نوشته‌های رسیده که در بررسی اولیه مورد تایید قرار گرفته‌اند، زیاد است. به همین دلیل، وقتی در این قسمت می‌نویسیم مقاله مورد تایید بوده است و ان شاء الله چاپ خواهد شد، ممکن است در سال آینده نوبت چاپ مقالات فرارسد. لذا بهتر است کمی صبور باشید.

□ آقای امرالله اسکندری، از استان چهارمحال بختیاری، مقاله‌ای تحت عنوان نگاهی به شعر «در ستایش خدا» از کتاب فارسی سوم راهنمایی از سال کرده‌اند که با توجه به نوع مطلب ارسال، مقاله را برای همکارانمان در رشد ادب فارسی فرستادیم.

□ آقای مصطفی عطاءاللهی، دبیر علوم اجتماعی مدرسه‌ی راهنمایی شهید نواب صفوی شهرستان خمین استان مرکزی، مقاله‌ای با عنوان «ارزش‌یابی توصیفی، ارزش‌یابی برتر» تهیه کرده‌اند. ایشان به بررسی موردی انواع ارزش‌یابی با تأکید بر ارزش‌یابی توصیفی پرداخته است. حجم مطالب بسیار زیاد است، اما سعی می‌کنیم در مجموعه‌ی تحت عنوان ارزش‌یابی، از مطلب ایشان استفاده کنیم.

□ خانم فاطمه فلسفی، مدرس مرکز تربیت معلم، با مراجعه‌ی حضوری به دفتر مجله، مطلبی با عنوان «یادگیری مشارکتی» را تحویل داده‌اند. ضمن تشکر از ایشان، سعی می‌کنیم خلاصه‌ای از مطلب را چاپ کنیم.

□ آقای حسین احمدی، دبیر علوم تجربی منطقه‌ی لالچین شهرستان بهار، دو مقاله با عنوان‌های «انتظارات و ایده‌های غیرواقعی در روابط دوستانه» و «گزیده‌ی آرای اندیشمندان در خصوص تعلیم و تربیت» تهیه کرده‌اند.

□ خانم رضوان رئیسی، دبیر مدرسه‌ی بعثت آموزش و پرورش ناحیه‌ی یک استان چهارمحال بختیاری، مطلبی با عنوان «میگرن» تهیه و ارسال کرده‌اند.

□ آقای جاسم سعیدلوی از تربیت معلم بلال حبشی، مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی برخی مشکلات دانش‌آموزان و تأثیر آن‌ها در اکت تحصیلی آنان» تهیه کرده‌اند که از طریق همکارانمان در مجله‌ی رشد ابتدایی به دست ما رسید.

□ مطلبی با عنوان «سازید و آزمایش کنید» توسط خانم میترا آقاچان نشانی، دبیر محترم علوم تجربی منطقه‌ی عباس‌آباد، تهیه و از طریق سازمان آموزش و پرورش استان مازندران به دفتر مجله ارسال شده است. مطلب ایشان را برای همکارانمان در مجله‌ی رشد توجوان فرستادیم.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

آشنایی با
مجله‌های رشد

مجله‌های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، با این عناوین تهیه و منتشر می‌شوند:

مجله‌های دانش‌آموزی (به صورت ماهنامه - ۸ شماره در هر سال تحصیلی - منتشر می‌شوند):

- رشد کودک (برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه‌ی اول دوره‌ی ابتدایی)
- رشد نوآموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره‌ی ابتدایی)
- رشد دانش‌آموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم دوره‌ی ابتدایی).
- رشد نوجوان (برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)
- رشد جوان (برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه).

مجله‌های عمومی (به صورت ماهنامه - ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد آموزش ابتدایی، رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، رشد تکنولوژی آموزشی، رشد مدرسه فردا، رشد مدیریت مدرسه
- رشد معلم (دو هفته‌نامه)

مجله‌های تخصصی (به صورت فصلنامه و ۲ شماره در سال منتشر می‌شوند):

- رشد برهان راهنمایی (مجله‌ی ریاضی، برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)، رشد برهان متوسطه (مجله‌ی ریاضی، برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه)، رشد آموزش معارف اسلامی، رشد آموزش جغرافیا، رشد آموزش تاریخ، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، رشد آموزش زبان، رشد آموزش زیست‌شناسی، رشد آموزش تربیت بدنی، رشد آموزش فیزیک، رشد آموزش شیمی، رشد آموزش ریاضی، رشد آموزش هنر، رشد آموزش قرآن، رشد آموزش علوم اجتماعی، رشد آموزش زمین‌شناسی، رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و رشد مشاوره‌مدرسه.

مجله‌های رشد عمومی و تخصصی برای آموزگاران، معلمان، مدیران و کادر اجرایی مدارس

دانشجویان مراکز تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می‌شوند.

● نشانی: تهران، خیابان ایرانشهرشمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی.

تلفن و نمابر: ۸۸۳۰۱۳۷۸

برگ اشتراک مجله های رشد

شرایط

- ۱- سواریز مبلغ ۲۰/۰۰۰ ریال به ازای هر عنوان مجله درخواستی، به صورت علی الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت شعبه سه راه آزمایش (سرخه حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست.
- ۲- ارسال اصل رسید بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک.

• نام مجله :

• نام و نام خانوادگی:

• تاریخ تولد:

• میزان تحصیلات:

• تلفن:

• نشانی کامل پستی:

استان: شهرستان:

خیابان:

پلاک: کدپستی:

• مبلغ واریز شده:

• شماره و تاریخ رسید بانکی:

• آیا مایل به دریافت مجله درخواستی به صورت پست

پیشتان هستید؟ بله خیر

امضا:

نشانی: تهران - صندوق پستی مشترکین ۱۶۵۹۵/۱۱۱

نشانی اینترنتی: www.roshdmag.ir

پست الکترونیک: Email: info@roshdmag.ir

شماره مشترکین: ۷۷۲۳۶۶۵۶ - ۷۷۲۳۹۷۱۳ - ۱۴

پیام گیر مجلات رشد: ۸۸۳۰۱۴۸۲ - ۸۸۸۳۹۲۳۲

یادآوری:

- هزینه برگشت مجله در صورت خوانا و کامل نبودن نشانی، بر عهده مشترک است.
- مسای شروع اشتراک مجله از زمان وصول برگ اشتراک است.
- برای هر عنوان مجله برگ اشتراک جداگانه تکمیل و ارسال کند تصویر برگ اشتراک نیز مورد قبول است.

اشاره

خیلی ها دوست دارند جدول حل کنند. بعضی ها روزنامه را می خردند برای حل جدول. دانش آموزان نیز به حل کردن جدول علاقه نشان می دهند. از این قالب می توان به منظور ایجاد فرصت هایی برای یادگیری استفاده کرد. در این جا تجربه ی یکی از معلمان درس علوم را در استفاده از جدول برای آموزش و مرور درس ها می خوانیم.

تدریس به روش

یکی از راه های تفهیم بهتر درس های گوناگون، توجه و تمرکز بیشتر دانش آموز روی مطالب درسی و به کارگیری شناخت ها و مفاهیم، در موقعیت های جدید است. یعنی فرای بردن معنی به سطوح پایین حیطه ی شناختی، بلکه بالا بردن سطوح یادگیری به مراحل بالاتر.

براین اساس، برای بالا بردن سطح کیفی آموزش پیشنهاد می شود از دانش آموزان بخواهید، سایر موارد درسی از آنجا که جدولی را با سلیقه ی خود طراحی کنند، طوری که اکثر سؤالات داده شده برای حل جدول، براساس درس تدریس شده باشد. طرح جدول می تواند به شکل کلمه، حروف الفبایی و انگلیسی، عدد، مستطیل، مربع و... آماده شود.

جذابیت جدول

همه می عیبی بین بچه های فامیل حکم فرما بود. کجکاو شدم. این همه شوق و اشتیاق برای چیست؟ صفحات مختصی از روزنامه های «همشهری»، «اطلاعات»، «کیهان» و... هم چنین مجلات «رشد»، «اوشد» و «کنش» بین آنها دست به دست می شد. هر کسی به دنبال جدول مورد علاقه ی خود می گشت. از این همه شوق و علاقه به هیجان آمدم. به فکر فرو رفتم. اگر چنین شادی و نشاطی به دانش آموزان کلاس منتقل می شد، چه قدر خوشایند و مطلوب بود!

مطرح کردن موضوع در کلاس

وارد کلاس شدم. بعد از احترام گذاشتن بچه ها و احوال پرسشی از آنها، موضوع را با طرح این سؤال ها شروع کردم: سؤال اول: چند نفر از شما از حل جدول چه شناس می آید؟

طراحی و حل جدول

فاطمه کردیان بروجنی

(بچه‌ها با تعجب از سؤال بدون مقدمه‌ی من، تقریباً همه دست خود را بالا بردند.)

سؤال دوم: نظرتان را در مورد جدول و حل آن بیان کنید. زهرا: حل جدول باعث نشاط و خوش حالی من می‌شود. زینب: در خانواده‌ی ما هرکس زودتر روزنامه را به دست آورد، جدول آن را حل می‌کند. ملیکا: سطح اطلاعات عمومی ما با حل جدول افزایش می‌یابد.

ترگس: ما را به فکر کردن وادار می‌کند. سؤال سوم: اگر جدول را خودتان طرح کنید، چه فایده‌هایی می‌تواند داشته باشد؟

حدیثه: باعث بالا بردن قدرت تفکر و تعقل ما می‌شود. سارا: قدرت خلاقیت، نوآوری و ابتکار ما را تقویت می‌کند. فاطمه: توانایی تجزیه و تحلیل و حل مسئله را در ما ایجاد می‌کند.

هاجر: اگر خودمان جدول طرح کنیم، در آخر کار احساس رضایت و شادی بیشتری داریم.

سؤال چهارم: اگر جدول براساس محتوای درس‌های ارائه شده باشد، چه فایده‌هایی دارد؟

مریم: که تا آن لحظه ساکت بود، خیلی خوش حال گفت: «اگر این کار را بکنیم، درس را بهتر یاد می‌گیریم.»

خدیجه: با این روش به جای این که تنها مطالب درسی را حفظ کنیم، آن مطالب را به کار می‌بریم و می‌توانیم تجزیه و تحلیل کنیم.

نسیم: شما می‌توانید امتیازی به منظور طراحی و حل جدول برای ما در نظر بگیرید. و در ارزش‌یابی مستمر ما آن را منظور کنید.

سؤال پنجم: به نظر شما، اگر جدول را گروه‌ی طراحی و حل کنید، چه قدر متمر ثمر خواهد بود؟

طاہره: این روش باعث می‌شود، ما با اقراد کلاس‌مان رابطه‌ی دوستانه و بیشتری پیدا کنیم.

آسیه: کیفیت جدول‌های طراحی شده بالا می‌رود.

سمیه: حسن مشارکت بین افراد گروه بیشتر تقویت می‌شود.

صدیقه: اگر شما برای بهترین جدول امتیازی خاص در نظر بگیرید، رقابت سالم میان افراد افزایش می‌یابد.

کبری: شما می‌توانید امتیاز کار عملی درس علوم را به جدولی که طراحی و حل می‌شود، اختصاص دهید.

و من گفتم: «پس اگر موافق هستید، از همین جلسه شروع می‌کنیم. از شما می‌خواهم براساس مطالب درس‌های گذشته،

هر گروه جدولی را طراحی و حل کند. به بهترین و پربارترین جدول، جایزه‌ای ویژه تقدیم می‌کنم. در عین حال، همه‌ی

جدول نمره‌ی ارزش‌یابی مستمر دریافت می‌کنند.»

همه‌ی بچه‌ها با خوش حالی و نشاط به شکل گروه‌ی مشغول طراحی جدول شدند. در آخر ساعت کلاس، جدول‌ها

را جمع‌آوری کردم. در بعضی از آن‌ها اشکالات جزئی مشاهده شد که به افراد گروه موارد اشکال را تذکر دادم و آن‌ها تصحیح

کردند. ولی بعضی از جدول‌ها بسیار کامل و بدون نقص بودند. صدای زنگ پایان کلاس شنیده شد و من راضی از نتیجه‌ی

کارم، از کلاس خارج شدم. در جلسات بعدی نیز بچه‌ها از من خواستند، بعد از این که درسی را تدریس می‌کنم، هر گروه

برای تفهیم و یادگیری بهتر و در عین حال یک سرگرمی علمی جالب، با هم جدول درست کنند.

البته اجرای این روش تا حدی به وقت نیاز دارد. به هر صورت، دبیران محترم می‌توانند، چند جلسه یک بار برای

ایجاد تنوع در کلاس، بالا بردن قدرت تفکر و تعقل، ایجاد احساس شادی و نشاط، بالا بردن قدرت نوآوری و خلاقیت،

تقویت حس مشارکت و رقابت سالم و ایجاد رابطه‌ی دوستانه و صمیمانه، و تقویت اعتماد به نفس دانش‌آموزان، روش

طراحی و حل جدول را در تمامی دروس و در تمامی دوره‌ها، در کنار روش‌های متفاوت تدریس، مثل سخن‌رانی، پرسش و

پاسخ، نمایش، گردش علمی و... اجرا کنند تا به یادگیری در مراحل بالای حیطه‌ی شناختی به راحتی دست یابند.

علاوه بر این می‌توانیم از جداول طراحی شده توسط فراگیران، مجموعه‌ای گردآوری و در کتاب‌خانه نگه‌داری کنیم تا در اوقات فراغت در اختیار دانش‌آموزان قرار دهیم، یا پس از جمع‌آوری و رفع

اشکالات آن‌ها، به شکل مجموعه‌ای به چاپ برسانیم و از آن‌ها به عنوان وسیله‌ی کمک‌آموزشی استفاده کنیم.

تجلی آموزه‌های قرآنی در فرایند آموزش

اشاره

چه زیباست تفکر در آیات پاک الهی و چه زیبا تر، دعوت از نونهالانی کنجکاو، آماده، فعال و روشن ضمیر که در این زمینه تدبیر می کنند! قسمتی از کتاب علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی، ساختار زمین، پیدایش موجودات زنده، دوران‌های متفاوت زمین شناسی، جو زمین، پیدایش منظومه‌ی شمسی، خورشید، ستاره‌ها و سیاره‌ها، نیروی جاذبه و نیروی مغناطیس را بررسی می کند. این مباحث بهانه‌ی خوبی هستند که معلمین عزیز درس شیرین علوم را با لذت خواندن قرآن، استفاده از کتب تفسیر و دعوت از دانش آموزان برای تفکر در این زمینه‌ها همراه کنند و رسالت عظیم انبیایی خود را نیز به نحو احسن به انجام رسانند.

در این مقاله پیشنهاد شده است، آیاتی از سوره‌های قرآن کریم برای سر فصل‌های گوناگون درسی که در کتاب‌های علوم راهنمایی آمده‌اند، و مضمون آن‌ها با توجه به ترجمه و تفسیر نمونه، با هدف اصلی درس در کتاب هماهنگی دارد و کامل کننده‌ی آن است. در نظر گرفته شود. در هر مورد که آیه‌ای عنوان شده است، نام سوره، شماره‌ی آیه، ترجمه و گاه قسمتی از تفسیر آن نیز به نقل از تفسیر نمونه، آورده شده است. در زمینه‌ی هر آیه، درس مربوط به آن، با ذکر شماره‌ی فصل و صفحه‌ی کتاب مشخص شده است. با مطابقت آسان تر صورت بگیرد. به امید این که روزی همین معارف و مفاهیم، به دست بزرگان مورد کاوش قرار بگیرد و گسترش و توسعه یابد.

دانشمند انگلیسی، بروسورت اسمیت (۱۸۸۹-۱۸۹۵) می گوید: «معجزه‌ی خاندانی پیامبر که مدعی آن بود، قرآن است و پیامبر با قرآن فرستاده شده است. این کتاب مشتمل بر دستور شرایع و عادات، اخبار امم، بی عیارات از الفاظ مستحانه، و روشن کننده‌ی حقایق است. این بزرگ‌ترین معجزه برای پیامبر، حضرت محمد (ص) بود و الحق می توان گفت که معجزه است.»^۱

اکنون به چند مورد از مطالب کتاب درسی علوم تجربی و آیاتی در زمینه‌ی موضوعی آن‌ها می پردازیم.

۱. در کتاب علوم سوم راهنمایی، فصل پنجم، با عنوان فراتر از زمین در صفحه‌ی ۴۵، در مورد منظومه‌ی شمسی و خلق آن آمده است: «... این توده‌ی عظیم در حدود پنج میلیارد سال پیش تحت تأثیر نیروی گرانشی شروع به متراکم شدن و چرخیدن کرد و پس از مدتی، به شکل دو شگفتاب که از لبه روی هم قرار گرفته باشند، درآمد...»^۲

در این زمینه آیه‌ی ۱۱ سوره‌ی فصلت می فرماید: «ثم استوی الی السماء و هی دخان...» سپس به آفرینش آسمان پرداخت، در حالی که به صورت دود بود. در همین مورد می توان به آیه‌ی ۳۰ سوره‌ی مبارکه‌ی النبا اشاره کرد که

«لو انزلنا هذا القرآن علی جبل لرائته خاشعا متصدعا من خشیه الله...» [حشر / ۲۱]: اگر این قرآن را بر کوهی نازل می کردیم، می دیدی که در برابر آن خاشع می شد و از خوف خدا می شکافت...

آیات زیادی در قرآن وجود دارند که انسان‌ها را به تفکر و بررسی نظام هستی و تمام جوانب زندگی دعوت کرده‌اند. این آیات شامل علوم طبیعی و تطبیقی هستند و گرچه نمی توان قرآن را دایره‌یالمعارف و یا کتابی در رشته‌های علوم خاص دانست، اما طوری این مطالب اعجازی عنوان شده‌اند که هر گاه یک فیزیک‌دان، شیمی دان، بیولوژیست و یا سایر متخصصان علوم نیاز داشته باشند و در خصوص رشته‌های خودشان به آن مراجعه کنند و آن را بخوانند، هیچ گاه میان مباحث علمی مورد نظرشان، با مفاهیم و اهداف علمی که در آیات قرآن به آن‌ها اشاره شده است، تناقضی نخواهند یافت. اگرچه این مطالب بیش از ۱۴۰۰ سال پیش معجزه‌وار بر پیامبر اکرم (ص) نازل شده‌اند، با علوم جدید سازگاری دارند؛ چرا که قرآن کتابی آسمانی و الهی است و جداوند خود فرموده است:

«... ما فرطنا فی الكتاب من شیء...» [انعام / ۳۸]: ... ما هیچ چیز را در این کتاب فرو گذار نکردیم.

می فرماید: «اولم يرالذين كفروا ان السموات والارض كانتا رتقا ففتقناهما وجعلنا من الماء كل شي حي افلا يؤمنون»: آیا کافران ندیدند که آسمان‌ها و زمین به هم پیوسته بودند و ما آن‌ها را از یکدیگر باز کردیم و هر چیز زنده‌ای را از آب قرار دادیم؟ آیا ایمان نمی آورند؟

در تفسیر این آیه آمده است که منظور از به هم پیوستگی آسمان و زمین، آغاز خلقت آن است. طبق نظر دانشمندان نیز، مجموعه‌ای این جهان، به صورت توده‌ی واحد عظیمی از بخار سوزان بود که بر اثر انفجارات درونی و حرکت، تدریجاً تجزیه شد و کواکب و ستاره‌ها از جمله منظومه‌ی شمسی و کره‌ی زمین به وجود آمدند و باز هم جهان در حال گسترش است [تفسیر نمونه، سوره‌ی انبیا].

در تفسیر دیگری که در همین قسمت از تفسیر نمونه ذکر شده، آمده است، منظور از پیوستگی، یکنواخت بودن مواد جهان است؛ به طوری که همه در هم فرو رفته بودند و به صورت ماده‌ی واحدی خودنمایی می کردند. اما با گذشت زمان، از هم جدا شدند و ترکیبات جدیدی پیدا کردند و انواع گوناگون گیاهان و حیوانات و موجودات دیگر در آسمان‌ها و زمین ظاهر شدند؛ موجوداتی که هر یک نظام مخصوص به خود دارند و هر کدام نشانه‌ای از عظمت پروردگار و علم بی پایانش هستند.

از تفسیر دوم می توان برای توجیه تکامل موجودات روی زمین و دوران‌های گوناگون زمین شناسی و تغییرات آن‌ها از پرکامبرین تا سنوزوئیک استفاده کرد. مطابق گفته‌های کتاب نیز، حیات از ساده به پیچیده تغییر کرده است و ابتدا عناصر و مواد مرکب موجود در زمین و سپس آغازیان و بی مهره‌های ساده از موجودات زنده فراوان شده‌اند.

۲- باز هم در بخش فراتر از زمین از کتاب علوم سوم راهنمایی صفحه‌ی ۴۷، در قسمت شهاب سنگ‌ها آمده است: قفقعات سنگی هنگام ورود به اتمسفر، بر اثر اصطکاک با هوا، داغ و تبخیر می شوند... (شهاب‌ها) و در صورتی که از اتمسفر بگذرند و روی زمین بیفتند، شهاب سنگ نام دارند.

در این مورد می توان به آیه‌ی ۳۲ از سوره‌ی مبارکه‌ی انبیا اشاره کرد که می فرماید: ... وجعلنا السماء سقفا محفوظا ... و ما آسمان را سقفی قرار دادیم که (زمین را) حفاظت کند. در قسمتی از تفسیر این آیه آمده است: در قرآن «سما»

به معانی متفاوت و گاه به معنی جو زمین، به کار رفته است؛ یعنی قشر عظیمی از هوا که دورادور کره‌ی زمین را فرا گرفته است [تفسیر نمونه، سوره‌ی انبیا، آیه‌ی ۳۲].

این سقف محفوظ (جو زمین)، از آمدن شهاب‌ها به سطح زمین جلوگیری می کند. علاوه بر این، درجه‌ی حرارت سطح زمین را در حد شایسته‌ای نگه می دارد؛ طوری که اگر چنین نبود، همه‌ی قاره‌ها به صورت کوبیر خشک و غیر قابل زیستی در می آمدند. به این ترتیب باید گفت، اقیانوس‌ها و جو زمین هم چون چرخ لنگری برای زمین هستند.

در مورد حرکت قمرها و سیاره‌ها نیز داریم: «وهو الذي خلق الليل والنهار والشمس والقمر كل في فلك يسبحون» [انبیا / ۳۳]: او کسی است که شب و روز و خورشید و ماه را آفرید که هر یک در مداری در حرکت‌اند.

۳. در فصل پنجم کتاب علوم سوم راهنمایی، زیر عنوان «فراتر از زمین» در صفحه‌ی ۴۵، در مورد نیروی جاذبه‌ی زمین و سایر سیارات و به طور کلی حرکت آن‌ها در مدارهای مربوط به خودشان، مطالبی آمده است که می توان به منظور کامل شدن بحث به این آیات استناد کرد:

● «... ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا...» [فاطر / ۴۱]: خداوند، آسمان‌ها و زمین را نگه می دارد تا از نظام خود منحرف نشوند.

● «... ويمسك السما ان تقع على الارض الابانه...» [حج / ۶۵]: ... و آسمان (کرات و سنگ‌های آسمانی) را نگه می دارد تا جز به فرمان او بر زمین فرو نیفتند...

● «اللّٰه الذي رفع السموات بغير عمد ترونها...» [رعد / ۲]: خدا همان کسی است که آسمان را بدون ستون‌هایی که برای شما دیدنی باشد، برافراشت...

۴. در مورد مبحث «جریان الکتریکی»، در صفحه‌ی ۹۴ کتاب علوم سال سوم راهنمایی، موضوع رعد و برق و صاعقه عنوان شده است و حتی به صورت «فکر کنید» و سؤال نیز آمده است. در این زمینه می توان به این آیه‌ی مبارکه اشاره کرد: «هذا الذي يريكم البرق خوفاً وطمعاً و ينشي السحاب الثقال و يسبح الرعد بحمده و الملائكة من خيفته و يرسل الصواعق فيصيب بها من يشاء» [رعد / ۱۲ و ۱۳]: او کسی است که برق را به شما نشان می دهد که هم مایه‌ی ترس است و هم مایه‌ی امید. و ابرهای سنگین بار ایجاد می کند و رعد به

۱. قرآن کریم.
۲. مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از نویسندگان. تفسیر نمونه. جلدهای گوناگون با توجه به آیات.
۳. راشدی، لطیف. نگارشی به علوم طبیعی در قرآن. نشر سبحان. ۱۳۷۷.
۴. کتاب علوم تجربی اول راهنمایی.
۵. کتاب علوم تجربی دوم راهنمایی.
۶. کتاب علوم تجربی سوم راهنمایی.

حمد او و فرشتگان از ترس او تسبیح می کنند و صاعقه ها را می فرستند و هر کس را بخواهد گرفتار آن می سازد.

۵. در کتاب علوم دوم راهنمایی - فصل پنجم، در بخش ساختار زمین، در بحث نرم کره و سنگ کره در صفحه ی ۷۶ به این نکته اشاره شده است که سنگ کره می تواند روی نرم کره به آرامی جابه جا شود. امروزه علوم و وقوع زلزله و بسیاری دیگر از پدیده های زمین شناسی رایج حرکات سنگ کره مربوط می دانند.

در این زمینه می توان به قدرت خداوند و معجزه ی قرآن در کم کردن این حرکات برای آرامش زمین اشاره کرد که می فرماید: «خلق السموات بغير عمدترونها والقی فی الارض رواسی ان تمید بکم...» [لقمان / ۱۰]: او آسمان ها بدون ستونی که آن را ببینید، آفرید و در زمین کوه هایی افکند تا شما را نلرزاند.

۶. در همین مورد در فصل چهارم کتاب علوم سوم راهنمایی، زیر عنوان «زمین ساخت ورقه ای»، محل وقوع زمین لرزه ها (شکل صفحه ی ۲۴)، کناره ی ورقه های سازنده ی سنگ کره عنوان شده است که همین آیه بسیار مناسب دارد.

۷. در فصل ۱۲ کتاب علوم سوم راهنمایی، زیر عنوان «نوجوانی و بلوغ» در صفحه ی ۱۲۹، تغییرات جنسی و صفات ثانویه ی جنسی ذکر شده و حتی تصویرهایی از حیوانات نر و ماده نیز آمده است که می توان به این آیه ی شریفه استناد کرد: «و من کل شی خلقنا زوجین لعلکم تذكرون» [ذاریات / ۴۹]: و از هر چیز دو جفت آفریدیم. شاید متذکر شوید.

نیز در سوره ی مبارکه ی رحمان داریم: «فیهما من کل فاکه زوجان» [رحمان / ۵۲]: در آن (باغ) از هر میوه ای دو نوع وجود دارد (هر یک از دیگری بهتر).

که مفهوم زوج بودن مخلوقات خداوند به صراحت بیان شده است. و نیز در سوره ی رعد داریم: «و من کل الثمرات جعل فیها زوجین اثنين...» [رعد / ۳]: و در آن از تمام میوه ها دو جفت آفرید...

۸. در کتاب علوم دوم راهنمایی، در بحث نور رنگ، زیر عنوان بینایی در صفحه های ۲۳ تا ۲۶، در مورد اجسام منبسط و غیر منبسط می توان اشاره کرد که: «و جعل القمر قبهین نوراً و جعل الشمس سراجاً» [توح / ۴۷]: و ماه را در میان آسمان ها به روشنی، و خورشید را چراغ فروزایی قرار داده است.

در مورد شبانه روز، خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی نیز می توان ضمن تدریس، به نشانه های قدرت خداوند در قیامت و خواندن نماز آیات اشاره کرد و برای استناد، این آیه ها را به کار برد:

● «و سخر لکم الشمس و القمر دائبین...» [ابراهیم / ۳۳]: و خورشید و ماه را که با برنامه ای منظم در کارند، به تسخیر شما در آورد.

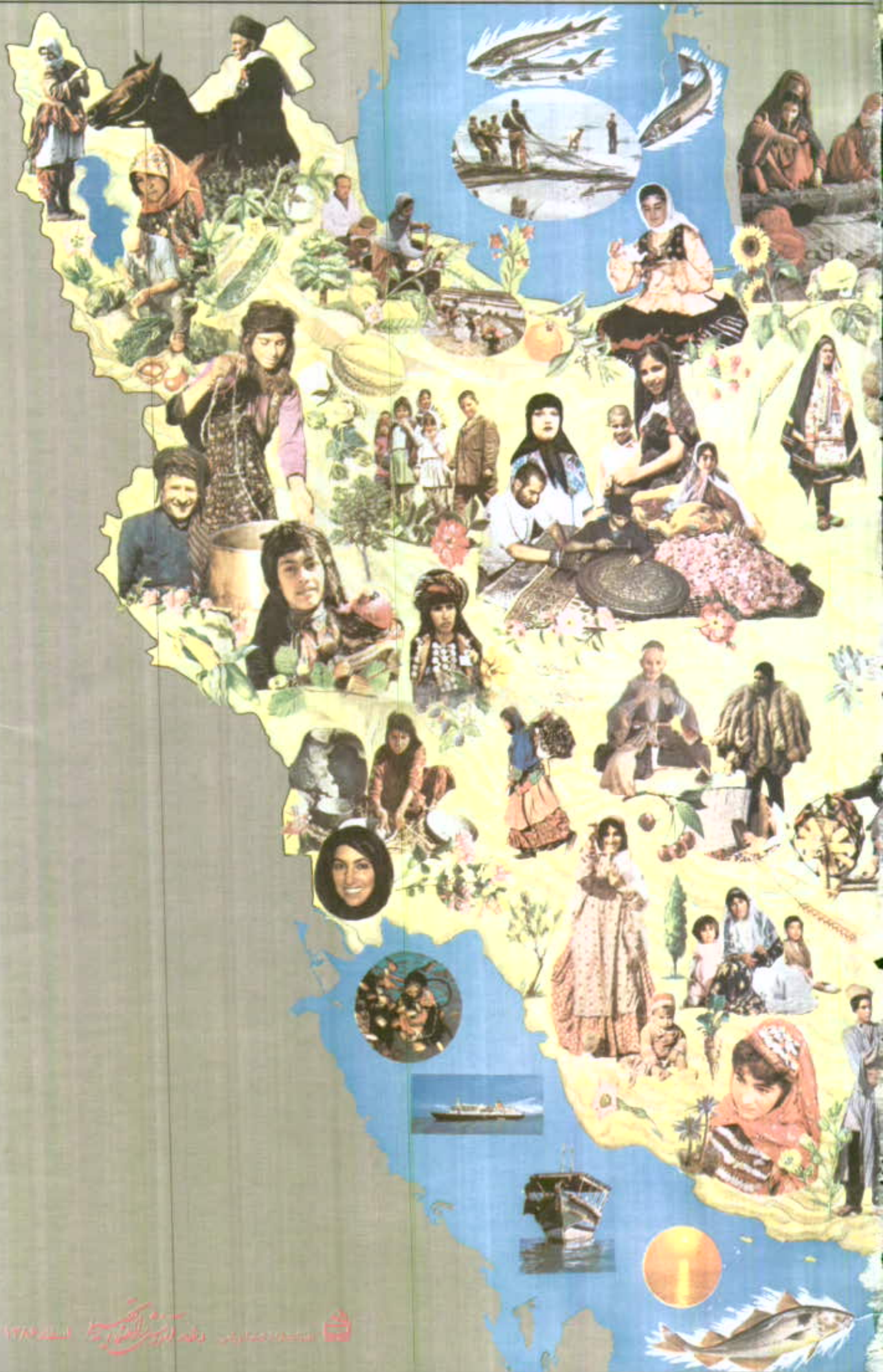
● «فإذا برق البصر و خسف القمر و جمع الشمس و القمر» [قیامت / ۹ تا ۷]: بگو در آن هنگام که چشم ها از شدت وحشت به گردش درآید و ماه بی نور شود و خورشید و ماه یک جا جمع شوند.

۹. در کتاب علوم اول راهنمایی، در فصل هشتم، زیر عنوان آب در هوا، در صفحه ی ۸۵، به نحوه ی تشکیل ابر و باران اشاره شده است که می توان در این زمینه به این آیه ی زیبا اشاره کرد که می فرماید: «اللّه الذی یرسل الریاح فتثیر سحاباً فیسطه فی السماء کفیف ینشاء و یجعله کسفا فتری الودق ینخرج من خلاله...» [روم / ۴۸]: خداوند همان کسی است که پادها را می فرستد تا ابرهایی را به حرکت درآورد. سپس آن ها را در پهنه ی آسمان آن گونه که بخواهد می گستراند و متراکم می سازد. در این هنگام دانه های باران را می بیند که از لابه لای آن خارج می شوند...

۱۰. در همین کتاب، در فصل نهم زیر عنوان آب روی خشکی، در «تفسیر کنید» در صفحه ی ۹۸، نمودار میزان شوری آب دریاها ی گوناگون در نقاط قطب شمال و جنوب و استوا رسم شده است. در صفحه ی ۹۹ در قسمت «بیشتر بدانید»، جریان های دریایی آب گرم و سرد آورده شده است. در این زمینه می توان به این آیات شریفه استناد کرد:

● «مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لای تقیان» [رحمان / ۹۹ و ۱۲۰]: دو دریای متفاوت (شور و شیرین، و گرم و سرد) را در کنار هم قرار داد، در حالی که با هم تماس ندارند. در میان آن دو، برزخی است که یکی بر دیگری غلبه نمی کند.

● «و هو الذی مرج البحرین هذا عذب فرات و هذا ملح اجاج و جعل بینهما برزخاً و حجراً محجوراً» [فرقان / ۵۳]: و اوست که دو دریا را در کنار هم قرار داد، یکی را گوارا و شیرین و دیگری را شور و تلخ و در میان آن ها برزخی قرار داد، تا با هم مخلوط نشوند [گویی هر یک به دیگری می گویند] دور باش و نزدیک نباش.

ستاد اقامه‌ی نماز وزارت آموزش و پرورش، پس از برگزاری موفقیت‌آمیز مرحله‌ی نخست مسابقه‌ی «پنجره‌ای روبه آفتاب» در دوره‌ی ابتدایی، مرحله‌ی دوم این مسابقه را در دوره‌ی راهنمایی برگزار می‌کند:

● هدف:

گردآوری و استفاده از تجربه‌های ارزنده‌ی معلمان، مربیان و مدیران دوره‌ی آموزش راهنمایی در راه یادگیری و ترویج نماز در مدارس راهنمایی کشور

● جوایز:

- ◆ ده نفر اول، اهدای لوح تقدیر + کمک هزینه‌ی سفر حج عمره مفرد به مبلغ ۳ میلیون ریال
- ◆ ده نفر دوم، اهدای لوح تقدیر + کمک هزینه‌ی سفر به سوریه به مبلغ ۳ میلیون ریال
- ◆ ده نفر سوم، اهدای لوح تقدیر + کمک هزینه‌ی سفر به عتبات عالیات به مبلغ ۲ میلیون ریال
- ◆ ده نفر چهارم، اهدای لوح تقدیر + کمک هزینه‌ی سفر به مشهد مقدس به مبلغ ۱ میلیون ریال

● شرایط:

۱. آثار ارسالی باید فقط در قالب نوشتاری «خاطره» باشد. بنابراین آثاری که در قالب داستان تخیلی، مقاله و... باشد، داوری نمی‌شود.
۲. معیارهای ارزیابی خاطره‌ها عبارتند از:
«بکر و تازه بودن موضوع» «کشش و جذابیت» «محتوای غنی آموزشی» «نثر و زبان مناسب» و «سندیت (ذکر زمان و مکان)».
۳. موضوع خاطره باید در چارچوب:
الف - شیوه‌های یادگیری خلاق؛
ب - روش موفق یا ناموفق برای ترویج نماز بین دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی در موقعیت‌های گوناگون، شامل کلاس درس، جشن تکلیف، نمازخانه، اردو و... باشد.
۴. حجم و تعداد خاطره‌های ارسالی، به تصمیم شرکت‌کنندگان در مسابقه بستگی دارد.
۵. زمان ارسال خاطره‌ها حداکثر تا پایان فروردین ۱۳۸۷ است.
۶. شرکت‌کنندگان باید اصل یا کپی برگی‌ی مشخصات خود را که در بروشور مسابقه آمده است، تکمیل کنند، و ضمن الحاق یک قطعه عکس ۲×۳، همراه با خاطره‌ها که با خط خوانا و ترجیحاً به صورت حروف چینی تهیه شده است، به نشانی دبیرخانه‌ی مسابقه، ارسال نمایند.

- خاطره‌های برگزیده به صورت کتاب منتشر خواهد شد و طی مراسم ویژه‌ای در آبان‌ماه ۱۳۸۷ از دبیران و نویسندگان آثار منتخب، تجلیل خواهد شد. برای تهیه‌ی بروشور مسابقه به دفتر آموزشگاه مراجعه نمایید.

آفتاب پنجره‌ای روبه پنجره‌های

مسابقه‌ی خاطره‌نویسی
تجربه‌های من در آموزش و ترویج نماز
بین دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی

